

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİMDALI**

NİNNİLERDE KADIN ANLATICININ SESİ

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan

Songül ÇEK CANSIZ

**Tez Danışmanı
Prof.Dr. M. Öcal OĞUZ**

Ankara-2010

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİMDALI**

NİNNİLERDE KADIN ANLATICININ SESİ

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Songül ÇEK CANSIZ**

**Tez Danışmanı
Prof.Dr. M. Öcal OĞUZ**

Ankara-2010

ONAY

Songül ÇEK CANSIZ tarafından hazırlanan “ Ninnilerde Kadın Anlatıcının Sesi” başlıklı bu çalışmatarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/ oy çokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı’nda doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

.....

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

.....

[İ m z a]

.....

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

[İ m z a]

.....

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

[İ m z a]

.....

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

[İ m z a]

.....

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

ÖNSÖZ

Türk halk şiiri türlerinin tanımlanması, analizi ve sınıflanması konusu Türk edebiyatı ve Türk folkloru alanları için temel gereksinimler arasında yer almıştır. Eskiden beri sürdürülen bu çalışmalar türlere yönelik genel bir çerçeve sunmak açısından faydalı olmakla birlikte, zamanla değişen yaklaşımlara da konu olmuştur. Farklı kuram ve yaklaşımların temelinde gerçekleştirilen incelemeler ve analizler, halk şiiri türleri için yeni açılımlar sağlamıştır. Özellikle Türk halk şiirinin anonim türleri üzerine yapılan çalışmalar yalnızca sözlü kaynaklardan yapılan derlemelerle sınırlı kalmamış, elde edilen malzemelerin analizi çalışmaları da ortaya çıkmıştır. Türler arası karşılaştırmalar, yapısal ve fonksiyonel değerlendirmeler, bağlamsal yaklaşımlar türlerin daha bilimsel bir zeminde ele alınmasına olanak sağlamıştır.

Türk halk ninnilerinin anonim halk şiiri içinde nasıl bir karaktere sahip olduğu sorusu sözü edilen kuram ve yaklaşımlar çerçevesinde yanıtlanmaya çalışılmıştır. Bugüne kadar ninni türüne yönelik yapılmış çalışmaların hemen hepsinin ortak noktası genelde kadın özelde ise anneye vurgu yapmış olmasıdır. Ninniler, sanatsal yaratıcısı olan kadından ya da anneden ayrı düşünülemez türlerdir. Diğer halk şiiri türleri yaratıcısıyla bu kadar bütünleşmiş değildir. Annenin, bebeğiyle kurduğu iletişimde ortaya çıkan bir tür olması ninnilerin anne, bebek ve içinde bulunulan bağlam çerçevesinde değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu tezin amacı birer kadın yaratması olan ninnilerin iletişimsel bağlamda icra ediliş biçimlerini belirlemek, aynı zamanda kadının ve annenin Türk sosyo- kültürel yaşamı içinde değişen algısının ninnilere verdiği şekli feminist yaklaşımlar doğrultusunda ele almaktır. Buradan yola çıkarak ninnilerde kullanılan dilin anneye mi yoksa anne tarafından benimsenmiş ve içselleştirilmiş olan erkek diline mi ait olduğuna yanıt aramaktır. Bu sayede kadının ninnide kullandığı dilin, ninnilerin tür özelliği kazanmasındaki etkisi tespit edilecektir.

Türk kadınının ve Türk ninnilerinin içinde yaşadığı oldukça geniş coğrafya, teze konu edilen ninnilerin yayıldığı alanın daraltılmasını gerektirmiştir. Bu nedenle tez konusu, Türkiye'den derlenen ninnilerle sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın temelini oluşturan ninni malzemesi sözlü ve yazılı kaynaklardan elde edilen derlemelere dayanmaktadır. Sözlü kaynakların birçoğu Muğla'nın Marmaris ilçesinde yaşamaktadır. Fakat Marmaris, birçok ilden göç alan bir yer olduğundan farklı bölgelerde yaşamış olan annelerin ninnilerinin tespitine olanak sağlamıştır. Yazılı kaynak olarak seçilen malzemelerin ise sözlü kaynak bilgilerinin bulunmasına özen gösterilmiştir. Böylece daha sağlıklı değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır. Ayrıca sözlü kaynaklardan yapılan derlemeler sırasında gerçekleştirilen gözlemler , özellikle bağlamsal değerlendirmelerde fayda sağlamıştır.

Her ne kadar yapılan gözlemler ve mülakatlar bir çok malzeme sağlasa da kadınların ruhsal durumları ile ninnilerin bağını kurmaya yönelik saptamalar genellikle tanıdık kimseler arasından elde edilen verilere dayanmıştır. Çünkü kadının tanımadığı kimseye adını vermekten bile kaçındığı bir ortamda, özel hayatına dair bilgi edinmek ve duygusal dünyasına dair bilgi almak oldukça zor hale gelmiştir. Fakat yakınlardan tespit edilen bilgiler bu konudaki eksiği ortadan kaldırmıştır. Öte yandan tezi hazırlayan kişi olarak bir kadın olmamız kadınlarla iletişim kurmada avantaj sağlamıştır. Bir erkeğin kadınlardan yapacağı derlemelerin daha sınırlı bilgi sağlayacağı düşünüldüğünde, eldeki verilerin sözlü kaynakların samimi duygularını yansıttığı sonucuna varılabilmektedir.

Sözlü kaynaklar tez içerisinde "K.K." kısaltması ile belirtilmiş; tez içinde kullanım sırasına göre "K.K.1, K.K.2 ..." biçiminde numaralanmıştır. Kaynak Kişi bilgisi "Kaynakça" bölümünden sonra ayrı başlık altında yazılmıştır. Kaynak kişiler , tez boyunca verilen numaralara göre sıralanmış, bu nedenle alfabetik sıralama yapılmamıştır.

Tezde ninniler annelerin ve genellikle de kadınların etrafında anlatılmıştır. Anne dışında abla, teyze, hala, büyükanne de ninni söyleyebilmektedir elbette, ancak burada en genel anlamıyla anneler ninni söyleyen kişiler olarak değerlendirilmiştir.

Oldukça geniş ve çok yönlü değerlendirilebilecek bir tür olan ninnilerin çözümlenmesi, çeşitli zorlukları gündeme getirmiştir. Bu konuda yol gösterici fikirleriyle yeni bakış açıları kazanmamı sağlayan, çalışma boyunca desteğini hiç eksiltmeyen sayın hocam, Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Ninnilerin tespitinde, ciddiyetle yardımcı olan, tekrar tekrar gerçekleştirilen görüşmelerde sıkılmadan bilgi veren kaynak kişilere teşekkür ederim.

Yurt dışından makale sağlamama yardımcı olan Hakan Şahin'e, kardeşim Altınay Çek'e ayrıca desteğini hep hissettiğim eşim M. Cem Cansız'a ve aileme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iv
GİRİŞ: TÜRK HALK ŞİİRİ TÜRLERİ İÇİNDE NİNNİNİN YERİ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KADIN VE ERKEK CİNSİYETLERİNİN ANONİM HALK ŞİİRİ TÜRLERİNE YANSIMASI

1.1.Ağıt, Mani ve Türkülerde Kadın –Erkek Cinsiyetlerinin Rolü.....	29
1.2.Feminist Kuram ve Kadın Cinsiyetinin Ninniye Yansıması.....	43

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK HALK ŞİİRİNİN ANONİM TÜRLERİ ARASINDA KADIN SESİ OLARAK NİNNİ

2.1. SÖZLÜ, YAZILI VE ELEKTRONİK KÜLTÜR ORTAMINDA NİNNİ

2.1.1Sözlü Kültür Ortamında Anne ve Ninni.....	75
2.1.2 Yazılı Kültür Ortamında Anne ve Ninni.....	96
2.1.3. Elektronik Kültür Ortamında Anne veNinni.....	104

2.2. BAĞLAMSAL KURAM TEMELİNDE ANONİM HALK ŞİİRİ ÜRÜNÜ NİNNİLERİN İCRA BAĞLAMLARI.....

2.2.1 Annenin Söylediği Ninnilerin İcra Bağlamları.....	115
2.2.1.1.Sözlü Kültür Ortamında Annenin Söylediği Ninnilerinin İcra Bağlamları.....	115

2.2.1.1.1.Hane İçindeki Annenin Ninni İcrasının Bağlamsal Özellikleri.....	117
2.2.1.1.2.Sözlü kültürde Annenin Yalnız Olduğu Mekanlarda Ninni İcrası	118
2.2.1.1.3. Komşu Evinde Söylenen Ninnilerin İcra Bağlamı.....	132
2.2.1.1.4.Tarla, Orman, Bahçe Vb. Yerlerde alışan Annelerin Ninni İcra Bağlamı.....	134
2.2.1.2.Yazılı Kültürde Annenin Söylediği Ninnilerin İcra Bağlamları.....	136
2.2.1.2.1.Annenin Yalnızken Söylediği Ninnilerin İcra Bağlamı.....	137
2.2.1.2.2. Kabul Günlerinde Annenin Ninni İcrası.....	142
2.2.1.2.3.Aile Dışından Kimselerin Bulunduğu Mekanlarda Ninni İcrası...	142
2.2.1.3.Elektronik Kültür Ortamında Annenin Ninni İcrası.....	143
2.2.2. Türk Halk Ninnilerinin Dinleyicisi Bebek/ ocuk.....	146
2.2.3. Türk Halk Ninnilerinin Mesaj.....	149
2.2.4. Türk Halk Ninnilerinin İcrasında Kullanılan İletişim Araçları / Mesajı Aktaran Kanal	150
2.2.5.1. Türk Halk Ninnilerinde Erkek Dilinin Bir yansıması Olarak Annenin Dili.....	152
2.2.5.2. Türk Halk Ninnilerinde Kadının Kendine Özgü Dili.....	171
SONUÇ.....	176
KAYNAKÇA.....	181
KAYNAK KİŞİLER	191
EK	194
TÜRKÇE ÖZET.....	195
İNGİLİZCE ÖZET.....	197

GİRİŞ: TÜRK HALK ŞİİRİ TÜRLERİ İÇİNDE NİNNİNİN YERİ

Ninnilerin Türk halk şiirinin türsel tanımlamalar ve sınıflamalar içindeki yerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada Türk sosyo- kültürel yapısı içinde kadına ve erkeğe ait toplumsal cinsiyet rollerinin kadın tarafından üretilen ninniler üzerindeki etkisi ve anne ile bebek arasın kurulan iletişim esnasında ortaya çıkan ninnilerin tematik yapısal işlevsel nitelikleri üzerinde durulmuştur. Böylece diğer anonim Türk halk şiiri türlerinden farklı olarak ninnilerin, kadınlara özgü yaratmalar olduğu ve kadınların içinde buldukları icra bağlamına göre ayırt edici türsel nitelikler kazandıkları gösterilmeye çalışılmıştır.

Dan Ben Amos'un *Folklor Genres* adlı çalışmasının "Giriş" kısmı dünyada folklor türlerine yönelik çalışmaların gelişim evreleri özetlemektedir. Tarihi-coğrafik, yapısal- morfolojik, fonksiyonalist yaklaşımlarla; tür kavramının içeriği, türlerin sınıflanma kategorileri, türlerin kalıcı ve değişken formları, türlerin sözel formları belirlenmeye çalışılmıştır. Folklor metinlerini temel alınarak tür tanımlamaları ve sınıflamaları yapmayı amaçlayan bu kuram ve yaklaşımlara, performansın folklor üzerindeki etkisinin eklenmesiyle türlerin sınıflanması yeni açılımlar kazanmıştır (Ben Amos; 1976:X- XXXI).

Türlerin tanımlanmasında ve sınıflanmasında performansın niteliğinin önem kazanmasıyla türler, metinsel bağlamları yerine canlı gösterim bağlamlarıyla değerlendirilmeye başlanmıştır.

Roger D. Abrahams'ın belirttiğine göre türler, gösterimci ve dinleyicisi arasında kurulan ilişkiye odaklanmayı sağlar; ayrıca türler geleneksel tutumların ve gösterimcinin iletişim sırasında dinleyici üzerinde yarattığı etkiye bağlı geleneksel stratejilerin adlandırılmasını sağlar (Abrahams, 1976: 193)

Her bir tür, ait olduğu toplumsal çevrenin prensiplerini sunacağından onların analitik değerlendirmesinde toplumsal çevreye de dikkat çekilmiştir. Kısacası Ben- Amos'un da belirttiği gibi türler sınıflamanın değil

iletişimim bağlamsal kategorisi olarak düşünölmeye başlanmıştır (1976: xxxix).

Türk halk şiiri türleri üzerine yapılmış çalışmaların genel karakteri metin esaslı olmalarıdır. Halk şiiri ürünlerinin icra edildikleri bağlamlardaki iletişimsel özellikleri çoğu zaman göz ardı edilmiştir. Ancak bilindiği gibi sözlü kültürde yaratılan ve aktarılan halk şiiri türlerinin icra bağlamlarının belirlenmesi, o türe ait niteliklerin tespitinde en önemli unsur haline gelmiştir.

Dünyada folklorun türlerle ilgili yapılmış çalışmalar ve Türkiye’de türlerin tanımlanması ve sınıflandırılmasına yönelik çalışmalar arasında izlenen yöntemler bezerlik göstermektedir. Her bir folklorik kuram ve yöntem Türkiye’de sözlü ve yazılı folklor ürünleri için uygulama alanı bulmuştur. Yapılan çalışmalar anonim halk şiiri çerçevesi içinde değerlendirildiğinde de benzer yaklaşımlarla karşılaşılır.

Anonim Türk halk şiirinin ezgili türlerinden mani, türkü, ninni ve ağıtlar ile ilgili çalışmalar, dünyada yapılan türsel çalışmalarla kuramsal ve metodik bakımdan aynı sırayı izlemiştir. Türk halk şiiri türleri üzerine yapılmış çalışmaların genel karakteri metin esaslı olmalarıdır. Halk şiiri ürünlerinin icra edildikleri bağlamlardaki iletişimsel özellikleri çoğu zaman göz ardı edilmiştir. Ancak sözlü kültürde yaratılan ve aktarılan halk şiiri türlerinin icra bağlamlarının belirlenmesi, o türe ait niteliklerin tespitinde en önemli unsur haline gelmiştir.

Belirtilen türlerle ilgili metin merkezli tasniflerde genel olarak biçim ve içerik odaklı ayrımlar yapılmıştır. Konularına göre sözlü şiirlerin farklılaşması tür kavramını ortaya çıkarmış; dış yapı özellikleri (nazım birimi, ölçü, hacim, uyak örgüsü gibi kavramlar) şekil kavramını doğurmuştur.

Türk halk şiiri ile ilgili çalışmalarda ortaya çıkan sınıflama çeşitliliği, ninni gibi anonim halk şiiri türlerinin kesin tanımlarının yapılmasını, ayırt edici niteliklerinin belirlenmesini zorlaştırır.

Ninniler ve diğer halk şiiri türleri arasındaki geçişler türlerin hem içerik hem de şekil açısından birbirine benzemelerine neden olmuştur. Özellikle

sözlü kültürde yaratılıp yaşatılan şiirler, her ne kadar bazı nitelikleri sabit kalsa da, sürekli olarak bir dönüşüm yaşarlar. Bu nedenle ninni ile türkü, ağıt, ilahi, mani, güzelleme gibi türler arasında şekil ve içerik bakımından ortaklıklar görülür. Benzerlik ve farklılıkları netleştirmek için halk şiiri çalışmalarında ne tür yaklaşımlar ve sınıflamalar ortaya konduğunu görmek gerekir.

Türk halk şiirinin sınıflanması çalışmalarının öncüleri arasında Ahmet Talat Onay yer alır. Her ne kadar görüşlerinin kesinlik taşımadığını, yapılacak yeni çalışmaların konuyu daha iyi aydınlayacağını belirtse de kendinden sonraki birçok araştırmacı tür ve şekil sınıflandırmasında Onay'ın fikirlerini temel almıştır.

Onay, *Halk Şiirinin Şekil ve Nev'i* adlı eserinde halk şiiri sınıflamasında sadece şekil ve türün esas alınmamasını, ezginin de (teganni) göz önünde bulundurulmasını ister. Araştırmasına kaynak olarak M. Fuat Köprülü'nün araştırmalarını ve Divan-ı Lügat-it Türk'ü gösterir. Metot olarak da cönk, mecmua, derleme yoluyla elde ettiği şiirlerden çıkardığı kuralları kullanır.

A.Talat Onay, şekil ve tür ayrımını yaparken kesin kurallar ortaya koymamış, içerik ağırlıklı şiirleri şekil başlığı altında değerlendirmiştir. Yaptığı tasnifte destan, tekerleme, ninni gibi konu esaslı olanları şekil olarak kabul etmiştir. Halk şiiri türleri arasında; ilahi, müstezat, na'at, medhiyye, nutuk, buyruk, devriye, nefes, büyük sözler ahlakıyyat , kahramanlık şiirleri, güzelleme, sagıt, hikaye ,mersiye, ağıt, hicviye taşlama, şarabiyat tanzir, cevap, hezl, şathiyat-ısofiyane cihet- i camialar, muamma, lugaz, bilmece uçlama gibi şiirleri göstermiştir. Halk şiiri şekilleri değerlendirmesinde ise mısra sayısı ve kafiye örgüsünü esas almıştır. Ayrıca " Halk Şiirlerinin Şekilleri" ve "Halk Şiirlerinin Envai " başlıklarında hem Divan hem Anonim hem Âşık hem de Tasavvuf şiirine ait örneklere yer vermiştir. Örneğin halk şiiri türleri arasında münacaat, ilahi, lügaz, hicviye, şarabiye gibi başlıklar yer alır. Halk şiirinin Anonim, Âşık ve Tekke şiiri ayrımını yapmamıştır (Onay, 1996: 8).

Onay ile benzer biçimde M.Öcal Oğuz da halk şiirini kendi içinde kollara ayırmamış, tüm halk şiiri örneklerini topluca ele almıştır. Yaptığı şekil ve tür sınıflamasında, nazım şekli olarak mani destan ve koşmaları göstermiştir. Tür değerlendirmesini ise şiirlerin ezgilerine ve konularına göre yapmıştır. Oğuz, "Ezgi Ağırlıklı Türler" arasında türkü, koşma, semai ve varsağıyı gösterir. "Konu Ağırlıklı Türler" ise koçaklama, taşlama güzelleme, destan, nutuk, devriye, şathiyyedir. "Ezgi ve Konu Ağırlığı Aynı Yoğunlukta Olanlar" ise ninni, ağıt ve manidir. Oğuz, incelemesinde "türkü"nün farklı değerlendirilmesi gerektiğini, bunun tüm ezgili türleri kapsayan, kelime olarak "Türk'e ait" anlamını taşıyan şiirler olduğunu ileri sürer. Daha sonra türkülerini ezgili türlerin arasında ele alır. Oğuz'a göre şiirin şeklini belirlemede, kafiye örgüsü ve hacim temel alınmalıdır; hece sayısı şekil belirlemede ayırt edici bir unsur değildir. Ancak şiirde hece sayısı ve makam arsında uyum vardır, "parmak hesabı"yla irticali şiirler söylenir. Konu ve ezgi birbirine bağlıdır. Her türün kendine ait ezgisi vardır. Methiye, ağıt, koçaklama, ninni, farklı ezgilerle söylenir. Kısaca türler konu ve ezgilerine göre ayrılmalıdır. Tek başına konu türü belirleyebileceği gibi konuyu da belirleyen ve sınırlayan bir özelliğe kavuşmuş ezgilerin de tür adı olarak kabul edilebileceğini belirtmiştir (Oğuz, 2001: 11 -21).

P.N.Boratav, *Halk Edebiyatı Dersleri* adlı eserinde "Mevzulara Bağlı Şiir Çeşitleri" başlığı altında, âşık şairleri tarafından icra edilen, destan, taşlama, ağıt, koçaklama, güzellemeleri ele alır ; bunlar için örnek metinler verir. Bunların konularına dair herhangi bir açıklamada bulunmaz (Boratav,2000:126 -138).Boratav, anonim halk şiiri tasnifinde ise ağıt ve ninniyi, konularına göre sınıfladığı türküler içinde değerlendirir. Halk şiirinde üç tür belirler. Bunlar; halk türkülerini, maniler ve tekerlemelerdir. Ninniler, taşlamalar ve ağıtlar konularına ve işlevlerine göre çeşitlilik gösteren türkülerdir (Boratav,1968:299-340).

İlhan Başgöz, "*Türkü*" adlı çalışmasında ninni ve ağıtları türkü çeşitleri içinde göstermiştir.Hatta manileri de atma türkü geleneğiyle bağdaştırmış ve bir türkü türü olarak nitelemiştir.Ona göre tek dördlükten fazla olan maniler

böyledir.Ninnileri, beşikte söylenen türküler olarak tanımlamıştır.Ağıtlar ise ölüm ya da benzeri felaketler üzerine yakılan türkülerdendir (Başgöz, 2008: 63-76). Görüldüğü gibi Başgöz'ün yaptığı bu ayırım da konu ve işlev temellidir.

Doğan Kaya, “*Anonim Halk Şiiri*” adlı incelemesinde anonim türler üzerine ayrıntılı bir çalışma yapmıştır. Eserin “*Giriş*” bölümünde, Âşık edebiyatını ayrı tutmak koşuluyla, diğer halk şiiri ürünlerini anonim halk şiiri içinde değerlendirir. Tür ve şekil tartışması konusunda ise şiirleri incelerken mısra, hece sayısı ve konularına göre ayırım yapılmasının uygun olduğunu bildirir. Buna göre maniler, belli bir mısra sayısı ve kafiye düzeni bakımından belli özellikler taşıdığından bir şekildir. Ağıt, ninni ve bilmeceler şekilden çok içerikleriyle dikkat çekerler dolayısıyla onlar birer türdür ve konularına göre ayırım yapılması uygundur. Ağıtlar acıları dile getirir, ninniler çocukların uyumalarına yöneliktir, bilmeceler bulmayı- bilmeyi hedefler. Türküler, daha çok ezgileriyle dikkat çeker; yapıları ve ezgileri ayrı özellik gösterir; dolayısıyla bir şekil olarak alınmalıdır. Tekerlemeler ise aliterasyonlu, ilgili-ilgisiz sözler taşıyan hece sayıları aynı olup 2-20 arasında değişen ayırt edici özelliklere sahiptir. Bunun için tekerlemeler bir şekil olarak kabul edilmelidir(Kaya, 1999; 2-4).

D.Kaya diğer araştırmacılardan farklı olarak türkü ve tekerlemeyi şekil olarak gösterir. Ninnileri ve ağıtları konu ağırlıklı türler olarak görmüş, her ikisinin de kendine has ezgilere sahip olduğunu vurgulamıştır Bu bakımdan Oğuz'un ve Kaya'nın tasnifleri, tür ayırımında konu ve ezginin esas alınması bakımından paralellik gösterir

Ali Yakıcı, “*Halk Şiirinde Türkü*” adlı çalışmasında, türkülerini konu bakımından sınıflandırırken tür olarak tanımlanan ninni ve ağıtlara türküler içerisinde yer verir. Ninnileri “Beşik, Bebek/ Çocuk Türküleri/ Ninniler “ olarak değerlendirir. Ağıtları ise “Ölüm Türküleri” olarak adlandırır. (Yakıcı,2007:214)

Bu değerlendirme, Ali Yakıcı ve Öcal Oğuz'un türkülerini bir çatı olarak görmelerinden kaynaklanır. Aynı fikir, yukarıda da belirtildiği gibi, İlhan

Başgöz'ün “ *Türkü*” adlı eserinde de göze çarpar. Başgöz; ninnileri ,ağıtları, manileri birer tür olarak türkü çeşitleri arasında gösterir (Başgöz : 52-103).

Halk şiiriyle ilgili belirtilen bu görüşlerle, tüm ayrıntılarıyla yapılan sınıflandırma çalışmalarını belirtmekten ziyade özellikle ninni, ağıt ve türkünün nasıl sınıflandırıldığıyla ilgili fikirlere dikkat çekilmek istenmiştir. Çünkü bu üç tür genellikle birlikte anılmıştır.¹

Ninniye, türkü ve ağıtı birer tür olarak kabul ettiğimizde birbirinden farklı özelliklerini, ortak yanlarını ortaya koymak ninniye tarif etmekte yardımcı olacaktır.

Ninni, diğer türlerle etkileşim içinde bulunan ve ortak özellikler taşıyan bir türdür. Hatta Boratav, Başgöz, Yakıcı gibi araştırmacılar ninniye, türkü ana başlığı altında değerlendirmektedirler. Türkülerin konularına göre ninni, ağıt, oyun türküleri vb. adlar aldığını, bu türlerin her birinin kendine has ezgileri olduğunu belirtirler.

Boratav'ın bu konudaki görüşleri şöyledir:

“Ninniler bir bakıma çalışma türküleriyle bir araya getirilebilirler; anneler, süt anneler çocuğu uyutmak için belli bir düzene uyarak bir iş yapıyor sayılabilirler çünkü... Aynı biçimde ağıtlar, gerek lirik türküler, gerek tören türküleri tanımına girebilirler. Bu iki ulamın yani ninni ve ağıtların metinleri belli bir genişlikte bir şiir içeriği taşıdığı, sağlam, tutarlı bir düzeni olduğu zaman lirik türküler arasına girer. Bu gibi hallerde gerek ninniler, gerek ağıtlar salt işlev değerinden sıyrılır, başlangıçta bağlı buldukları törenlerle işlerden bağımsız olarak ağızdan ağza dolaşırlar. Kozanoğlu ağıdı, Taş Bebek ve Boş Beşik ninnileri belli başlı örnekleridir bunların (Boratav, 1968: 300).²

¹ Halk şiiri hakkında ayrıca; Nevzat Gözaydın” Anonim Halk Şiiri “ Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı, III, - Halk Şiiri Haziran 1989; M. Fuat Köprülü, Edebiyat Araştırmaları, Ankara 1999; Hikmet İlaydın, Türk Edebiyatında Nazım, İstanbul 1951; Hikmet İlaydın Eski Türk Edebiyatında Nazım, Ankara 1997, Mehmet Yardımcı, Başlangıçtan günümüze Halk Şiiri, Aşık Şiiri, Tekke Şiiri, 1198, Ankara; İsmail Habip Sevik, Edebiyat Bilgileri, 1994

² P. N Boratav yaptığı sınıflamada türkülerin konuları ve işlevlerine göre bölümlenmesi maddesinde A.1. Lirik Türküler adı altında a) ninniler b) aşk türküleri, c) asker türküleri, gurbet ayrılık türküleri, mapushane türküleri ç) ağıtlar; ölümler üzerine, yıkımlar üzerine d) çeşitli başka lirik konular üzerine türküler olarak ninnileri konu ve işlev sınıflandırmasına tabi tutmuştur.

Anlaşılabileceği gibi birçok araştırmacı, ninni türünü ağıt türü ile birlikte değerlendirmiştir. Bunun nedenini şöyle açıklamak mümkündür: Başta da belirtildiği gibi halk şiiri Anonim, Âşık ve Tekke-tasavvuf edebiyatı olarak sınıflandırılır. Bu sınıflamada anonim şiir içinde nazım şekli olarak kabul gören; mani ve koşmadır. Öcal Oğuz bu sınıflamaya “destan” ı da ekler. Onun bu görüşünü destekleyenler arasında Cem Dilçin, İsmail Habip Sevük gibi araştırmacıların da bulunduğunu ifade eder(Oğuz,2001: 17). Cem Dilçin anonim halk şiiri nazım biçimleri arasında maniyi ,türküyü, Aşık şiiri nazım biçimleri arasında da destan semai ve varsağıyı gösterir. Diğer ürünleri halk şiirinin türleri olarak kabul eder (Dilçin; 2005: 27-351).

Âşık şiiri, yaratıcısı belli olduğu için ayrı bir sınıflama gerektiren diğer bir kol olarak görülmüştür. Şekil olarak yine mani ve koşma kabul edilmiş, bunlara bağlı türler Âşık şiiri içinde yer almıştır. Güzelleme, koçaklama, taşlama, ağıt böyledir. Ayrıca semai, varsağı, destan da diğer Âşık şiiri türleri arasında yer alır.

Tekke-Tasavvuf şiiri ise içeriği ve yaratıcısının belli olması itibariyle kendine ait türleri bulunan şiir dalını oluşturur. Şekil olarak ise mani ve koşma biçimleri kullanılır. Çoğu edebiyatçı ve folklorcu yukarıda belirttiğimiz sınıflamayı esas alarak tür tanımlamaları yaptıklarından ninni, ağıt ve türküye halk şiirinin anonim kolu içerisinde yer vermişlerdir.

Tekerleme, bilmece gibi türler manzum- mensur türler olarak nitelendiğinden ve burada yalnız manzum türler esas alınacağından bu iki tür, değerlendirme dışı bırakılmıştır.

Her ne kadar bağımsız türler gibi görünse de tüm halk şiiri türleri arasında birtakım benzerlikler bulunmaktadır. Sonuç itibariyle bunların tümü halk şiiri geleneğinin ürünüdür. Özellikle ağıt ve ninni arasında ne tür bir paralellik olduğuna bakılıp daha sonra diğer manzum türlerle ninni ilişkisini belirtmek yerinde olacaktır.

M.Öcal Oğuz türlerin adlandırılışı ve aralarındaki farklarla ilgili olarak şunları belirtir:

“Zaman zaman icracı , - hikayesini de anlatarak –okuyacağı türkünün bir ağıt olduğunu tempo tutulmaması gerektiğini dinleyicilerine uzun uzun anlatır. Bir âşığın sevgilisini övdüğü bir güzelleme veya mani bir anne tarafından çocuğuna ninni olarak söylenir. Dinleyici tempoyu şiirdeki hareketlilikten dolayı tutar; anne, çocuğuna -aşığın duygularına, ezgisine önem vermeden- ninnisini söyler ki burada ayırt edici unsur ezgidir. Konusu ve türü ağıt olan bir şiir, zamanla ezgisindeki bir değişme ile bir oyun havasına dönüşebilir. Şekil kaygısından uzak olan ninni, ezgisindeki özellik sebebiyle anonim şiir geleneğinde farklı bir yere sahip olmaktadır. Burada tavır, şekil ve tür üçlüsünü özünde birleştiren ezgi ortaya çıkmakta ve belirleyici unsur olmaktadır.” (Oğuz,2001:31).

Ninniler ve ağıtlar birer türkü türü olarak ele alınmış ve konu bakımından ayrılmışlardır. Kullanılan ezgiler itibariyle de tür sınıflamasında belirli bir yere oturtulmuştur. Fakat iki tür de çoğu zaman içi içe geçmiş, kimi zaman ninniler ağıt adıyla değerlendirilmiş kimi ağıtlar da ninni. Bu durumun ortaya çıkmasında en büyük etken, belli bir yer ve zamanda o anın gerektirdiği duygu yoğunluğuna sahip olmaları yani o bağlamda ortaya çıkan ihtiyaca cevap vermeleridir. Ya da bir ninninin veya ağıtın zaman içinde yaygınlaşarak, ezgisinde değişiklikler yaşayarak bambaşka bir türe dönüşmesidir. Genellikle bir ölüm olayı ya da bir felaketten sonra söylenen ağıt, kimi zaman anne için yakınlarından birinin ölümü üzerine söylenen bir türküye dönüşebilir bebeğini uyuturken söylemeye başlamasından sonra da ninni niteliği kazanır.

P.N. Boratav konuyla ilgili; “Bir gurbet türküsü yalnız kişinin gurbete çıktığı belli bir anda belli bir yerde, belli bir zamanda söylenmez; ancak gurbet duygusunu anlatmak için ve türlü vesilelerle söylendiği zaman dinleyenleri-ve

de söyleyeni- bu özel anlamıyla duygulandırmaya yarar ” diyerek türler arası geçişe değinmiştir(Boratav,1988:165).

Yaşanan koşulda ne olarak kullanılıyorsa tür o olur. Yani annenin duygularını dile getirebilen, yaşadığı koşullar içinde ihtiyacını karşıladığı zaman tür adı yok olur; yalnızca o ana ait duyguları dile getiriş tarzı önem kazanır.

Aşağıdaki şiirde ninni ve ağıt iç içe geçmiştir.

“Felek beni dul eyledi

Her kapıya kul eyledi

Yaktı canım kül eyledi

Uyu öksüz kızım uyu

Kimse artık açmaz kapuyu

Ecel aldı bey babanı

Keder kapladı her yanı

Hani aslan baban hani

Uyu öksüz kızım uyu

Kimse artık açmaz kapuyu

Diyarbakır kara taştan

Yüreğim kan ağlar baştan

Öksüz kaldın küçük yaştan

Uyu öksüz kızım uyu

Kimse artık açmaz kapuyu

Götürdüler gelmen geri

Toprak oldu artık yeri
 Yılan akrep yemen bari
 Uyu öksüz kızım uyu
 Kimse artık açmaz kapuyu

Dağda davarın otlasın
 Ovada çiftler işlesin
 Tanrım seni bağışlasın
 Uyu öksüz kızım uyu
 Kimse artık açmaz kapuyu “ (Kaya 1999: 378)

Bu şiir bebeğe uyuması ya da sakinleşmesi için söylenen bir ağıttır. Onu ninni yapan ezgidir. Kullanılan ezgi çocuğun uyumasını sağlayacak nitelikte ağır ve yumuşak olmalıdır. Ayrıca nakarat kısımlarındaki sözler ninniye desteklemektedir. Ancak yanıtlanması gereken soru, ağıtların veya ninnilerin kendilerine has ezgilerinin olup olmadığıdır. Her bir halk şiiri türü ezgi eşliğinde icra edilir, fakat her bir tür için değişmez bir ezgiden söz etmek zordur. Sözlü kaynaklardan derlenen ninni ezgileri ağıt için de kullanılabilir. Ya da mani olarak söylenen bir dörtlük, ezgisi değiştirilmeden ninni olarak da söylenebilmektedir. Sevgi, aşk anlatan bir türkü ezgisi değişmeden ninni olarak söylenebilmektedir.

A. Şükrü Esen'e göre birçok ağıtın zaman içinde ağıt olduğu unutulmuş, kimisi türkü, kimisi koşma kimi de ninni olmuştur (Esen,1997: 38).

Ninni ve türkü arasındaki ilgiyi incelerken, Oğuz'un ve birçok araştırmacının belirttiği gibi, türküyü; birçok ezgili türün çatısı olarak ele alırsak her ninninin aynı zamanda bir türkü olduğunu da kabul ederiz. Ninni ve türkü ilişkisini Doğan Kaya ezgili söylenmeleri temelinde ele alır ve “ninnili türküler”in özelliklerini ; “bizzat ninni hüviyetinde olanlar, mısra ya da bent sonlarına ‘ninni’ bağlantısı getirerek söylenenler, kına gecesi türküleri ‘ninni

ninni' diye ölenin arkasından ölen için söylenen ağıt türküler “ şeklinde gösterir. Burada dikkati çeken ağıtları da ninni –türkü arasında gösterilmesidir. Bir diğer önemli nokta kına gecelerinde söylenen ninnilerdir. Bunlar bir nevi tören türküleri olarak algılanan, genellikle gelinin annesi tarafından söylenen ninnilerdir, annenin ninni söylemesi ve ayrılıktan duyacağı üzüntüyü dile getirmesi oldukça anlaşılırdır.

“Evlerinin önü kümes

Tilki gelir tavuk almaz

Kaynanası koca honaz

Ninni kızımız ninni

Gelin kızımız ninni

Biner atın alacasına

Gider yolun incesine

Çağırın gelsin amcasına

Ninni kızımız ninni

Gelin kızımız ninni

Iraftaki tava kulplu

Oğlan bitmez hapu hupu

Bizim kızımız altın topu

Ninni kızımız ninni

Gelin kızımız ninni

Biner atın karasına
 Gider yolun doğrusuna
 Çağırın gelsin dayısına
 Ninni kızımız ninni
 Gelin kızımız ninni.” (Özergin,1975: 7366)

A Ş. Esen, evlenme törenlerinde birtakım işlemler eşliğinde söylenen bu tür şiirlere “gelin ağıtı” ya da gelin yası” adını verir. Ninni olarak değil ağıt olarak değerlendirir. Çünkü söylendiği yer ve zaman ninniden çok ayrılıktan duyulan üzüntüyü anlatan ağıta uygundur (Esen, 1997: 14).

İsmail Görkem “*Türk Edebiyatında Ağıtlar*” adlı eserinde ağıt- ninni ilişkisini açıklarken bazı ağıtların ninni olarak söylenmesi konusunda; tür olarak bunların ağıtlar arasında yer alması gerektiğini ifade eder. Çocukların uyutulması için bu ağıtların söylenmesinin onların türlerinde bir değişim yaratmayacağını,ninni olarak değil ağıt olarak kabul edilmeleri gerektiğini belirtir (Görkem,2001: 30). Görkemin bu görüşü türlerin sınıflanmasında konuyu esas aldığını göstermektedir.

Ninni –mani ilişkisine baktığımızda şekil bakımından ortaklıklar görülür. Maniler genellikle dört dizeden oluşan belli bir uyak düzeni bulunan manzum ürünlerdir. Bu şekil özellikleri, tamamiyle değilse de, çoğunlukla ninnilerde kullanılır.

Hikmet Dizdaroğlu, manilerin en belirgin temasının sevgi olduğunu belirtir ve şöyle devam eder: ” Sevgi dile getirmeyen, o eksen çevresinde dönmeyen mani düşünülemez. Maninin son iki dizesinde sevgi duygusu, etkileyici bir dille açığa vurulur. Manideki son iki dizede seven iki gönlün duyguları yansıtılır.”(Dizdaroğlu,1968:216). Maniler; Karabaş’ın da belirttiği gibi çoğunlukla kadın ve erkek arasındaki sevgiyi ve aşkı işleyen ürünlerdir (Karabaş,1999:73-75).

Dizdaroğlu'nun ve Karabaş'ın manilerin konusu hakkındaki görüşlerine Mehmet Özbek katılmamakta; manilerin yalnızca sevgiyi dile getirmekle kalmayıp iş manileri, satıcı manileri, niyet manileri atışma manileri gibi farklı konuları dile getiren türler olduğunu belirtmektedir. Manilerin bir çeşidi olan hoyratların konusunun ise kahramanlık gurbet, keder, sevinç, yas gibi her türlü duyguyu içine alan bir genişliğe sahip olduğunu ileri sürmektedir (Özbek,1975: 47,48,50)

Yaratıcısı belli olmayan bu anonim türlerin dışında, yaratıcısı belli halk şiiri ürünleri ve ninniler arasında geçişler göze çarpar. Bunlardan en çok kullanılan ilahilerdir. Boratav tarafından “ tören türküleri” (Boratav,1988:169) olarak kabul edilen ilahiler asıl yaratıcılarının unutulması sonucu anonim şiirlere dönüşür ve ninni olarak söylenebilir. Annenin hayatında dini duyguların ve inançların yerinin büyük olduğu varsayımından hareketle anne ve bebek arasındaki ilişki ilahilerle daha mistik anlamlar kazanır. Çocuk için din büyüklerinden ve Allah'tan yardım ve koruma dileği ninnilerde en çok rastlanan unsurlardandır.

Anne, söylediği ilahilere “ninni” sözünü ilave ederek kendine has ezgiyle onu ninniye dönüştürür ya da doğrudan ilahi sözlerini çocuğa söyler(Kaya, 1999: 383).

Güzelleme, koçaklama, taşlama gibi koşma şekline bağlı türler ninniye özgü bir tavırla ve ezgiyle söylenebilen türlerdendir. Bu noktada ezgi ve icracının edası (tavrı) büyük önem kazanır. Ninninin yumuşak okşayıcı havası, ağır ezgileri ve kendine özgü sözleri bu şiir türlerine eklendiğinde yeni bir tür ortaya çıkmış olur.

Bir şiiri tür yapan özellikler arasında ezgi ve konun yanı sıra kalıp ifadeler de yer alır. Ancak bu faktörlere dair kesin sınırlar çizmek oldukça zordur. Aynı konu ve ya ezgi başka bir türde de karşımıza çıkabilmektedir. Manzum bir şiir hem ağıt hem ninni hem de ilahi olarak söylenebilir.

Koçaklamalar konu bakımından kahramanlık anlatır, dolayısıyla koçaklamaların ninni olarak değerlendirilmesi, semai ya da varsağların,

destanların böyle ele alınması zordur. Yiğitçe bir eda ile söylenmeleri ve ezgilerinin de coşkun oluşu onları ninniden ayırır. Ninnilerin taşlamaya ya da güzellemeye dönüşmesi pek sık rastlanan bir durum değildir. İcracı yergi içeren ya da aşk anlatan şiirler söyleme ihtiyacını ninnilerle gidermeye çalışmaz. Ancak ninni kendine has işlevini kaybettiğinde türkü niteliğinde söylenebilir. Bu durumun sebebi, türlerin değişken ve esnek olmalarına rağmen onlara ait bazı özelliklerin kalıcı olmasıdır.

Tasnif için temel olarak kullanılması gereken özellikler; sabit ve kesin olmalıdır. Buna göre bir tür; şiirselliği, icra tipi ve müzikle ilişkisine göre tanımlanmalıdır. Bu şekilde folklor türlerinin tarifleri yapılarak türlerin birbirinden farklı olduklarını bilmek, milletlerin lirik veya epik şarkılarının hangi tipte olduklarını ortaya koymak mümkün olacaktır (Propp,1998 :120-128).

Propp'un bu görüşlerinden hareketle tür özelliklerinin ortaya çıkmasını sağlayan faktörler şöyle sıralanabilir:

- 1.konu
- 2.ezgi
- 3.icracının tavrı

Diğer görüşlerde tür sınıflaması için temel alınan noktalardan uyak yapısı, hece sayısı, belitilen nitelikler arasında yer almaz. Çünkü hece sayısı ve uyak ölçüsü gibi kavramlar türleri birbirinden ayırmada ayırt edici özelliklerden değildir(Oğuz,2001: 18)

Tüm bu faktörlerin yanı sıra ninnilerde geçen bazı kalıp sözler bulunur ki bunlar şiirin ninni türünde olduğuna dair ipucu verir. Bu kalıp sözler genellikle “ ninni ninni, ee e, hu hu” gibi ses ve sözlerden oluşan ve nakarat larda yer alan ifadelerdir.

Birçok araştırmacı konu ve ezgi konusunda hemfikirdir fakat icracının tavrı konusu üzerinde ayrıca durmak gerekir. İcracının niteliği, türü etkileyen en önemli faktörler arasındadır.

İcracının nitelikleriyle ilgili olarak tekrar güzelleme, koçaklama, ağıt, türkü gibi türlere döndüğümüzde tüm bu türlerin icracının cinsiyetinden doğrudan etkilenen türler olduğunu söylemek zordur. Ninni dışındaki hiçbir manzum tür kadın kimliğini bu kadar yoğun taşımamaktadır. Sadece kadınların dilinde doğan ve yayılan ninniler, kadının duygu ve düşünce evrenini çözümlenmekte önemli işlevlere sahip olan sanatsal yaratılardır. Yalnızca kadın algısını değil aynı zamanda kadının içinde yaşadığı sosyal konumu ve toplumda yer alan bir dizi faaliyeti açıklamakta da yardımcıdır. Bilindiği gibi edebi metinler kültüre ve geleneğe ait birçok özelliği bünyesinde taşır.

Andre Jolles, türde dönüşüm ve düzenlilik üzerine geliştirdiği teorisinde; dilin, özünde var olan dönüşüm sözcüklerini türler için kullandığını, sözcüklerin türleri belirginleştirdiğini ve bunun sonucunda türün yeni ve karmaşık bir biçime dönüştüğünü bu yeni tipin daha önceki anlamıyla benzerlik taşıdığını bildirir. Ona göre türün değişiminde dil, önemli etkiye sahiptir. Ancak yalnızca dil değil teknolojik gelişmeler sosyal ve kültürel değişimler doğrudan ya da dolaylı olarak tür değişimine neden olur (Ben Amos, 1976: 27-29).

Bilindiği gibi her anlatı her icrada yeniden yaratılır. Bu tümünden bir yaratı değil hafızada yer alan sözcüklere doğaçlama ifadelerin eklenmesiyle oluşur. Bu yeni sözcüklerin seçimi yine icracıya kalmıştır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki seçilen yeni ifadeler gelenekten, şiirin içeriğinden tamamen uzak olamaz. Bütünlük bozucu tüm sözcükler geri plana itilir; kadın hafızasının ve aynı zamanda geleneğin dili konuşmaya başlar. Bu durumu farklı bir türle açıklamak daha etkili olacaktır.

Aşağıdaki şiir Köroğlu'na ait bir koçaklama örneğidir.

“Gelin beyler gelin bade içelim

Hemen o yerlere gitmek göründü

Yiğitlere çelik hülle biçelim

Arap at yanında yatmak göründü

Dağlar inilesin yollar taş olsun

Derem bahar gitsin zaman yaz olsun

Sakiler cem olsun şerbet az olsun

Öz canı bu yolda satmak göründü

Köroğlu der kalman cihanda naçar

Yiğit olan yiğit badesin içer

Kötüler meydanı bırakır kaçar

Hezeran bülbüle çatmak göründü...”(Kaftancıoğlu,1979:282-283)

Bu koçaklama kahramanca, yiğitçe bir söyleyişe sahip olmasından ve ezginin de bunlara bağlı olarak coşkulu, gür bir ses gerektirmesinden dolayı ninniye dönüşme ihtimali oldukça düşük bir şiidir. Kırzioğlu'nun “Yüksek Sesle Söylenen Havalar” adı altında belirttiği makamlar “Köroğlu Koçaklamaları”nı da içine almaktadır. Bu başlıkta yer alan diğer makamlar Gevheri, Köroğlu. Ceng-i Köroğlu, Yürük Köroğlu, Civan Öldüren Atüstü, Karabağı. Çukurova, Maya vb. (Kırzioğlu 1994:200-203) ³ makamlar koçaklama icrasında kullanılır. Kadının duygularını dile getirmesi, bebeğin uyumasını sağlayan ağır ve yumuşak ezgilerle söylenmesi de zayıf bir olasılıktır. Koçaklamada geçen sözcükler kadının bebeği için kullanacağı sözcüklerden uzaktır. Kadına has bir nitelik kazanması için çok uzun bir değişim sürecine tabi kalması gerekir.Çünkü anne kahramanca ve coşkun bir söyleyiş tercih etse de bunu farklı sözcükler seçerek gerçekleştirecek, böylece kendi dilini yansıtacaktır.

³ Âşık şiirinde makamlar hakkında yapılmış çalışmalar için ayrıca bkz. M. Ö. Oğuz; Halk Şiirinde Tür Şekil ve Makam, Ankara , Akçağ Yayınevi, 2001

Taşlamalar da koçaklamalar gibi sert bir üslupla söylenen, toplumsal ya da bireysel sorunları dile getiren ürünler olduğundan yine ninni olarak söylenemeyecek şiirlerdendir.

Ağıtlar, söyleyenin niteliklerine göre değerlendirildiğinde yine ninnilerden farklı yerde durur. Sıklıkla kadınlar tarafından söylene de yalnızca kadınlara ait bir tür değildir. Erkekler tarafından söylenen ağıtlar da bulunur. İsmail Görkem Türk Edebiyatında Ağıtlar adlı çalışmasında, Çukurova yöresindeki meşhur ağıtçılar arasında Hacı Durdu Ağa, Kır İsmail, Abdal Seydihan, Kötüllü Mustafa, Apo Mehmet gibi erkek ağıtçıların adlarını verir(Görkem, 2001: 94-95). Ağıtların bu özelliği onu ninniden ayıran niteliklerin başında gelir. Ninniler, erkekler tarafından da söyleniyor olsalar dahi bunların kadınların ürettiği ninnilerin tekrarı olduğu görülmektedir. Ninnilerin çoğunlukla kadınlar tarafından söylendiği kabul edildiğinde onların içeriğini, ezgisini ve söyleniş tavrını belirleyen en önemli etkenin de kadın olduğu görülür. Kadın tarafından her bir söyleyişte; içerik, ezgi, üslup farklılaşması ortaya çıkar. Özetle tür ayrımında temel olarak ezgiyi, konu ve icracıyı alırsak ninniye ait özelliklerin başında kadın yaratması oluşu gelir ki kadın, tüm bu ayırt edici faktörlere yön veren kişidir. Ninninin konusunu belirleyen, onun hangi ezgiyle söyleneceğine karar veren annenin kendisidir.

Ninnilerin konusu ve ezgisiyle ilgili herhangi bir sınırlama yapmak oldukça zordur. Çünkü annenin yaşamında yer alan herhangi bir konu, bildiği herhangi bir ağır ve yumuşak ezgiyle söylenebilmektedir. Kısacası ninnilerden kendisine has ezgisinden değil kadının kendine has söyleyişinden söz etmek daha yerinde olacaktır. Annenin hafızasında yer etmiş olan geleneksel ninniler ezgisi değişmeden kullanılabileceği gibi az çok farklılaşmış bir havayla da söylenebilmektedir.

“Dandini dandini dastana

Danalar girmiş bostana

Kov bostancı danayı

Yemesin lahanayı “ ninnisi en yaygın ninnilerden biridir. Bu ninniye söyleyen Fatma Yılmaz, bilinen ezgiyi kullanmıştır ve bu söyleyiş tarzını annesinden öğrendiğini belirtmiştir. (K. K. 1- ses no.31)

Aynı ninniye Hatice Tavşan daha farklı ezgilerle söylemektedir. 69 yaşında olan Hatice Tavşan bu ninniye annesinden öğrendiğini belirtmektedir. (K.K. 2-ses no.40)

Yukarıdaki ninni, sözlerinin aynen korunmuş olmasına rağmen, farklı ezgilerle söylenebilmektedir. Hatice Tavşan, bu geleneksel ninninin bilinen ezgisinden farklı olarak dize sonlarını uzatarak dize başlarını ise kısa biçimde bir çırıpta söylemektedir. Dize sonlarındaki “dastana” “bostana” “danayı” “lahanayı” sözleri daha vurgulu biçimde söylenmektedir.

Sözlü gelenekte yaygınlaşmış olan ninnileri bilmeyen annelerin bebeklerini uyutmak için söyledikleri ninnilerin ezgisinde de bir kalplaşmadan söz edilememektedir. Geleneksel ninnileri söylemeyen anneler her tür ağır ezgili türküyü, şarkıyı ninni olarak söyleyebilmektedir.

Ankaralı Ayşegül Karataş bebeğini uyutmak için çocuk şarkısı söylediğini çünkü ninni bilmediğini belirtmektedir. Aşağıda bebeği için söylediği çocuk şarkısı yer almaktadır.

Fış fış kayıkçı

Kayıkçının küreği

Hop hop eder yüreği

Akşama fincan böreği

Benim evde etim var

Bir yaramaz kedim var

Kedim eti yerse

Annem beni döverse(K.K. 3- ses no 36)

Muğla'nın Datça ilçesinden Gülsün Gürgüç'ün bebeğini uyuturken söylediği aşağıdaki şarkı uşşak makamında söylenen bir Türk sanat müziği şarkısıdır.

Akşam oldu hüzünlendim ben yine

Hasret kaldım gözlerinin rengine

Gel mehtabım gel sevgilim yine

Hasret kaldım gözlerinin rengine (K.K. 4)

Bazı ninniler ise hem ezgisi hem konusu bakımından tamamen annenin yaratımıdır. Bursalı ev hanımı Selma Sucu, “Oğlum üç yaşında. İlk baştan beri kendi uydurduğum ninniye ona söylerim oda artık alıştı, hemen uyuyor. Ninninin müziğini de ben kendime göre söylüyorum işte. “demektedir.

Nenni bebeğim nenni

Neni bebeğim nenni

Uyusun da büyüsün de

Nenni bebeğim neni

Uyu da bebeğim uyu

Uykun geldikçe büyü bebeğim

Neni bebeğim nenni

Uyusun da büyüsün (K.K. 5- ses no 41))

Görüldüğü gibi hem geleneksel ninnilerin ezgisinde hem de kadının kendi yarattığı ninnilerde ezgi konusunda bir kararlılık görülmemektedir. Ancak türkünün kollarından biri olarak kabul edilen ninnilerin usulsüz makamlarla söylendiği ileri sürülebilir.

Cahit Öztelli türküleri uzun hava ve kırık hava olarak ikiye ayırır. Bunlardan ölçü ve ritim bakımından serbest olduğu halde, dizisi bilinene ve dizi içindeki seyri belli kalıplara bağlanan ezgilere uzun hava denir. Bozlak, maya, garip, kerem, hoyrat, divan, kesik, yanık, müstezat, aydos, eğin,

Türkmani gibi. Kırık havalar ise türküler ve oyun havaları gibi ölçüsü ve ritmi belli olan parçalardır. Uzun havalar usulsüz, kırık havalar ise usullü makamlardır (Öztelli, 1972 : 31-329).

Marmaris'in Bayır köyünden Kerime Bayar 'ın torununu uyutmak için söylediği aşağıdaki ninni, Ayoğlu'nun⁴ tespitine göre Kerem Ayağı ile söylenmiştir.

Ekin ekim çöllere

Biçtirmedim ellere

Yenileyin yar sevdim de

Ondan düştüm dillere

E eeee e eee eee

E benim guzum e

E bebeğime e (K.K.6- ses no 11)

Aşağıdaki ninni, Kerime Bayar tarafından söylenen bir başka ninnidir ve yine Kerem Ayağında söylendiği görülmektedir.

Uyusun da nenni

Büyüsün de nenni

Uykular da gelmiş

Oğlumun nenni

Tıpış Tıpış yürüsün de nenni

Nenni de çocuğuma nenni(K.K.6- ses no 11)

Ninnilerin makamı konusunda yapılacak sağlıklı değerlendirmeler için etnomüzikologlara ihtiyaç duyulmaktadır. Burada ninnilerin ezgilerine yönelik değerlendirmeler oldukça sınırlı kalmaktadır, öte yandan yukarıda da sık sık belirtildiği gibi ninniler için ezgiye yönelik sınıflama yapmak, kadının

⁴ Yüksel Ayoğlu; Müzisyen- Bağlama Öğretmeni, Yaş 42, Ankara

hafızasında yer etmiş her hangi bir ezgiyi kullanabileceği gerçeğinden hareketle oldukça, güçtür.

Ezginin halk şiiri türlerini ayırmada bir ölçüt olamayacağı konusunda Özkul Çobanoğlu'nun fikirleri dikkat çekmektedir. Çobanoğlu, "Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü" adlı çalışmasında destan ile koşma türünün ayrımı konusunda ezginin ve konunu ölçüt olarak kabul edilmemesi gerektiğini vurgular. Koçaklama, taşlama, güzellemeye has olan konularda ve ezgilerde destanın da söylenebildiğini belirtir (Çobanoğlu, 2000:10-11).

Destanlar gibi aşık şiirinin en fazla örneği bulunan türünün dahi aşık makamlarından herhangi biri için bir sınırlamaya tabi tutulamaması ninniler gibi anonim şiirin en değişken ürünlerinin ezgilerinin sınırlamalara tabi tutulması zorlama gibi görünmektedir. Ninniler bebeğin uyumasına olanak sağlayan her türlü yumuşak ezgiyle söylenebilmektedir. Ninniler konuları açısından ele alındıklarında bununla ilgili de kesin bir çerçeve çizilemediği görülür. Ancak bebeği anneyi ve onun aile yaşantısını ilgilendiren duygularını aktarmasını sağlayan her konu ninnide yer alabilir. Yani konu kadının süzgecinden geçerek ninnide yer alır. Tüm bunlar göstermektedir ki ninnilerin yaratılmasında ve aktarılmasında ezginin, konun, bağlamın biçimlenmesinde etkili olan annedir yani kadındır.

Anne, bebeğini uyutmak amacıyla ise duygusal olarak hazır hissediyorsa, her hangi bir ağır ezgi ve konuda ninni söyleyebilmektedir. Söylediğine ninni adını vermektedir. Aynı durum ağıt için de geçerlidir. Ağıt söyleyen öncelikle derin bir acı içinde bulunmalı ve bunu dile getirecek bir ezgi ile ağıtı söylemelidir. Bu durumda söyleyen için adı ağıttır. Öte yandan kadının hafızasında yer alan bir ağıt ya da her hangi bir türkü de ninni olarak söylenebilmektedir. Çünkü kadın için türün adının önemi yoktur, önemli olan duyguların iletilmesi gereksinimine yanıt vermesidir. Bu konuda birçok anne aynı fikirleri paylaşmaktadır.

Marmaris'li bir anneden ninni söylemesi istendiğinde , "Ben ninni bilmem bebeği uyuturken aklıma bir şeyler gelir onları söylerim. Oda çocuğu

uyutur. Şöyle yavaşça çocuğu uyandırmadan mırıldanırdım. Türkü çekerdim bazen. Bazen başka bir tane türkü, aklıma ne gelirse söylerdim gayri.” demektedir.(K.K.7)

Eskişehirli bir başka anne ise ölen çocuğu için söylediği ağıt niteliğindeki ninniyi yeni doğan bebeği için ninni olarak da söylediğini belirtmektedir. (K.K.8-ses no 09)

Uyuttum da büyüttüğüm nenni nenni

Ak kundağa doladığım nenni nenni

Bir Allah'tan dilediğim nenni nenni

Sen beni bırakıp gitme nenni nenni

Ne yaparım kuzum sensiz nenni nenni

Burada dikkat çekici olan ninni olarak söylediğinde ezgi konu vb. öğelerde değişiklik yapılmamış olmasıdır.

Ayşe Diker'e, çocuğu için ninni söyleyip söylemediği sorulduğunda kimi vakit mani, ninni çekeriz cevabını vermektedir. (K.K 9)

Görüldüğü gibi anne için bebeğe söylenenlerde tür adının ne olduğu önem taşımamakta, annenin duygularını iletmede bir işlev üstlenmesi yeterli olmaktadır. Bu nedenle bir türkü, ağıt ya da mani bebek için söylenebilmektedir.

Türlerle ilgili sınıflama çalışmalarında en çok üzerinde durulan türlerin konu, ezgi ve yapı özellikleri olmuştur. Her bir türün kendine ait bir ezgisi ve türü olduğu konusunda birçok araştırmacı hemfikirdir. Fakat yukarıda belirtildiği gibi ninninin kendine has özellikleri bulunmakla birlikte ezgi, yapı konu gibi faktörler değişkenlik gösterebilmektedir. Aynı ezgi ile ağıt, türkü ya da aynı ezgi ile ninni söylenebilmektedir. Ninnideki bir konu ağıta da konu olabilmektedir ya da türküdeki bir konu esasen bir ağıttan gelmektedir.

Kesin sınırlar çizememekle birlikte yine de ezginin, konunun ve yapının türlere özgü nitelik kazandıkları söylenebilir. Bir ninnide temelde ele alınan

konu bebeğin kendisidir. Bu tür bir konu uzun hava ezgisiyle söylendiğinde ve dizelerin ölçüye uygun yerlerinde “eeee..ee..e ya da ninni ninni, uyusun da büyüsün” gibi gelenekesel sesler kullanıldığında bu tür ortaya çıkmaktadır. Ancak bu özellikleri taşımayan fakat yine bebek için söylenen ninniler de bulunmaktadır.

Buna örnek teşkil edecek ninnilerden birini söyleyen Seval Keleş, konuyu şöyle açıklamaktadır. “Silifkenin yoğurdu... diye başlayan türküyü benim annem de söylerdi ben de söyledim. Aslında türkü ama ben ninni olarak söyledim. Sadece bazı sözlerini değiştirdim ama gerisi aynıydı, makamını da aynı şekilde söyledim. Ama tabii biraz daha yavaş söylüyorsun ki çocuk uyuyabilsin.”(K. K. 10)

Anne için temel amaç çocuğu uyutmak ya da avutmaktır. Bu nedenle söylediğinin türüne dair bir kısıtlama, hatta çoğu zaman türsel bir adlandırma dahi yapmaz. Onun için hepsi ninni görevi görebilir. Buradan yola çıkarak; “annenin bebeğiyle kurduğu iletişimde kadının bebeğiyle, kendiyile, çevresiyle ilgili söylediği ezgili türe ninni denir.” biçiminde bir tanımlama yapılabilir. Ninniler bu bakımdan diğer anonim türlere göre çok daha değişken ve geçirgendir. Asıl önem taşıyan nokta, ninni söylerken kadının neyi tercih ettiğidir. Yukarıda da belirtildiği gibi annenin çevresiyle, bebeğiyle ilişkisi ve ayrıca kendi duygusal durumu tercihinde etkili olmaktadır. Ninni türünü biçimlendiren en temel özellik de annenin sözü edilen bu konudur. Kadın farklı bağlamlarda farklı ninniler icra etmektedir. Her defasında annenin tavrına yaşadığı ortama göre farklı ninniler ortaya çıkmaktadır. Seval Keleş; “ Genellikle aynı ninnileri söylüyorum ama tıpa tıp aynı söylediğimi idda edemem, bazen kısa bazen uzun söylüyorum; bazen sözleri değiştiriyorum. O zaman nasıl uygun oluyorsa öyle yapıyorum.” diyerek söylediği ninnileri, içinde bulunduğu anın belirlediğini ifade etmektedir.

Görülüyor ki ninni türünü diğer anonim türlerden ayırmak için belirlenecek ölçütlerin daha geniş tutulması gerekmektedir. Bunları şöyle belirlemek mümkündür:

-Ninnilerin tür sınıflamasında ezgi, çoğunlukla uzun hava biçiminde, ağır ve yumuşaktır. Fakat ninniye has bir ezgiden sözedilememektedir. Çünkü ağır mani gibi diğer anonim şiir türleri için kullanılan ezgi, ninni için de kullanılabilir.

-Ninninin diğer türlerden ayrımında konu çoğunlukla bebeğin kendisi ya da ondan bağımsız düşünülemez anne ve onun yaşamıdır.

-Ninniler diğer anonim şiiri örneklerinde olduğu gibi çoğunlukla dörtlük yapısı içinde ve hece ölçüsünün kısa kalıplarıyla söylenmektedirler.

-Ninni türünün ayrı bir tür olarak değerlendirilmesinde tüm bu ölçütler dikkate alınmalı ancak bunlarla sınırlı kalınmamalıdır. Özellikle ninninin icracısı olan kadın, bu türün diğerlerinden ayrılmasında en önemli ayrımı yaratan faktör olarak kabul edilmelidir. Konu, ezgi, yapı gibi faktörler kadının yönlendirdiği, kontrol altında tuttuğu ikincil unsurlardır. Aslıyan kadının içinde bulunduğuy koşullar içinde ninniye nasıl yarattığıdır.

Ninnilere yönelik bu temel paradigmlar ninnilerin icra bağlamları ile birlikte ele alınmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle teze konu olan Türk halk ninnileri, ağırlıklı olarak bağlamsal yönleriyle ele alınacaktır. Kadının ninniye ortaya çıkarırken içinde bulunduğuy bağlamın incelemesinin; ezginin, konunun, anlatım tutumunun nasıl bir araya getirilip bütünlük oluşturduğuyunun görülmesinin türü anlamakta yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Tezin birinci bölümünde kadın ve erkek cinsiyetlerinin anonim halk şiiri türlerine yansıma derecesi üzerinde durulmuştur. Yine anonim türlerin icrası esnasında ortaya çıkan bağlamsal özellikler belirlenerek icra edilen geleneksel anlatılarda göze çarpan erkeğey ve kadına ait unsurlar gösterilmeye çalışılmıştır. Böylelikle türküy, mani, ağıtların hem kadın hem erkek tarafından icra edilen türler olduğu, ancak icra bağlamları değıştikçe, örneğinin; yalnızca kadınlar bir aradayken ya da erkekler bir aradayken, bu anonim türlerde kadının ve erkeğinin toplumsal cinsiyet rolünün daha belirgin şekilde ortaya çıktığı görülmektedir.

Ninniler ise nadiren erkekler tarafından icra edilse de büyük oranda kadınlara ait yaratmalardır. Bu nedenle ninniler, tezin esas aldığı kuramlardan biri olan feminist teori temelinde incelenmiş , kadınların ataerkil toplumsal yapı içerisinde ortaya çıkan cinsiyet rollerinin ninnilerin içeriğine olan etkisi üzerinde durulmuştur.

Kadının toplum içindeki statüsü; geleneksel kültür, aile hayatı ve çocuk çerçevesinde ele alınması gereken bir olgudur. Annenin, genel anlamda ailenin, temel sorunu çocuğu toplumun beklentilerine göre yetiştirmektir. Ortaya çıkan değişiklikler yine aile tarafından manipüle edilmelidir (Haviland- vd. 2008 :461). Bu görevi üstlenen kişi kadındır. Çünkü kültür aktarımında etkin rolü üstlenen kişi kadındır.

Kadınların ninnilerde, içinde buldukları erkek egemen toplum yapısında anlam kazanmış ifadeler kullanması ve bunların devamlı olarak bebeğe telkini ninnilerin hem kadının kendini ifade ettiği sosyal bir iletişim aracı olmalarını hem de bebeğin ait olduğu cinsiyet rolünü kazanmaya başlamasını sağlamaktadır.

Fatmagül Berktaş'ın belirttiği gibi kadının kutsal sayıldığı paleolitik dönemde kadın, "yaşamı yaratma" gücüne sahip olduğundan ve toprağı işlediğinden "toprak ana" olarak nitelenmiştir, anaerki yerleşmiştir (Berktaş, 2000:45) . Fakat daha sonraki dönemlerde Türk sosyo-kültürel yapısı içinde kadının toplumsal cinsiyet rolüne bağlı statüsü ataerkil yaşamın belirlediği kurallar çerçevesinde değişmiştir.

Necla Arat'a göre erkeğin tarımsal üretime geçişiyle ve toprağı "egemenliği" altına alışıyla ataerkil yaşam tarzı yavaş yavaş yerleşmeye başlamıştır. 19. yy'da endüstri devrimiyle kentsel yaşamda üretim gücüne katılan kadınlar, ataerkil yaşamda kendini var etmeye çalışmıştır (Arat, 1986:23).

Üretim ilişkilerinin değişimiyle başlayıp toplumsal yaşamın her alanında, erkek egemenliği devam edegelmiştir. Yaratıcı olanın, dünyaya bir insan

getirenin erkek olduğu düşünölmeye başlanmıştır. Yaşamı veren erkektir, kadın yalnızca doğurur.

Antropologlar cinsiyet farklarının kültürel yapılanmaya etkisi için toplumsal cinsiyet kavramını kullanılmışlardır. Daha önce toprağı simgeleyen kadının erkek tarafından kuşatılması “kapatılması” gerektiğı toplumun genel kanısı olmuştur. Bu düşünce kadınların kamusal mekandan dışlanmasına ve özel mekana, “ev içi” ne yönlendirilmesine neden olmuştur (Özünel Ölçer,2006:27), Kadın ev işlerinin tek sorumlusudur. Erkek, kamusal mekanın öznesidir. Bu durum, iki cins arasında en temel farkı ortaya koymaktadır.

Kadının edilgen hale getirilişı yalnızca erkek düşüncesinin sonucu değildir. Hatta belki de erkeğı de yetiştiren annenin içselleştirdiğı anne rolünün doğal sonucudur.

Yeni doğan çocuk için biyolojik cinsiyeti vardır, ancak henüz toplumsal cinsiyeti yoktur. Çocuğa ataerkil toplumun niteliklerini taşıyan, annedir. Böylelikle erkekler kadınlar üzerinde iktidar sağlamış olurlar Erkekler, çoğu zaman kolayca sağlamaştırdıkları bu iktidara rağmen hegomonik erkeklik simgelerine hayranlık duyarlar (Connel,1987:283).

Erkekler; kamusal mekanda kadınlara karşı daha zayıf, özel mekanda eşe karşı daha güçlüdür. Kamusal alandaki kadını fetan ama fantezilerin de odağı olarak görürler. Erkek için anne, kendini evine adanmış fedakar, erkek çocuk doğurarak soyun devamını sağlayan kişidir. Anne, baba, gelin ve torunun birlikte yaşadığı geleneksel aile tipinde, aile bireyleri arasında da cinsiyete bağı rol dağılımı göze çarpar. Gelin, oğlunu evlendirip kaynana olduğunda hane içindeki sorumlulukları azalır. Yeni gelin aile içi sorumlulukları devralır.

Ataerkil toplum yapısının biçimlendirdiğı anne, çocuğı için söylediğı ninnilere bahsi geçen koşulların özelliklerini yansıtır. Annenin kız çocuk ve erkek çocuk için farklı ninniler seçip, farklı dileklerde bulunduğunu söylemek mümkündür. Burada, kendi yaşam koşullarının yanı sıra gelecek için

ütopyasını da açığa çıkarır. Bilinç altının su yüzüne çıktığı ninniler annenin en yalın, en doğal ifadesini anlamının anahtarıdır.

Tezin, “Türk Halk Şiirinin Anonim Türleri Arasında Kadın Sesi Olarak Ninni”, başlığını taşıyan ikinci bölümünde sözlü, yazılı, elektronik kültür ortamlarının kadın üzerindeki etkisi üzerinde durulmuştur. Türk toplumunun geçirdiği değişim evrelerinin köy kasaba ve kent çevresinde yaşayan kadınların yaşam biçimini ve toplumsal cinsiyet rollerini etkileme derecesi üzerinde durulmuştur. Böylelikle İslamiyetten önceki Türk toplum yaşamından bugüne kadının ve annenin toplumsal yapıda üstlendiği rollerin değişim süreci belirlenmeye çalışılmıştır.

Tezin üçüncü bölümü “Bağlamsal Kuram Temelinde Anonim Halk Şiiri Ürünü Ninnilerin İcra Bağlamları” adını taşımakta olup üçüncü bölümde yer verilen sözlü, yazılı , elektronik kültür ortamlarının annenin ninni icrasına etkisi ele alınmıştır. Bu bölümde ninnilerin bağlamsal özellikleri belirlenmeye çalışılmış işlevsel, yapısal ve tematik kalıplaşmaları üzerinde durulmuştur. Sözlü, yazılı, elektronik kültür ortamlarında annelerin ninnileri icra ortamları ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Benzer biçimde bebeğin ya da çocuğun ninni iletişiminde oynadığı rol tespit edilirken Ninnilerde verilen mesajlar ve bunların aktarımında kullanılan kanallar değerlendirilirken de sözlü yazılı ve elektronik kültür ortamının özellikleri çerçevesinde ortaya çıkan farklılaşmalar belirlenmiştir. Ninnilerde annenin kullandığı dilin nitelikleri toplumsal cinsiyet rolleri temelinde ele alınmıştır. Bu noktada annelerin ninnilerde kız ve erkek çocukları için kullandıkları benzetme ve sıfatların farklı özellikler gösterdiği tespit edilmiştir. Erkek ve kız çocukları için kullanılan sözler ataerkil toplum yapısı içinde erkek tarafından kız ve erkek için uygun görülen cinsiyet rolleriyle paralellik göstermektedir. Bu nedenle kadının ninnilerde kullandığı dil, esasen erkek egemen toplumun ürettiği dildir. Kadın bu dili kullanmakta ve aktarmaktadır.

Kadının erkek tarafından belirlenen dili kullanmasının yanı sıra ninnilerde dikkat çekilmesi gereken diğer önemli nokta kadının bebeğiyle kurduğu iletişimde erkeğin dilini kullanmadan önceki zamandır. Bu dönemde

kadın yalnızca kendine ait dili kullanmaktadır. Sembolik deil semiyotik dil vardır. Ninnide kullanılan tekrar sözleri ya da anlamsız gelen sözler aslında kadının bedenbini yansıtan dilidir.

Tez, ninnilerin icra bağlamları üzerine odaklandığından daha çok sözlü kaynakların ifadelerine yer verilmiştir. Yazılı kaynaklarda yer alan ninnilerin de sözlü kaynak bilgisinin bulunmasına dikkat edilmiştir. Sözlü kaynaklarla yapılan görüşmeler, ninni icrasında yapılan gözlemler; ayrıca feminist teori ve bağlamsal kuramla ilgili bir araya getirilen yazılı kaynak ve belgeler tezin bilimsel ve teorik zeminini oluşturmuştur.

I. BÖLÜM: KADIN VE ERKEK CİNSİYETLERİNİN ANONİM TÜRK HALK ŞİİRİ TÜRLERİNE YANSIMASI

Halk şiiri ürünlerinin yaratıcısının özellikleri her bir tür üzerinde ayrı etkiler yaratır. Ninniler de kadınlar tarafından üretilen türlerden olduğu için kadınlara ait niteliklerin de onlara yansıdığı görülür. Ninnilerde kadının etkisine geçmeden önce ninni dışındaki diğer türkü örneklerinin erkeğin ve kadının cinsiyetlerinden ne şekilde etkilendiklerini görmek gerekir. Erkeklerin söylediği türkülerde erkeği ya da erkeklığı çağrıştıran ifadeler kadının söylediği türkülerde ise kadın cinsiyetine dair izlere bakmak, ninnilerin kadına has nitelikler gösterdiği konusunda çıkarımlarda bulunmak için önem taşımaktadır.

Ruth Finnegan'a göre sözlü şiirlerin kim tarafından ve kimler için okunacağını genellikle kültür belirler. Bazı şiirler seçkin kişilere, bazı şiirler özel gruplara söylenir. Bazı şiirler sadece erkeklere ya da kadınlara özeldir. Bazıları da belli bir yaş grubu için söylenmektedir(Finnegan, 2003:443-450).

Finnegan'ın görüşleri dikkate alındığında ninnilerin kadınlar arasına icra edilen bir tür olduğu söylenebilir. Ninniler anne, abla, teyze hala, büyükanne ya da anneanne gibi ailedeki kadınlar tarafından genellikle bebeğe ya da evlenme ve ölüm gibi törenlerde, yine kadın tarafından, bir dinletici topluluğuna ağıt ya da kına türküsü olarak söylenir. Tüm bu metin dışı faktörler metni ya da icra tavrını biçimlendirir.

1.1.AĞIT, MANİ VE TÜRKÜLERDE KADIN ERKEK CİNSİYETLERİNİN ROLÜ

Türk Halk edebiyatı anonim türlerinin yaratılmasında ve icrasında anlatıcının cinsiyeti ve cinsiyet rolünün etkin olduğu görülmektedir. Özellikle ninni türü için durum böyledir. Çünkü daha önce de belirtildiği gibi ninniyi söyleyen ve aktaran, ister anne ister abla ister teyze olsun, genellikle kadındır. Esasen erkeğin bebekle ilgisi sınırlı düzeyde olduğundan ninnilerin icracısı da daha çok kadınlardır. Her ne kadar erkekler tarafından da ninni

söylense de bu duruma rastlanma sıklığı kadına göre çok daha azdır. Bunun doğal bir sonucu olarak da ninniler daha çok annelerle birlikte anılan bir tür haline gelmektedir. Daha çok kadınlar tarafından devam ettirilen ninni söyleme geleneği ve bu geleneğin parçası olan ninniler, cinsiyetlerin türlere yansımaları konusunda sayısız ip ucu vermektedir. Bu bağlamda diğer anonim halk edebiyatı ürünlerinin kadına özgü bir nitelik taşıyıp taşımadığına ya da hangi türlerin kadın tarafından icra edildiğine, hangilerinin erkeklere özgü olduğuna bakmak gerekir.

Muğla'nın Marmaris ilçesinin Turgut köyünde yapılan bir düğün kadınların ve erkeklerin hangi türküleri nasıl söylediklerini tespit etme olanağı sağlamıştır. Genç kızların, kadınların ve gelinin bir arada olduğu damadın daha sonradan katıldığı bir kına gecesinde söylenen türküler, kadınların dünyasını yansıtır niteliktedir. Bir gün sonraki düğünde erkeklerin kendi aralarında söyledikleri türküler ise farklı içerik ve üslupta söylenmiştir. Yalnızca buradaki gözlemler konuyla ilgili genellemeler yapmakta yetersiz görünse de ele alınan örnek olayın bilgi verici olduğu düşünülmektedir.

Kına gecesinin yalnız kadınların bir arada bulunduğu bir ortam sağlaması kadınların düğün gününe nazaran daha rahat oldukları sonucuna götürmektedir. Gelinin annesi ve yakınları kınanın yakılmasından önce kimi zaman teypten ve televizyondan dinledikleri çeşitli şarkı ve türkülerle kimi zaman da kadınların söylediği türkülerle eğlendikten sonra, kadınların kendileri türkü söylemiştir.

Kına gecesinde kadınlar tarafından söylenen türkülerden ikisi aşağıda yer almaktadır.

1..Denize dalayım mı

Bir balık alayım mı

Saat de geldi yediye

Daha yalvarayım mı

Deniz üstü köpürü
 Kayığa da binsem götürü
 Nedir benim çektiğim
 El oğlundan ötürü

Odama da yavrum odama
 Buyur geleyim odana
 Şeftaliler vereyim
 Yanımdaki adama

Kara taş boyanır mı
 Öpsem yar uyanır mı
 Yarım orda ben burada
 Buna can dayanır mı

Odama da yavrum odama
 Buyur geleyim odana
 Şeftaliler vereyim
 Yanımdaki adama (K.K.11)

2. Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar
 Aşrı aşrı memlekete kız vermesinler
 Annesinin bir tanesini hor görmesinler

Uçan da kuşlara malum olsun ben annemi özledim
 Hem annemi hem babamı hem köyümü özledim

Babamın bir atı olsa binse de gelse
Annemin yelkeni olsa uça da gelse
Kardeşlerim yolları bilse de gelse

Uçan da kuşlara malum olsun ben annemi özledim
Hem annemi hem babamı hem köyümü özledim (K.K.12)

Bu türkülerden ilki düğün gününde erkekler tarafından da söylenmiş olduğundan her iki söyleyişin karşılatırılmasına olanak sağlamaktadır. İkinci türkü ise hem yalnızca kadınlar tarafından söylenmesi hem de kına türküsü olması açısından seçilmiştir. Ayrıca bu türkü çoğu zaman ninni olarak da söylenmektedir. Örneğin Seval Keleş, kızını uyuturken ya da onu eğlendirmeye çalışırken bu türküyü söylediğini belirtmektedir. (S.K.10 ayrıca bkz. Sf. 165 ,K.K. 41)

İlk türküde kadının erkeğe duyduğu sevda anlatılmaktadır. İkinci dördlüğün son iki dizesi kadının kavuşamamaktan duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir. Diğer dördlüklerde kadının erkeğe vaatleri göze çarpmaktadır. Kına gecesi ortamında rahatlıkla söylenebilen bu türkü ertesi gün kadınlar tarafından değil erkekler tarafından söylenmiştir.

Yukarıda verilen ikinci türkü kına türküsü olup erkeklerin söylemediği bir türküdür. Ancak erkekler bunun bir kına türküsü olduğunu bilmektedirler. Düğünden sonra köyün erkeklerinden İdris Ulusoy'a bu kına türküsünü söylemesi istendiğinde türküyü bildiğini fakat erkeklerin değil kadınların söylediğini belirtmiştir. Neden erkeklerin söylemediği sorulduğunda ise "Kadınlar kınalarda söyler biz söylemeyiz." cevabını vermekle yetinmiştir. (K.K. 13)

Kına türküleri gelinin baba evinden ayrılışından duyulan üzüntüyü dile getirir. Gelinin anneye babaya ve diğer yakınlarla duyacağı özlemi anlatır. Bunların erkeğin duygu ve düşünce dünyasında yeri yoktur. Erkek evlendikten sonra ailesinden ayrı bir yerde yaşamaz, evliliğin yaratacağı bir ayrılık ve özlem olamduğundan yaşanacak bir üzüntü de yoktur. Bu sebeple kına

türkülerinin erkelerin dünyasında yeri de yoktur. Erkelerin söylediği türkülerin onların kendilerini tanımladıkları bir takım erkeksi(maskülen) nitelikleri taşıması gerekmektedir. Bu nedenle hem erkelerin hem kadınların söylediği türküler ya az çok değişime uğramakta ya da erkeğin yiğitliğini mertliğini çapkınlığını anlatan türküler söylenmektedir.

Kına gecesinde kadınların söylediği yukarıdaki ilk türküyü erkekler düğün gününde bir takım değişikliklere uğratarak söylemişlerdir. Bu değişiklikler türkünün sözleriyle sınırlı kalmıştır. Türkünün ezgisinde her hangi bir değişim olmamıştır.

Şu dağlar olmasaydı da

Mendilim solmasaydı

Ölüm Allah'ın emri de

Ayrılık olmasaydı

Odama da yavrum odama

Kızlar sana bedava

Odam da yavrum odama

Neler vereyim sen gibi kadına

Kaleden iniş m'olur

Ham demir gümüş m'olur

Dünden söz verip de

Sabaha dönüş m'olur

Odama da yavrum odama

Buyur geleyim odana

Neler vereyim senin gibi kadına ...(K.K. 14)

Türküdeki “kızlar sana bedava” dizesi erkelerin söyleyişinde ortaya çıkmıştır. Kadınların “el oğlundan yakınma”sının yerini erkeklerin çapkınlığı almış görünmektedir. Erkeklerin çok sayıda kıza gönül verebilmesi ataerkil toplumun olağan karşıladığı hatta bu tip erkeği daha da olumladığı bir durumdur. Türküde yakınılan şey ise kadının verdiği sözden dönmesi , nazlanmasıdır. Bu da yine erkeğin algısında kadının karşı cinse olan davranışın nasıl olması gerektiğini belirleyen bir ifadedir. Kadın erkeğin sevgisine naz yaparak karşılık vermelidir.

Düğünün yapıldığı meydana kurulmuş olan masada erkeler tarafından söylenmiş olan bu türkü ortamın etkisiyle değişimlere uğramış görünmektedir. Hem Mehmet Yılmaz’ın hem de Zekiye Kısa’nın aynı ezgiyle ve aynı dörtlük yapısıyla söylediği bu türkünün farklı mekanlarda farklı kişiler tarafından farklı topluluklara yönelik icrası onu birtakım değişikliklere uğratmaktadır. Ortaya çıkan farklılıklar erkek dilinin ve kadın dilinin birbirinden ayrı oluşunun kanıtı gibidir. Erkeğin ve kadının aynı duygu , düşünce ve yaşam biçimine sahip olmayışı onların sözüne de yansır. Erkeklerin karşı cinsi algılayışı ve onun karşısında aldığı tavır erkekler tarafından söylenen aşağıdaki dörtlüklerde de görülmektedir.⁵

3.Bahçelerde kereviz hoppa ninna

Biz kereviz yemeyiz hoppa ninna

Bize Turgut’lu derler hoppa ninna

Sever sever almayız hoppa ninna

Bahçelerde üzerlik hoppa ninna

Soydan olur güzellik hoppa ninna

Duydum yarım evlenmiş hoppa ninna

⁵ Düğün, erkek tarafının evinin önündeki alanda yapılmış olup belli bir süre çalgılar eşliğinde kadınlar ve erkeler birlikte oynamış , eğlenmişlerdir. Ancak kadınlar erkeklerin bulunduğu içki de içilen masada oturmamışlardır. Erkeklerin müzik sona erdikten sonra, kendileri türküler söylemeye başlamışlardır

Allah versin düzenlik hoppa ninna

Ay doğar ayazlanır hoppa ninna

Gün doğar beyazlanır hoppa ninna

Gidi gavurun gızı hoppa ninna

Hem güler hem nazlanır hoppa ninna ...(K.K 14)

Erkekler tarafından söylenen bu türkü öncelikle bir kişinin her dizeyi söylemesinin ardından gurup olarak "hoppa ninna" kısımlarının söylenmesi biçiminde icra edilmiştir. Bu tekrarlar coşkuyu arttırdıkça tek başına söylenen kısımlara başka türküler eklenmeye başlamıştır. Türküdeki son dörtlük böyle eklenmiştir. Sonraki kısımlarda ise giderek ahenk bozulmuş ve türküye son verilmiştir.Köyde daha çok erkekler tarafından söylenen diğer türkülerden bazıları şöyledir:.

4. Çıktım Belen Kahvesi'ne baktım ovaya, baktım ovaya,
Bay Mustafa çağırdı, dama oynamaya,
Ormancı da gelir gelmez, yıkar masayı, yıkar masayı,
Söz dinlemez ormancı, çekmiş kafayı.

Aman ormancı, canım ormancı
Köyümüze bıraktın yoktan bir acı.

Köyümüzün ortasında, değirmen döner, değirmen döner,
Değirmenin suları, dağından iner,
Ormancıya atılan kurşun, Tevfik'e döner, Tevfik'e döner,
Tevfik'in feryatları, yürekler deler.

Aman ormancı, canım ormancı
Köyümüze bıraktın yoktan bir acı.

Köyümüzün suları da hoştur içmeye, hoştur içmeye,

Üstünde köprüsü var, gelip geçmeye,
Tevfik'imi vurdular, hiç mi hiç yere, hiç mi hiç yere,
Yazık ettin ormancı, köyün iki gencine.

Aman ormancı, canım ormancı
Köyümüze bıraktın yoktan bir acı (K.K.13)

5.İzmir'in kavakları

Dökülür yaprakları

Bize de derler Çakıcı

Yar fidan boylum

Yıkarız konakları

Selvim senden uzun yok

Yaprağında düzüm yok

Kamalı da zeybek vuruldu

Yar fidan boylum

Çakıcıya sözüm yok(K.K.13)

Yukarıdaki 3,4,5 numaralı türküler yöreye özgü olmalarının yanı sıra erkek dilinde ve hafızasında yer etmiş zeybek türküleridir.

Turgut köyünde izlenen kına gecesi ve düğün erkelerin ve kadınların söylediği türkülerin toplumsal cinsiyet rolüne uygun seçimleri ortaya koymak bakımından örnek teşkil edecek niteliktedir. Aynı türkülerin farklı bağlamlarda tespiti cinsiyetlerin türküler üzerindeki etkisini daha geniş açılımlara kavuşturacaktır. Söz gelimi kadınların ve erkelerin birlikteyken söylediği türkülerin ne şekilde icra edildiği de izlenmesi ve analiz edilmesi gereken bir başka bağlamsal değerlendirmedir.

Köydeki erkeler ne zaman, nerede türkü söylerler sorusuna Mehmet Yılmaz; "Erkekler bahçede, tarlada, dağda çalışırken, düğünlerde söylerler."

yanıtını vermektedir. Aynı soru kadınlar için sorulduğunda köyün kadınlarından Nezahat Bedir, kadınların tarlada, dağda çalışırken türkü söylemedğini ayıpladıklarını; erkeklerden de gençlerden çok yaşlıların türkü söylediklerini yaşlıların türkü, mani çektiklerini, evlerine gelince söylemedikleri belirtmektedir. (K.K.15)

Mehmet Yılmaz'a bildiği türkülerden birini söylemesi istendiğinde aşağıdaki türküyü söylemiştir. Kadınların aynı türküyü söyleyip söylemedikleri sorusuna ise "Kadınlar da bilir ama fazla söylemezler" yanıtını vermektedir.

Bahçalarda kum darı

Biz almayız dul karı

Olursa da kız olsun

Her yanları sürmeli

Aman aman aman da

Ben dayanamam

Sen el kızısın da

Ben güvenemem

Kadınların söyledikleri türküler arasında buna rastlamak, türkünün sözlerinden dolayı, pek mümkün görünmemektedir. Türküde evlenilecek kızın niteliklerine ilişkin dizeler yer almaktadır.

Mehmet Yılmaz'ın söylediği bir başka türkü ise aşağıdadır:

Yeşil ördek gibi daldım göllere

Sen düşürdün beni dilden dillere

Başım alıp gidem gurbet ellere

Ne sen beni unut ne de ben seni

Sevdiğim cemalim güneşim mahım

Seni seven aşık çekmez mi ahım

Getir el basayım kalamullahın
Ne sen beni unut ne de ben seni

Aynı türküyü köyün kadınlarından Sergül Tural aşağıdaki gibi söylemiştir. (K.K.16)

Yeşil ördek gibi daldım göllere
Sen düşürdün beni dilden dillere
Başım alıp gidem kurbet ellere
Ya sen beni unut ya da ben seni

Görüldüğü gibi türkü Mehmet Yılmaz'ın söylediğinden daha kısa biçimde söylenmiş, son dördlük atılmıştır. Eskiden köyün "ileğenci kadın"larından biri olan Sergül Tural'ın türküyü kısaltmasında içinde bulunduğu koşulların etkisi olduğu düşünülmektedir. Türküyü kendi evinde söylemiş olması bir bakıma daha rahat bir mekan sağlasa da yabancıya , ona göre nedensiz biçimde türkü söylemek türkünün icrasını olumsuz etkilemiştir.

Kadınlar , aile dışından erkeklerin bulunduğu hatta kayınpederlerinin yer aldığı ortamlarda türkü söylemeyi pek tercih etmemektedirler. Yalnızca türküler değil, anonim halk şiirinin diğer örneklerinden maniler ve ağıtlar da daha çok kadınların bir arada buldukları ortamlarda ortaya çıkmaktadırlar.

Aslı Büyükokutan'ın Muğla yöresiyle ilgili folklorik çalışmasında bu bölgedeki kadınların eskiden yaygın olarak mani, ağıt, ninni ve türkü söylediğini ancak değişen yaşam koşullarının sözlü geleneğin icrasını olumsuz etkilediğini belirtir. Muğla çevresinde mani ve ağıtların daha çok kadınlar tarafından söylendiğini ağıtları söyleyen kadınların bazılarının ağıt yakmayı iş edindiklerini bu işi profesyonelce yaptıklarını belirtir. Erkelere de ağıt yakanlar olmakla birlikte yine bu tür de kadınlarla birlikte anılan türlerden olduğunu vurgular.(Büyükokutan, 2005:263)

Denizova köyünde 18.11.2008 tarihinde, bir cenaze evinde yapmış olduğumuz gözlem , ağıtların neden kadınlar tarafından yakıldığına dair ip uçları vermektedir. Mehmet Göztepe'nin genç yaşta ölen erkek kardeşi köyün kadınlarının ağıt yakmak için cenaze evine gelmelerine neden olmuştur. Ağıt

yakılmaya başlandığında kadınlar feryatlarıyla orada bulunan erkekleri, diğer aile fertlerini cenaze evinde bulunan herkesi ağlatmışlardır. Bu kadınların bazıları dövünerek bazıları bağırarak ağlamaktadırlar. Ağıt yakan kadınların arasında ölen kişinin eşi, ablası ve diğer yakınları bulunmaktadır. Ablası zaman zaman kendini yere atmakta kimi zaman da kendinden geçmektedir. Feryat ve bağırımların arasında söylenen sözler bir düzenlilik göstermemekle beraber ölenin yarattığı feleketi dile getirildiği anlaşılmaktadır.

Daha sonra aynı köyde yaşayan Şengül Çiftçi'nin verdiği bilgiye göre herhangi bir cenaze evinde ölenin yakınlarının ağlamayışları köylü tarafından hoş karşılanmamakta, kadınlar yeterince ağlamadıkları için ayıplanmaktadırlar. Bu nedenle özellikle ölen kişinin yakınlarının, üzüntülerini feryatlarla, dövünmelerle belirtmeleri gerekmektedir.

Denizova köyündeki bu cenaze töreninde kadınların yüksek sesle ağıtlar söylemesi, dövünmeleri, feryat etmeleri erkek için belirlenmiş cinsiyet rollerine uygun olmadığından, aynı davranışların onlardan beklenmesini engellemektedir. Ataerkil yapının erkek için belirlediği davranış ve söz kalıpları, yas töreninde doğaçlama biçimde ağıt yaratmayı engeller. Fakat ağıt olarak bilinen ve zaman içinde yaygılaşarak türküleşen ağıtlar düğün gibi bir başka bağlamda erkekler tarafından söylenebilmektedir. Turgut köyünde erkekler tarafından söylenmiş olan “*Ormancı*” türküsü aslen bir ağıttır.

Ahmet Z. Özdemir, Sarız, Pınarbaşı, Tomarza, Göksun, Tufanbeyli, Gürün, Kayseri, Orta Toroslar ve Çukurava yöreleri ağıtları ile ilgili çalışmasında bu görüşü şöyle destekler:

“Genel olarak ağıtları kadınlar yakar. Bununla birlikte erkeklerin de nadir de olsa ağıt yaktıkları görülür. Erkeklerin daha dayanıklı olması, ağlamanın erkek adama yakışmadığı düşüncesi bu işi daha çok kadınların yapmasına neden olmaktadır. (Özdemir, 1994: 9)

Kısacası ağıtların törensel niteliğine bağlı olarak ortaya çıkan bağlamsal özellikleri erkeklerin, istisnaları olsa dahi, ağıt yakmalalarını güçleştirmektedir.

Erkeklerin ve kadınların söylediği bir başka tür manilerdir.

P.N. Boratav manileri söylenmesine vesile olan yerlere ve şartlara göre; niyet manileri, sevda manileri, iş manileri, bekçi ve davulcu manileri, sokak satıcılarının söylediği maniler, âşık hikayecilerinin söylediği maniler mektup manileri olmak üzere sekiz kola ayırır. L. Sami Akalın bunlara düğün manilerini, saya manilerini, insan adına bağlı manileri, şehir adına bağlı manileri ve oyun manilerini eklemektedir. Bunlardan bir kısmı erkeklerin, bir kısmı kadınların, bir kısmı da kadın ve erkelerin karşılıklı söyledikleri manilerdir.

Ali Çelik , Hıdrellez'in kapalı mekanlardaki uygulamasına benzeyen "Kız içi Günleri" ya da "Herfene" adıyla bilinen uygulamada daha çok genç kızların mani söylediklerini belirtir. Bu türdeki maniler niyet manilerinden sayılmaktadır. Herfene ya da ya da Kızlar içi adındaki bu uygulamaya göre evlenme çağındaki kızlar her pazar bir evde toplanır , beraber olmanın zevkiyle eğlenceler düzenlenir bunlardan biri de halka şeklinde oturup mani yarıştırmak tır. Her kız bir mani söyler, söyledikleri manilerle daha çok içlerini dökerler.(Çelik, 2005:43)

Kadınların ya da genç kızların söylediği bir başka mani çeşidi düğün manileridir. Bu tür maniler düğünlerde veya kına gecesinde kadınlar arasındaki eğlencelerinde söylenenlerdir. Bu manilerin bir kısmı gelini, kaynana – gelin ilişkisini bir kısmı da kız anasının niteliklerini övme üzerinedir. (Çelik, 2005: 66-68)

Kına gecesinde gelin için söylenen bir mani şöyledir:

Gelin gelin olursa

İşte dip işte kucak

Gelin gelin olmazsa

İşte ip işte nacak (Akalın, 1972: 473)

Kaynana- gelin üzerine söylenen bir mani:

Gayınna gazan garı

Arayı bozan garı

Oğlun beni seviyor

Taşları ısır gayınna

Kaynanadan geline söylenen mani:

Şu dağın ardı meşe

Gün bata gölge düşe

Oğlumu benden etti

Başına taşlar düşe

Kızın anasını öven mani:

Evlerinin önü çiftlik

Çiftlikte büklerle iplik

Gızı da pek güzel emme

Anası gızından keklik (Çelik, 2005: 68)

Karşılıklı mani söylemenin “mani atmanın” en yaygın olduğu yerlerden biri Doğu Karadeniz bölgesidir. Bahçede tarlada dağda ormanda çalışanların birbirlerine ya da yoldan geçenlere mani söylemeleri bir nevi kısa konuşma niteliği taşır. Bunlar, kadınlarla erkeklerin birbirine olan sevdalarını dile getiren manilerdir.

KIZLAR

Yüksek dağın kuşiyim

Selviye konacağum

İste beni bobamdan

Vermesa kaçacağum

ERKEKLER

Bahçede çay ağacı

Yaprağı dizi dizi

Gel uyku da kaçalım

Kimse görmesın bizi.(Gedikoğlu, 1996: 305)

Kızların ve erkeklerin açıkça sevgilerini ifade edemeyişleri onların manilerle duygularını aktarma yoluna sevk eder. Maniler yoluyla aşkı belirtmek daha meşru bir yol olarak görünmektedir. Kızların ve erkeklerin geleneksel köy yaşamında bir arada bulunmaları çoğu zaman kabul görmez.

Hoyratlar (horyatlar) manilerin erkeler tarafından söylenleridir. Erkeklerin duygularını dile getiren bu maniler, cinsiyetlerin türler üzerinde ne denli etkili olduğunun göstergesidir. Hoyratların erkeksi söyleyiş kadının dilinde yer almaz.

Tüm bu tespitlerden varılacak sonuçları şöyle ifade etmek mümkündür:

-Anonim halk şiiri örneklerinden türküler, kadınlar tarafından da erkekler tarafından da söylenir. Fakat kadınlar kendi cinsiyet özelliklerini yansıtan değişimler yaparak türkülerini icra ederler. Aynı türkü erkeğin söyleyişinde ve kadının söyleyişinde farklı nitelikler kazanır. Bu değişim türkünün ezgisel değil sözel boyutuna yöneliktir.

-Ağıt söyleme geleneği dahilinde kadınlar doğaçlama yoluyla ağıt söyler, daha çok kadınların ürettiği ve aktardığı bir tür olan ağıtları yaygın olmasa da erkekler de yakar. Fakat ağıtların bir ölüm olayı üzerine, törensel bir hava içinde söylenmesi; ayrıca ağlamak, feryat ederek kendinden geçmek gibi davranışları erkeklerin gerçekleştirilmesi erkek duruşuna aykırıdır. Bu nedenle erkeklerden çok kadınlar ağıt yakar.

-Maniler söylendikleri bağlama göre kadın ya da erkeğin üretimi haline dönüşür. Düğünlerde, kına gecelerinde, Hıdrellez'de söylenen maniler yalnız kadınlara aittir. Hoyratlar, erkeksi bir söyleyişe sahip olduklarından erkekler tarafından söylenen manilerdir. Bunun yanı sıra bekçi ve davulcu manileri, sokak satıcılarının söylediği maniler, âşık hikayecilerinin söylediği maniler erkeklerin söylediği diğer manilerdir. Atışma ve sevda manileri, erkeğin ve kızın birlikte söylediği, onların birbirlerine olan sevdalarını anlatan düğünde,

Hidrellez'de, tarlada, ormanda, bahçede, birlikte çalışırken söylenen manilerdir.

-Halk şiirinin anonim ürünleri yaratıldıkları ortamda yer alan kişilerden , mekandan ve yaratıldıkları zamandan yaratan kişinin yaşından ve cinsiyetinden etkilenmektedir. Genç kızlar ve kadınlar genellikle bir aradayken erkeğin bulunmadığı mekanlarda bu anonim ürünleri icra etmektedirler. Erkekler kadınlardan farklı olarak her mekanda türkü söylemekte ancak kına türkülerini söylememektedirler. Kadınlar daha çok kapalı mekanlarda icrada bulunmaktadırlar.Açık alanlarda, ormanda, bahçede, yaylada, düğünün yapıldığı meydana türkülerini icra edebilmektedirler.

Buraya kadar ağıt, türkü ve manilerin kimler tarafından hangi vesilerle icra edildiği üzerinde durulmasında temel amaç kadın ve erkek cinsiyetlerinin bu üç türe olan etkisini tespitine çalışmaktır. Ağıtlar, türküler ve manilerin erkekler ve kadınların cinsiyet özelliklerinden etkilenebilen türler olduğu görülmüştür.

Ağıtlar, maniler ve türküler icra edildikleri ortamdaki kişilerin tavrına bağlı olarak belli bir ezgiyle belli bir temayı kullanarak üretilirler, aktarılırlar, Düğünde, cenazade, ya da çalışırken biçimlenen değişik bağlamlara uygun konuda türkü, mani ya da ağıt söylenmektedir.

Tezin konusunu oluşturan ninnilerin; ağıt, mani, türkü gibi diğer anonim türlere göre farklı olan yanı icracılarının kadınlar olmalarıdır. Ninnilerin konularını ezgilerini hangi anlatım tutumuyla söyleneceklerini belirleyen kadındır.Bu nedenle kadınlarla özdeşleşen ninnilerin ayrı bir başlık altında değerlendirilmesi uygun görülmektedir.

1.2. FEMİNİST KURAM BAĞLAMINDA KADIN CİNSİYETİNİN NİNNİYE YANSIMASI

Ninninin anonim şiir türlerinde ayrı bir tür olarak ele alınmasını sağlayan ölçütlerin ezgi , hece sayısı , ölçü, dize sayısı gibi şekil özelliklerinde aranmaması gerektiği belirtilmişti. Elbetteki her ninninin bir konusu ezgisi ve dış yapı unsurları bulunmaktadır. Ancak bunlarla ilgili bir kararlılıktan,

değişmez kalıplardan söz edilememektedir. Ninniyi ayrı bir tür haline getiren annenin hangi anlatım tutumu ile hangi konuları ve ezgiyi tercih ettiğidir. Ninnin, konusu ezgisi ve buna bağlı dış yapı özellikleri belirlenirken kadının toplumsal cinsiyet rolü kendini gösterir. Bu unsurları belirleyen kadın yaşadığı toplumsal yapıdan ayrı düşünülemez. Dolayısıyla kadının Türk aile ve toplum yapısı içindeki yeri, özel ve kamusal mekandaki toplumsal cinsiyet rolü, ninnilerin iç yapı özellikleri ışığında değerlendirilebilir. Bu kavramlar, sosyo kültürel yapı içinde erkek ve kadın konumunun feminist yaklaşımlar etrafında ele alınmasını gerektirmektedir. Dünyadaki ve Türkiye'deki feminist görüşler kadın ve erkeğin sanatsal üretiminin, her iki cinsiyetin de sahip olduğu toplumsal cinsiyet rolünden etkiler taşıdığını öne sürer.

Maggie Humm, "Feminist Edebiyat Eleştirisi" adlı eserinde dünyadaki feminist yaklaşımların gelişimini ele alırken Simon de Beauvoir, Kate Millet, Germaine Greer, Betty Friedan gibi "İkinci Dalga" feminist yazarların edebiyatı aile kadar önemli bir ataerkil güç olarak gördüklerini belirtir. Sözü edilen feministler, erkekler tarafından yazılan metinlerde kadınların neden "öteki" olduğunu, cinsel politikanın yazın sanatında nasıl temsil edildiğini sorgularlar. Edebi ve kültürel metinleri ataerkil gücün modelleri olarak kabul eden bu yazarlar edebi ve kültürel eserlerdeki inançları, değerleri açığa çıkarmaya çalışan psikososyal bir eleştiri uygularlar. Yaptıkları çözümler kadın statüsünün cinsiyete göre belirlendiğini gösterir. Bu nedenle çözümlmeye tabi tuttukları edebi metinlerin yazarlarını cinsel geçmişleri açısından değerlendirirler.(Humm, 2002: 61-62)

Ninniler söze dayalı ve anonim ürünler olsalar da onlar edebi metin boyutları olan ve kadınlarca üretilen verimlerdir. Bu sebeple ninniler kadınların ve kadın gözünde erkeklerin cinsiyete bağlı statülerini, içinde barındıran türlerdir.

Bu bölümde ninnilerde yer alan kadının ve erkeğin toplumsal cinsiyet rollerini yansıtan ifadeler üzerinde durulacaktır. Ataerkil toplum yapısı içinde yetiştirilen annelerin kendi cinsiyet rollerini ninnilerde ifade edilmiş biçimlerine yer verilecektir. Böylelikle Türk halk ninnilerine, kadının, içerik anlamında

nasıl biçim verdiği görülecektir. Ayrıca ninnilerin sanatsal yaratıcısı ya da aktarıcısı olan kadının toplumsal yaşamda geçirdiği değişimleri incelemek, ninnilerin yaratıcısının gerçek yaşamı ile ninnide anlattıkları arasındaki uyumu ortaya koyacaktır.

Türk halk ninnilerinin erkek egemen bir toplum yapısı içinde üretildiğini, kadınların ve annelerin daha çok erkek bakışının sonucu ortaya çıkan düşünce ve davranışları özümseyip kullandığını kabul ettiğimizde, kadının erkek bakış açısının hangi süreçler sonucunda benimsediğine bakmak gerekir.

Türk toplumunda ataerkil bakış açısı çeşitli kültür dairelerinden geçişin sonucunda ortaya çıkmış görünmektedir. Göçebe Türk kavimlerinin İslamiyeti kabulü ve yerleşik hayata geçişi, kadının ve erkeğin toplumsal statü ve rollerinde birtakım değişimlere neden olmuştur.

Zaman içinde yaşanan sosyal, siyasal, kültürel değişimler kadının cinsiyet rolünde değişimlere neden olmuştur. Kadın ile erkek arasında, erkeğin üstünlüğünü temel alan düşünce ve davranış kalıpları ortaya çıkmıştır.

Geniş bir coğrafyada, at sırtında mücadeleci bir yaşam süren erkek ve kadın, yerleşik yaşam biçiminin getirdiği yeni koşullar içinde farklı roller üstlenmeye başlamışlardır. Eşitlikçi, paylaşımcı ilişkilerin yerini kadının ve erkeğin birbirinden farklı yaşamları almıştır. Anne olarak kadının en belirgin toplumsal rolü, çocuk büyütme ve hanenin düzenini sağlamak olmuştur. Kadının üretken ve mücadeleci yönü değişmiş; bunların yerini cinsel anlamda üreme ve sosyal hayatta mücadele almıştır.

Türk toplumu için kadın algısı tarihsel olarak sürekli bir değişkenlik göstermesine rağmen her dönemde karşılaşılan yenilikler, kaynağı ister erkek ister kadın olsun, toplum katmanlarına işleyerek kadının düşünce ve davranışlarına nüfuz etmiştir.

Aile içi örgütlenme daha çok çocuk merkezli olduğuna göre onun toplumsal beklentiler doğrultusunda yetiştirilmesinde en büyük payı anne

almaktadır. Birçok kültürde olduğu gibi çocuğun büyütülmesi görevi anneninindir. Anne, ataerkil yapının ürettiği kültürel kalıpları toplumsal cinsiyet rollerini ninniler yoluyla çocuğa aktaran kişidir.

Kadın, kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasında birinci derecede rol oynayan kişidir. Aile kurumunun sigortası ve "idea-stereotype"i kadındır. Aile fertlerini toplayan, özellikle çocukları yetiştiren yönlendiren, toplum için değerli, aktif bireyler haline getiren annedir. Aile ile toplum arasında ahengi sağlayan yine annedir (Nirun, 1994:53-55). Annenin aile içindeki bu görevleri onun çocukla en çok vakit geçiren ve yakınlık kuran kişi olduğunu gösterir. Anne ve çocuk arasındaki yakın ilişkinin bir parçası olarak kabul edilmesi gereken ninnilerin, yalnızca bebeği uyutma işlevinden daha fazla anlam taşıdığı görülür.

Türk halk ninnileri ev içinde ihtiyaçları karşıladığı ölçüde varlığını devam ettirmekte, farklı zamanlarda farklı işlevler kazanmaktadır. Ninnilerde kız ve erkek çocukları için söylenen ninniler bebeklerin ait oldukları cinsiyet rollerine özgü ifadeleri taşımaktadır. Ninnilerde kız çocuğa yönelik ifadelerin daha çok erkek egemen toplum yapısının belirlediği namus anlayışı çerçevesinde şekillendiği görülmektedir.

Kısacası kız çocukları namus kavramıyla özdeşleştirilmiş ve buna bağlı olarak hane içinde kendisine bir yaşam alanı sunulmuştur. Kız çocuğu büyürken annesini örnek almalıdır. Onun gibi ev işlerini öğrenmeli, evlenmeli, çocuk doğurmalı, eşine sadık olmalıdır. Ancak Cumhuriyet döneminin yarattığı kadın imajı yavaş yavaş kadının zekasına ve başarısına da değer vermeye başlamıştır. Kadının kamusal alanda yer almaya başladığı bu yeni dönemde hane dışında da üretken ve başarılı olma, annenin dilinde karşılık bulmuştur.

Aşağıdaki ninniler bu değerlendirmeyi örnekleyici niteliktedir.

1. Benim kızım uyusun ninni

Uyusun da büyüsün ninni

Kızım öğretmen olsun da

Çocukları okutsun ninni

2.Kızım severim seni oku

Okumazsan bez doku

İşsizlerin önü sonu

Olur yokların hep yoğu.”(Çelebioğlu, 1995:167,170)

Ninnide anne tarafından kız çocuğunun ne şekilde idealize edildiği görülmektedir. Eğitimli kız çocuğu için toplumsal ilerlemede öncü bir rol belirlenmiştir. Ziya Gökalp'in ve dönemin birçok aydınının modernleşme sürecinde çözüm olarak gördükleri kadının eğitimi ve sosyal yaşama katılması bu ninnide karşılık bulmuştur.Dahası birinci ninnide öğretmenlik mesleği ile “iyi bir nesil yetiştirme” fikri annenin geleneksel kadın algısının dışındadır. İkinci ninnide ise kız çocuğu için okumak, işsizliğin ve yokluğun alternatifini gösterilmektedir.Anne, meslek sahibi olamayan ekonomik anlamda gücü bulunmayan kadınların ev işlerine devam etmek zorunda olduğunu farkındadır. Kendi yaşamı için imkansız olanı kızı için istemektedir.

Benzer biçimde birçok ninnide erkek çocuklarının eğitim görmesi ve özellikle devletin çeşitli kademelerinde meslek edinmeleri annenin idealleri arasındadır.

1.Lay lay dedim lay lay olmuş

Dokuz aylık yoldan gelmiş

Büyüyünce vali olmuş

Lay lay yavrum lay lay

2.Huu hu hu gele

Çeşmelerden su gele

Okur yazar inşallah

Alim olur inşallah.”(Sakaoğlu- Sakaoğlu, 1989: 75)

3. Nenni yavrum nenni

Uysun da büyüsün nenni

Okula da gidecek nenni

Okuyup yazacak nenni

Katip olacak oğlum nenni

Nenni benim oğlum nenni

Büyüyecek askere gidecek nenni

Vatani görevini yapacak nenni (Sevindik ,1989: 83)

Anne için devlet gücün simgesidir. Onun koruyuculuğu altındaki erkek daha güvende ve daha güçlü olacaktır.

Erkek çocukları için askerlik görevinin yerine getirilmesine dair istekler ninniler içinde en sık karşılaşılanıdır. Askerlik yapmak anne için üç önemli anlam taşımaktadır:

1.Askerlik görevini yerine getiren erkek vatani görevini yerine getirmiş olacaktır.

2.Olgun bir ekek olabilmek toplum içinde saygınlık kazanmak için askerliği tamamlamak ilk adımdır.

3.Askerlik yapmış çocuk devlet otoritesinin bir parçası olacaktır.

Nenni etsun beyinsun

Devletini kultarsun

Askerliğuni yapsun

Nasına da baksun (Kaya,1989:27)

Türk toplumunda erkeğin çocukluk çağından çıkıp ataerkil yapının belirlediği cinsiyet rolüne uymaya başladığı dönem askerlikten sonraki dönemdir. Askerliğin zor koşulları erkeğin gerçeklerle yüzleşme ve olgunluk kazanma dönemidir. Türk toplumunda erkek çocuğunun belirli bir dönemden

sonra erkek olarak kabul görmesi yaygındır. Eski Türklerde bir kahramanlık gösteren erkek çocuk ancak bu sayede ad alabilir.

Dede Korkut destanlarından biri olan Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanında Boğaç Han, bir boğayı öldürerek kahramanlık kazanır. Bundan sonrasında Dirse Han oğluna beylik verir, taht verir (Ergin, 1989:83).

Birçok Türk destanında kahramanlar fiziksel kuvvetlerini kanıtlamak için düşmanla ya da kimi yaratıklarla savaşırlar. Destan kahramanları için zorunlu olan fiziksel gücün yerini bugün askerlik eğitiminin zorlukları almıştır. Bu zorlukların üstesinden gelen kişi artık sözü dinlenir saygın bir erkek olarak kabul görür. Özetle Türk toplumunda askerlik yapmış erkek, aile kurabilecek onların ayakta kalmasını sağlayacak ve koruyacak olgunluğa erişmiştir.

“Ona ninni diye diye

Oğlum gittikçe büyüye

Yavrum gide mekteplere

Askerliğe heves vere

Sürmeli bir zabıt ola

Cebi parayla dola. “(Çelebioğlu, 1995:173)

Yukarıdaki ninnide erkek çocuk için zengin olmanın yolu okuyup zabıt olmaktan geçer. Askerlik yalnızca belli bir dönem yerine getirilmesi gereken bir görev olarak değil, ileriye yönelik bir meslek olarak tercih edilmektedir. Anne için en güvenilir mesleklerden biri askerlik, zabıtlıktır. Özellikle belli bir dönem Türk toplumunda böyle bir bilinç oluşmuş askerlik, jandarmalık, zabıtlık gibi meslekler erkek çocuklar için tercih edilen meslekler arasında yer almıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında elbette toplumsal, ekonomik ve siyasi etkenler rol oynamıştır. Tarıma ve çiftçiliğe dayalı meslekler fabrikalaşma ve sanayileşme nedeniyle geçerliğini yitirmeye başlayınca hayat boyunca güvence sağlayan meslekler daha da önem kazanmıştır. Bunlar arasında devletin sağladığı olanaklar derecesinde askerlik, öğretmenlik ,doktorluk gibi çok fazla gelir sağlamasa da “devlet baba” nın koruyuculuğu ve

desteği ile tüm aile bireylerinin yaşamı belirli bir standarda bağlamış olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı artık anne için baba mesleği değil devlet gücünün hissedildiği meslekler ninnilerde kendini göstermeye başlamıştır.

Devletin baba otoritesi ile birleştirilmesi aile içi ilişkilerde de babanın otoritesine bağlı olunması ve buna göre hareket edilmesi bakımından koşutluk vardır. Feminist görüőe göre devlet ataerkini simgeler bu yüzden de baba sıfatı devlete yakıştırılır. Zenginliği gücü otoriteyi elinde bulunduran devlettir, aile içinde de babadır. Ancak Batı'daki feminist yaklaşımdan farklı olarak Türk toplum hayatında feminist kadınların doğrudan devlet otoritesine karşı bir eleştirileri yoktur. Özellikle ilk feminist yaklaşımlar ortaya çıktığında yeni devletin yeni idealleri arasında kadın ve erkeği eşit hale getirme amacı bulunduğundan, kadınlar tarafından devlet karşısında yer almak gibi bir girişim söz konusu olmamıştır.

Ninni örneklerinde görüldüğü gibi; her iki cinsiyet için de annenin beklentisi toplum ve millet için faydalı olunmasıdır.

Annenin çocuğunun gelecekteki mesleğiyle ilgili seğıimler yapması onun çocuğuyla ilgili beklentilerinin bir kısmını yansıtır. Elbette bunların dışında annenin içinde bulunduğu çevreye göre beklentilerinin de değiştiği ninniler de mevcuttur.

Köyde yaşayan annenin tercihleri ile değişimin ve etkileşimin daha hızlı yaşandığı kentsel bölgelerin biçimlendirdiği anne arasında bazı farkların ortaya çıkması doğaldır.

Birçok ninnide üretim ilişkilerinin geniş aile yapısı içinde paylaşıldığı, toplumsal normların daha etkili olabildiği, yüz yüze ilişkilerin yoğun olduğu köy yaşamı ve bu yaşam biçiminin taşıyıcısı olan annenin tercihleri görülebilmektedir.

Aşağıdaki ninnilerde daha geleneksel bir yapı içinde büyüyen çocuk ve anne için değer taşıyan beklentiler yer almaktadır.

1.Oğlum oğlum al oğlum

Ocağında kal oğlum

Baban kalan kocaldı

İşe güce sal oğlum

Uyu yavrum ninni

Büyü yavrum ninni “

2.Nenni benim yavrum uyusun da büyüsün

Yalalarda yürüsün

Niini benim güzel yavrumun

Dağda davarı kışlasın

Ovada çifti işlesin

Nenni yavrum nenni. (Tütüncü, 1989:102)

Birinci ninnide babanın işini bir süre sonra erkek çocuğun üstleneceği ve ocağın devamlılığının bu şekilde sağlanacağı belirlenmektedir. Ataerkil yapı içinde erkek çocuk üretim anlamında babanın hem ekonomik hem de cinsiyet rolünü devralır.

Daha önce de belirtildiği gibi üremeyi sağlayan temel güç erkeğe aittir. Genel olarak ataerkil toplumlarda kadının anlayışı da bu yöndedir. Kozmolojik anlamda bu güç Tanrı'yla özdeşleştirilmiştir. Çocuğu Tanrı, erkek yoluyla verir.

Sayırsız ninnide çocuğun dünyaya gelişi inanç boyutuyla dile getirilir.

Ala beşiğe de kuzu beledim

Ben de seni yavrum Hak'tan diledim

Koyun Baba himmet et sin yavruma

Ben de gönlümü seninle eğledim.(İvgin, 1989:22)

Annenin gözünde çocuğun doğması için Allah'ın rızası gerekir. Çocuğun doğumu biyolojik boyutuyla değil dinsel açıklamalarla anlam kazanır. Tanrı'dan murat dilenir, dua edilir. Duaların kabulüyle çocuk sahibi olunur.

Somut anlamıyla ise soyun sürekliliğini sağlayan erkektir. Delaney bu durumu "cinsiyetin kozmolojisi" olarak tanımlamaktadır. Ona göre; erkek üreticilik vasfı ile "Tanrı"ya kadın ise Tanrı tarafından yaratılana yani" dünya" ya yaklaşır. (Delaney, 2001: 24)

Delaney'in açıklamaları simgesel ve dinsel açıdan erkeğin ve kadının yaratılışına ilişkin inançları kapsamaktadır. O, kadın ile toprağı, erkek ile tohumu, erkek çocuk ile kıvılcımı, ocak ile rahim / ev kavramlarını üretim ve süreklilik temelinde sembolleştirir.

Simgesel olarak kadının toprakla erkeğin ise tohumla özdeşleştirilmesi; soyun tohumdan, varlığın ise topraktan geldiği inancını da doğurur. Erkek, tohumunu kadının rahmine eker, kadının rahmindeki kıvılcım erkek çocuk ise soyun devamlılığı sağlanır, kız çocuk ise soyu küllendirir.

Ocak soyun sürekliliği için özün (ekmek ve oğullar) dönüştürüldüğü yerdir. Ocak hem soyun ebedi kıvılcımı hem de evin psikolojik merkezidir. Tohumun kadın rahminde yer alması gibi ocak da evin içinde yer alır. Kıvılcımın içinden geçtiği yapı olan ev tohumun içinden geçtiği kadın bedenine benzer. Ev de kadın gibi korunur, kapatılır ve erkek tarafından temsil edilir. Kadın gibi(babadan kocaya) ev de(babadan oğla) iki erkek arasında el değiştirir. (Delaney, 2001:194)

Kadının bedeni ve toprak arasında kurulan ilişki, erkeğin ekonomik anlamda üreticiliğine de bir atıftır. Tarlanın sınırlarını belirleyip süren elde ettiği ürünün sahibi olan erkektir. Birinci ninnide babanın tarlada, bahçede, yayladaki işlerini oğlun yapmaya başlaması maddi üretimin devamlılığının erkek üzerinden gerçekleşebileceği ortaya çıkmaktadır.

Diğer taraftan ninnide; çocukların dünyaya getirilmesinde gerekli öze sahip olduğundan, erkeğin baba ocağında kalması isteği cinsel üretimde de sürekliliğin erkek tarafından sağlandığına dair çıkarımlar sağlamaktadır.

Annenin yaratıcılığı ve üreticiliği ise ikinci planda kalmakta erkeğin tohumu olmaksızın çocuk doğumundan söz edilememektedir.Yani kadının yaratıcılığı yalnızca doğurganlığı temelinde gündeme gelmektedir.

İkinci ninni örneğinde erkek çocuğun zenginliği, anne için, toprak zenginliğine dayanmaktadır. Öte yandan bu tür işlerin yapılmaya devam etmesinin ekonomik anlamda bir sürekliliği de sağlayacağı ortadadır. Erkeğin hane dışında devam eden gücü hane içinde soyun da devamlılığını sağlayacaktır. Ev içinde iktidar sağlayıcı en temel etkenlerden biri ekonomik güçtür. Bu güce sahip olan erkek kadın karşısında cinsel iktidarını da sağlamlaştıracaktır.

Dünyaya çocuk getirme olgusu cinsellik ve cinsiyet kavramlarının yanı sıra namus ve utanç otorite ve itaat, zaman ve mekan, içerisi ve dışarı, açık ve kapalı kavramları ile de ilgilidir(Delaney, 2001:51).

Evrin Öçer Özünel, kadının toplumsal cinsiyetini namus ve mekan kavramları üzerinden değerlendirirken kadının en önemli görevlerinden birinin ev içinde ve ev dışında namusunu koruması olduğunu vurgulamıştır.(Özünel, 2006: 37)

Kız çocuğu için annenin söylediği ninnilerde kapalı mekan vurgusu ve kız çocuğunun cinsiyet rolü açığa çıkmaktadır.

Anneye göre kız çocuğu, namusuna zarar gelmeden özel mekanda, korunarak büyütülmelidir. Güzelliğini ve saflığını korumalı baba otoritesini benimsemeli ve zamanı geldiğinde evlenerek kocasının korumasına tabi olmalıdır.

Her hangi bir biçimde bu kurallardan birine uyum sağlanmadığında karşılaşılabilecek olumsuz durumu, annenin kızına söylediği şu ninnide görmek mümkündür:

“ Dandini dandini dan olur

Ayvalar bahçede ham olur

Kızım çıkma kapıya

Beyler görür kan olur ninni“(Sakaoğlu- Sakaoğlu,1989: 69)

Burada kızın ev dışına çıkması, öncelikle babanın namusuna leke sürmek biçiminde algılandığından, kan dökülmesine sebep olacak kadar tehlikeli bir sonuç doğurur. Anne, ninnisinde bu toplumsal yasağı kızına aktarırken aynı zamanda içinde bulunduğu toplumsal kodları da yeniden üretmiş olur.

Kız çocuk ninnilerde belirli bir kadın kimliğine oturtularak anlatıldığı açıktır. Güzel, itaatkar, namuslu, ev işlerinde becerikli, doğurgan olmak annenin yetiştirdiği kızıdaki ideal özelliklerdir. Bu vasıflar arasında en önemlilerinden bir diğeri doğurganlıktır. Evli olmak çocuk doğurmakla aynı anlamı taşır gibidir. Çocuksuz aile tam aile sayılamaz. Kızın evlendiği yerde huzurlu olması buna bağlıdır. Anne, tıpkı kendisi gibi kızının da çocuk doğurmasını beklemekte ve istemektedir. Kızının toplumsal cinsiyet rolünü belirlerken ona örnek teşkil etmektedir.

Bir oğlum olsa kestirseymdim

Al bayrak önünde estirseymdim

Emmisin dayısın küstürseydim

Ver Allah ver kendi dalından

Ben de direyim dünya gülünden

Demir bişşik uğrümeyen ellerim

Nenni çalıpuyutmayan dillerim

Karşıdan karşıya davul dövülür

Oğlan anneleri gelir övünür

Buna gönül dirler ona yirindir

Ver Allah'im ver de kız olsun bari

Cemi ezaları düz olsun bari “ (Sevindik 1989: 85)

Kavak gibi uzayasın ninni

Söğüt gibi dal yayasın ninni

Kazanılmış mal yiyesin ninni

Sen de benim gibi döl dökesin ninni “(Çelebioğlu, 1995: 159)

Yukarıdaki ninnide kadının gücü, kudreti döl vermesine bağlanmaktadır. Kadın verdiği çocuk sayısı ölçüsünde ağaç gibi dallarını yaymakta ve kök salmaktadır.

Erkek egemen toplumun bakış açısıyla kadın ve anne pasifize edilmiş görünse de esasen kadının toplumsal dönüşümü ve devamlılığı sağlayan, ahlaki değerleri koruyan taraf olması dikkat çekicidir.

Kadın ve anne toplum belleğini tutan kişidir. Bu yönüyle özel ve kamusal alandaki ilişkilerin düzenlenmesinde etkilidir. Özellikle kan davasına ilişkin telkinlerde bulunan öncelikle annedir. Erkek çocuk beşikten itibaren annesinden kan davasının gereğini öğrenmeye başlar.

Görüldüğü gibi anne ataerkil yapıda erkek ve kız çocuk için benimsenmiş cinsiyet kimliklerini çocuğa aktarmada başat rol oynamaktadır. Her ne kadar erkek egemen toplumun yarattığı anne, özel alanda sınırlı bir etki alanına sahip görünse de kültürel ve toplumsal değerlerin yeniden üretimin sağlamakta bunu ninniler üzerinden de gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla kadın özellikle hane içinde aktif bir konumda bulunmaktadır. Bu bağlamda ninnilerin kültürel kodların taşınmasındaki işlevselliği ön plana çıkmaktadır. Bebekliğinden itibaren annenin ninnileri yoluyla ifade ettiği duygu istek ve beklentilerine aşına olan çocuk en temel toplumsal nitelikleri içselleştirmektedir.

Ninniler erkek ve kız çocuklarının cinsiyet kimliklerini verdiği gibi annenin yakın çevreini nasıl algıladığını da ortaya koyar ki bu algı da yine erkek egemen toplum yapısının etkileri göze çarpar.

Aşağıdaki ninniler annenin dilinden yakın akrabaların tasvirini içermektedir.

“1. Dandini dandini dayısı bakar

Yanına yağlık emmisi takar

Ağzına şeker babası eker

Cebine harçlık dedesi döker

2. Dandini dandini dan kuşu

Bal yemez arı kuşu

Anası hatun kişi

Babası beyler başı

Halası hela taşı

Teyzesi yüzük taşı “ (Kaya , 1999:359)

“3. Anneanesi hanım

Bi top altun

Dıngıdı da dıng

Babaanesi yılan

Boynuma dolan

Dıngıdı da dıng

Teyzesi güzel

Dünyayı gezer

Dıngıdı da dıng

Halası katır

Hiç bilmez hatır

Dıngıdı da dıng

Dayısı doktor

Hiç bilmediği yoktur

Dıngıdı da dıng

Amcası keçi

Kırıla gıçı

Dıngıdı da dıng

Dedesı deve

Gırıla kahve

Dıngıdı da dıng” (Öztürk, 1989 : 47)

Üç ninnide de çoğunlukla bebeğin annesi, teyzesi, dayısı, anneannesi yüceltilirken diğer taraftan hala, amca, dede genellikle yerilmektedir. Bebeğin babası ise kimi zaman şikayet ve tehdit konusu, kimi zaman gurbet acısına neden olan kişi, kimi zaman da hizmet ve hürmet edilmesi gereken bir figür olarak dikkat çeker.

Aşağıdaki ninnilerde babanın, anne tarafından nasıl tanımlandığını görmek mümkündür.

“4.Nenni nenni nedesine

Beyler girmiş odasına

Sıvar beyaz kollarına

Versin kahve babasına

Nenni yavrum nenni

Nenni guzum nenni (Seyirci, 1989: 91)

5. Nenni dirsem uyurmu ola

Ürülesem büyür mü ola

Garip yavrumun babası

Gurbet elden gelir mi ola (Sevindik,1989: 85)

“6.Çıktım baktım yollar ıssız

Para buldum yazısız

Senin baban hayırsız

Ninni yavrum ninni

7.Kara Tavuk tepeli ninni

Kulakları küpeli ninni

Baban evlenmek ister

Şimdiki kızlar neşeli

Ninni dedim gözüne ninni

Uyusun süzüle süzüle ninni” (Çelebioğlu, 1995: 297)

Yukarıda babanın anne tarafından nasıl tanımlandığı görülür Annenin kocasına duyduğu özlemin yanı sıra onun hayırsızlığı, sadakatsizliği , evle ilgisinin kesilmesinin doğurduğu üzüntü açığa çıkmaktadır. Annenin üzüntüsüne yol açan bu tür olaylar bir yandan da içselleştirilmiştir. Çünkü ataerkil toplumlarda erkeğin sürekli olarak ev içinde bulunması hoş karşılanmaz.Hatta bu tür erkekler çoğu zaman küçümsenir. Dolayısıyla kadının erkeğin toplumca da belirlenmiş konumunu kabul etmesi gerekmiştir. Öyle ki anne, kendi oğluna söylediği ninnilerde bile çapkınlığı ve hovardalığı olumlamaktadır.Annenin bu ninnileri söyleyiş tarzı ,daha önce de belirtildiği gibi, erkek düşünce ve yargılarının kadın tarafından da kabul görmesi, benimsenmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.

Türk halk ninnilerinde ataerkil aile yapısının izleri rahatlıkla görülebilir. Türk aile tipinde soy, baba tarafından devam etmektedir. Çünkü soyun devamını sağlayan erkektir. Kadını dölleyen yaratıcı gücün tohumu erkektedir. Söz konusu duruma inanç temelinde bakıldığında Tanrı'nın yaratıcı gücü ile erkeğin dölleyiciliği arasında simgesel bir yakınlık görülmektedir.Yaşamı veren erkektir, kadın ise doğurmakla yükümlüdür(Delaney, 2001:24, 45).

Evlilikten önce kadın, babasının sülalesine dahildir. Evlendikten sonra ise kimi zaman “kocanın” kimi zamanda “babanın” sülalesinden sayılır. Her iki durumda da mutlaka erkek üzerinden bir sülaleye bağlı olma söz konusudur. Kadın tarafından soyun devamını anlatan bir akrabalık terimi bulunmaz.

Kadın evlendikten sonra kendi evinden ayrılıp kocasının ve onun ailesinin evine yerleşir. Daha önce bekaretini korumakla saygınlık kazanan kadın, evlendikten sonra kocasına ve ailesine olan sadakatiyle var olma çabasını sürdürür. Erkek evlat doğurmak evli kadının diğer bir değer kazanma aracıdır. Bu aşamadan sonra yani çocuk doğurduktan sonra gerçek anlamda bir aile kurulmuş sayılır. Akrabalık terimleri bu noktadan sonra çeşitlenmeye başlar. Çocuğun halası, amcası, dedesi ve ninesi annenin hayatına çoğunlukla belli sınırlamalar getiren kahramanlardır. Anne, evlilik hayatının büyük kısmında kocasına ve onun ailesine saygılı ve uyumlu olmalıdır. Ev içi düzen ve çocuğun bakımı öncelikle annenin görevidir. Otoritenin erkek simgesi üzerinde toplanmış olması anne üzerinde bir takım gerilimlere neden olur. Annenin yaşadığı olumsuzluklar sonucu otoriteye karşı somut tepki göstermesi sık karşılaşılan bir durum değildir. Bunun bir neticesi olarak anne içinde bulunduğu koşullardan uzaklaşmak amacıyla farklı yollar bulur. Özellikle çocukla baş başayken rahatlıkla kendini ifade etme fırsatı yakalar.

Yukarıda verilen ninni örnekleri bu bağlamda düşünüldüğünde daha da anlam kazanır. Bu koşullarda yaşayan annenin gözünde hala; “hatır bilmez”, “katır”, “hela taşı”; babaanne “yılan”, amca “keçi”; büyükbaba “deve” dir.

Evlilikten sonra kadının kendi ailesinden ayrılması bağların tamamen kopması anlamına gelmez. Her ne kadar fiziksel bir yakınlık çoğu zaman söz konusu olamasa da anne, kendi ailesini daima ön plânda tutar. Çünkü eşinin ailesi için daima “el kızdır”, yabancısıdır. Kendi ailesiyle ise kan bağı taşır, onların bir parçasıdır.

Ferhunde Özbay, “el kızı” deyimini ile “öteki” kadın kavramını bir arada ele alır. Aile reisine kan bağıyla bağlı olmadıklarından gelinler, cariyeler ve

evlatlıklar, hane dışından kişiler olarak algılanırlar. Her ne kadar kadın sonradan katıldığı aileye uyum sağlamak için çaba sarf etse de “öteki kadın” imajı devam eder (Özbay, 2002:14-19)

Erkeğin hanesinde “öteki” olarak algılanan kadın, daha önce de belirtildiği gibi, çocuk doğurduktan sonra aile içinde söz hakkına sahip olamaya başlar ancak erkekle birlikte hakimiyet sağladığı dönem kayıvalide olduğu dönemdir. Bu zamana kadar geçen sürede bir var olma mücadelesi içindedir. Öte yandan kan bağı taşıdığı ailesiyle bu tür zorlu bir çabanın içinde yer almaz. Dolayısıyla ninnilerde anne, kendi ailesini olumlar. Bu nedenle çocuğun teyzesi “güzel”, “yüzük taşı”, anneannesi “hanım”, dayısı ” doktor” dur.

Verilen ninni örneklerinin dışında ayrılık anlatan birçok ninnide dayı göze çarpmaktadır.

“Biner atın iyisine ninni

Düşer yolun kıyısına ninni

Haber verin dayısına ninni

Ninni yavrum ninni

İstanbul’un kuyuları

Çayır çimen kuzuları

Kitap okur dayıları

Ninni yavrum ninni” (Sakaoğlu, Sakaoğlu, 1989:58-59)

Ninnilerde dikkat çekici olan annenin, dayıyı koruyucu ve destek olarak görmesidir. Anne, kan bağı taşıdığı erkek kardeşini kendine yakın bulur. Esasında dayının hem erkek hem de kendi ailesinden oluşu bu dileği güçlendirmektedir. Kadının, toplumsal cinsiyet algısı çerçevesinde erkeğe tabi oluşu bilinen bir gerçektir. Çoğu zaman kadının eşi yerine erkek kardeşini

tercih etmesinde amaç, bir takım toplumsal normları esnetebilmektedir. Dayının desteğini alan anne, yalnız olmadığını çevresine hissettirir. Böylelikle “öteki” olma duygusunun yarattığı gerginlik azalır.

Dayının anne için önemini anaerkil dönem içinde değerlendiren Evelyn Reed’e göre akrabalığın anasoyuna bağlı olduğu klan yaşamında, kadının erkek kardeşi, başka topluluktan bir karısı olsa da olmasa da kendi anasoylu topluluğunun temel direğidir. Ekonomik ve toplumsal çıkarları korumakla yükümlüdür. Bunun yanı sıra herhangi bir nedenle anasoyundan bir kadın öldürüldüğünde oç alma görevi kocanın değil, yine erkek kardeşindir(Reed, 1995:70-71).

Ataerkil dönemde de dayının bu fonksiyonu kısmen devam eder. Delaney’in Stirling’den aktardığına göre erkek tarafından olmayan akrabalar sadece yardım, destek gibi genel görevleri yerine getirirler(Delaney, 2001: 223). Kadının eşi öldüğünde ya da boşanma sonrasında onun namusunu koruyacak olanlar arasında kadının erkek kardeşi de yer alır. Evlilik sona erdiğinde kız kardeşe karşı sorumluluk artar.

Ninnilerde teyzenin anıldığı dizeler yoğun olmasa da genel anlamda kadına bakış tarzını ortaya koyar ki bu da erkek egemen toplumun yani erkek tarafından kabul ettirilmiş değerlerin yansımasıdır. Teyze güzeldir, yüzük taşı gibi değerlidir. Toplumun ve annenin gözünde kadının en temel özelliği fiziksel güzelliğidir. Kız çocukları için söylenen ninnilerde de en çok dikkat çeken güzellik kavramıdır. Çünkü geleneksel Türk toplumunun belirlediği kadın güzel, iffetini koruyabilen, sadık ve itaatkardır. Akıllı olmak, üretkenlik ve başarı gibi kavramlar erkeğe yakıştırılır.

Ninnilerde baba , otoritenin ve gücün temsilcisidir. Çoğu zaman bebeğin susturulmasında tehdit unsuru olarak kullanılır. Bunun yanı sıra kamusal alanla özdeşleştirildiği için gurbet duygusuyla birlikte dile getirilen kahramandır. Çünkü babanın temel görevi evin ekonomik geçimini sağlamaktır. Bu anlamda kadınla tamamen farklı yaşamlar sürerler. Anne özel

alandayşamını sürdürürken, baba kamusal alanda kendini var etmeye çalışır.

Ninnilerde geçen baba kimi zaman başka memleketlere çalışmak için gider kimi zaman da akşama eve dönmek üzere evden ayrılır. Ama hiçbir ninnide babanın evinde ya da annenin yanında tasvir edilmesine rastlanmaz. Bu nedenle anne, babayı anlattığı ninnilerde genellikle çocuğa baba tarafından getirilecek hediyelerden bahseder.

“11. Dandini dan kuşu

Çaliliktir yuvası

Mama getir babası

Halka şeker parası

12.Ooo ooo ne ister

Babasından don ister

Kadifeyi beğenmez

İpeklisinden don ister (Sakaoğlu, Sakaoğlu, 1989, sf. 69),

Yukarıda yalnızca iki örneği bulunan sayısız ninnide anne dolaylı olarak babadan çocuğu için isteklerde bulunur. Çocuk için yeni beşik, şapka, kürk, fistan , don , at, fayton, mama, şeker vb.istenir. Tüm bunlar maddi güç kaynağı olarak babanın kesin olarak kabul edildiğini gösterir. Kimi zaman dede de çocuğa harçlık veren biri olsa da bu, evin geçimi ya da çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanması biçiminde değerlendirilemez. Yalnızca dedenin kısmen sahip olduğu otorite ve gücün simgesidir. Zira asıl iktidar sahibi babadır. Baba, bu niteliklerinin yanı sıra annenin gözünde belirli bir saygınlığa sahiptir. Ev içinde tüm aile fertleri tarafından saygı gösterilmesi, hizmet edilmesi gereken kişidir. Babanın karar ve davranışları çoğu zaman sorgulanmaz, kabul görür. Özellikle de kadından akıl alınması yapılmaması gereken işlerdendir.. Çünkü kadın, aklıyla değil duygularıyla hareket eder.

Hatta erkekler arasında eşinin sözünden çıkmayan erkeler kınanır, alay konusu olurlar. Dolayısıyla maddi konularla ilgilenen gelecekle ilgili kararlar alan, “dışarıya “ karşı ailenin tüm sorumluluğunu üzerinde taşıyan babadır.

Birçok ninnide ise annenin babaya duyduğu saygı ve sevginin yerini sitem ve küskünlük almıştır.Ninnilerde anne, babanın hayırsızlığından, başka kadınla evlenme isteğinden yakınmaktadır. Çünkü aile içinde annenin en büyük sıkıntısı ve endişesi eşi tarafından ikinci plana itilmektir. Erkeğin başka bir kadınla evleneceğine dair korku, kadının statüsünde büyük bir düşüşe neden olacaktır. Başka bir kadınla evi paylaşmak ya da eş tarafından terk edilmek toplum içinde ve aile içinde kadının konumunu daha olumsuz etkileyecektir. Bu büyük korku sık sık ninnilerde açığa çıkmaktadır. Elbette ki anne, ninnisini söylerken korkusunu üzüntüsünü statü kaybedeceği düşüncesiyle değil, eşine duyduğu kızgınlığı ifade etmek için söylemektedir.

Ninnilerde baba figürü annenin gözüyle bakıldığında daha çok hane dışına ait olmakla birlikte sahip olduğu ailenin en önemli koruyucusu konumundadır.Anaerkil dönemde dayının bulunduğu konum artık babanıdır.

Annenin aile fertleri dışında, ninnilerde konu ettiği bir diğer kavram da komşuluktur. Komşuluk kavramı Türk aile hayatı için akrabalardan ya da aile fertlerinden çok ayrı bir yerde durmaz. Komşularla kurulan ilişkiler çoğunlukla aile fertleriyle kurulan ilişkiler kadar yakındır. İlişkilerin bu derece yakın olmasında en önemli faktör kadındır. Sık görüşülen komşuluklarda kadınlar arasında ev için konulan sınırlar kaldırılır. İzne ve davete gerek duyulmadan kapılar birbirine açılır.

Bahçe kapıları, evin eşiği ortak kullanım alanı haline gelir. Komşular arası alışveriş ve yardımlaşma ilişkileri daha da pekiştirir. Yapılan yemeklerin komşuya da gönderilmesi ya da ağır işlerin komşular yardımıyla bitirilmesi gibi. Kadınlar hayatlarının hemen her anını evlilik ,hastalık, ölüm de dahil olmak üzere komşularıyla paylaşır. Onlar için güvenilir komşular akrabalardan daha değerli olabilmektedir (Delaney,2001: 124)

Özellikle kadınlar arasında böylesine önem taşıyan komşuluk kavramı, çekişme ve kıskançlıkları da içine alır. Esasen erkeklerle kıyaslandığında ister komşu ister yabancı olsun kadınlar arasında devamlı olarak bir yarış hali olduğunu kabul etmek gerekir. Komşular arasındaki bu yarış ve çekişme hali genellikle çocuklar ve eşler üzerinden yapılmaktadır. Bu durumu aşağıda verilen ninnide görmek mümkündür.

Ninnide erkek çocuğun çapkınlığına konu olan, komşu kızlarıdır. Anne kendi çocuğunu herkesten üstün tutmaktadır.

Türk halk ninnilerinde, annenin dile getirdiği kişiler, hayatının merkezinde yer alan kişilerden oluşmaktadır. Görüldüğü gibi bu kişilerin sayısı çok fazla değildir. Yaşadığı çevre içinde iletişimde olabileceği kişiler toplumsal süreçte belirlenmiştir. Belirlemede erkek otoritesinin etkisi büyüktür. Söz gelimi koca tarafından onaylanmayan bir komşuyla görüşmek mümkün olmamaktadır.

.Delaney'in Orta Anadolu'da "Gökler" adlı köyde yaptığı monografik çalışmada; komşular arasında kocalar kavga ettiyse kadınların görüşmelerinin de yasaklandığı, kadınların da bu yasaklara uymak zorunda olduğu belirtilmektedir (Delaney ,2001: 224).

Kadının yakın akrabaları ve komşuları dışında başka kimselerle ilişkide bulunması hem aile hem de toplum tarafından hoş karşılanmaz. Esasen geleneksel yapı içinde kadının da böyle bir beklentisi yoktur. İçinde bulunduğu çevre anne için yeterli olmaktadır. Evlenme öncesinde babanın koyduğu benzeri sınırlar içinde yaşayan kadın, evlendikten sonra da kocanın belirlediği sınırlar içinde yaşamaktadır. Kısacası anne; ailesinin, akrabalarının ve komşularının yer aldığı bir çevrede yaşarken bundan şikayetçi olmaz, tersine bu ilişkiler içinde varlığını ve etkisini korumaya çalışır.

Kadının ve erkeğin toplumsal cinsiyet rollerinin kesin çizgilerle ayrılmasının en temel nedeni aile ve toplum içinde iktidarın erkek elinde bulunmasıdır. Ninnilerde sözü edilen kadınların ve erkeklerin iktidardaki payları doğrultusunda değer taşıdıkları ileri sürülebilir. Bu nedenle iktidar kavramına ninnilerdeki erkek ve kadın profili çerçevesinde bakmak ve kadının

iktidardaki etkisini görmek, ninilerde erkekler tarafından belirlenmiş dilin kullanılma sebebini de ortaya koyacaktır.

Kadının ve annenin iktidardaki payına geçmeden önce iktidar kavramına genel olarak değinmekte fayda vardır.

Temel olarak siyaset felsefesinden doğmuş siyasi/ hukuki bir terim olan iktidar; bir kişiyi bir konumu ya da bir yönetim biçimini bir hakkı ya da yeteneği işaret edebilir.

İktidar, felsefedeki sözcük anlamıyla; “1. eylemde bulunma bir şeyler yapabilme doğal gücü ya da yeteneği2. etkide ya da eylemde bulunma imkanı veren hukuki, siyasi ya da ahlaki güç.3. devlet yönetimini elinde bulunduranların bir toplumu yönetenlerin siyasi hukuki ve fiili gücü “dür (Cevizci, 2000:494).

Kavramın Türkçe sözlükteki anlamı ise şöyledir:

“1. Bir işi yapabilme gücü, erk 2. Bir işi başarabilme yetkisi ve yeteneği 3. Devlet yönetimini elinde bulundurma ve devlet gücünü kullanma yetkisi 4. Bu gücü elinde bulunduran kuruluş, parti. “(Püsküllüoğlu, 2003: 484)

Cevizci'ye göre bir toplumun var olduğu her yerde yönetici bir gücün siyasi bir iktidarın varoluşu doğal ve anlaşılır bir şeydir. İktidar gerçeği iki farklı düzlemde ele alınabilir. Birincisi iktidar; genel düzenin sağlanmasında genel çıkarların korunmasında siyasi olarak kurulan organları tanımlar. Bu yaklaşım hukuki siyasi ve temsile dayanan bir yaklaşım olup iktidar kavramını yasaklar ve çıkarlar çerçevesinde ele alır.

İkinci düzlem iktidarın fonksiyonel yanını ön plana çıkarır. Bu türlü iktidar bir sosyo-ekonomik yapıda bireyleri toplumla bütünleştirmeye ve programlamaya yarar. İktidar uygulama yöntemleri üzerinde yoğunlaşır. İktidar; belli kurumlarla sınırlanarak değil aile, okul gibi sosyal birimleri meydana getiren hiyerarşik ilişkilerin her aşamasında kullanılabilen yaygın bir şeydir. Baskı ve çıkar çerçevesinden çıkan iktidar, kurumsal mekanizmalarının yaratabileceği olumlu etkiler dizisi içine yerleştirir (Cevizci2000:494-495).

Judith Butler, iktidar ve tabiyet ilişkilerini incelerken bir iktidar biçimi olarak tabiyetin paradoksal olduğunu belirtir. İktidar kavramını özneye dışarıdan baskı kuran özneyi madun eden, özneyi aşağı bir düzeye indirgeyen bir şey gibi düşünmek oldukça yaygındır “ der. Ancak Foucault’un görüşleri takip edildiğinde farklı yaklaşımların ortaya çıkacağını ileri sürer. Foucault’a göre iktidar öznenin kurucusudur. Varoluş koşuludur. Dolayısıyla iktidar yalnızca karşı koyduğumuz değil aynı zamanda varoluşumuz için güçlü biçimde bağlı olduğumuz varlığını içinde barındırdığımız ve sakladığımız bir şeydir.(Butler, 2005: 9- 14)

Butler’e göre üzerimizde etkide bulunan iktidarın zoruyla zayıf düşer iktidarın şartlarını içseleştirir ya da kabulleniriz. Kendi varlığımız için iktidara göbekten bağlanırsınız. Tabiyet yalnızca iktidar tarafından madun olmayı değil aynı zamanda özne olma sürecini de ifade eder. İktidar hem özneyi madun eden hem de onu kuran bir olgudur.

Foucault, “Cinselliğin Tarihi” adlı eserinde cinsellik üzerine bir bilgi türünün oluşumunu iktidar kavramıyla çözümlenmek istemiştir. Ona göre iktidar belli bir kurum ya da yapı değildir. Bazılarının baştan sahip olduğu belirli bir güç de değildir. Ona göre iktidar, belli bir toplumda karmaşık bir stratejik duruma verilen addır. Buna göre iktidar, elde edilen koparılan paylaşılan korunan ya da elden kaçırılan bir şey değildir. İktidar sayısız noktadan çıkar, eşitsiz ve hareketli ilişkiler içinde işler. İktidar ilişkileri ekonomik ilişkiler, bilgi ilişkileri, cinsel ilişkilerden bağımsız değildir. Bunlar iktidar içinde oluşan bölüşüm eşitsizlik ve dengesizliklerin dolaysız sonuçlarıdır(Foucault,2003: 71-73).

Foucault’un iktidarla ilgili çözümlenmeleri daha çok onun baskıcı ve zorlayıcılığından öte, kişiyi var eden yanıdır. Yani iktidar yalnızca kişiyi baskı altında tutmaz ,ayrıca bunun gerekliliğine de inandırır. Ona göre iktidar bilgi de oluşturmaları, söylem de üretmelidir.

Foucault’un bilgi ile iktidar arasında kurduğu ilişki dikkat çekicidir. Ona göre bilgi isteminin temelinde bir güç isteme yatar. Bilgi her zaman iktidar

ilşkilerinin bir ürünüdür. Dahası iktidar/ bilgi kavramına göre güç kullanımı bilgiyi gerektirir. Güç kullanımına bilgi aygıtlarının üretimi eşlik eder(Cevizci, 2000: 495).

Bilginin ve iktidarın birbiri yerine kullanılabilir iki kavram oluşu erkek ve kadın arasındaki güç ilişkisinin değişimine ışık tutacaktır. Toplumsal yaşamın her alanında var olan iktidar kavramı, bilgiye sahip olma oranında dönüşmektedir.

İktidar kavramı toplumların var olamaya başladığı dönemden itibaren ortaya çıkmıştır denebilir.

İkel topluluklarda açık ve net biçimde hukuksal kurumlar bulunmasa da kabile üyesi olarak yaşamının zorlayıcı kuralları vardır. Bu kurallar anne ya da babanın verdiği eğitimden çok kamuoyu baskısıyla gerçekleşmektedir. İlkelin kurala, tabuya ,töreye koşulsuz bağlılığı merkezi bir otoritenin örgütlü uygulamasıyla sağlanmaz. Bu otorite, ister ev grubunun başı ister klanın önderi, ister komünün başkanı, ister kabile reisi olsun böyledir.Zayıf, yeteneksiz kişi, namuslu davranmayan işçi adım adım boykot edilip klandan dışarı atılır (Malinovski, 1992: 134-135).

Toplumun çeşitli basamaklarında türemiş ihtiyaçları karşılayan bilgiye bağlı normlar meşru ve sınırları çizilmiş itaat ve boyun eğme anlayışını doğurur. İkel topluluklarda bilginin toplum örgütlenmesindeki tüm üyeleri kapsamı, ceza uygulanacak birey karşısında ortak bir otorite hakkı verir.

Modern toplumlara gelince sosyal, ekonomik, kültürel, politik alanda ortaya çıkan sayısız değişim bilginin ve gücün sahibi olarak erkeği işaret etmeye başlamıştır. Doğaya hükmetmeye başlayan, bunun için gerekli alet ve teknikleri geliştiren erkek olduğundan bugünün karmaşık toplum yapısında da iktidar erkektir denebilir.İktidar kavramıyla iç içe geçmiş olan otoriteyi sağlayan taraf da erkek olmalıdır.

Buna karşın kadın erkinin var olduğu , üretime etkin olarak katıldığı doğurganlığı, yiyecek toplamada üstünlüğü ile erkekten daha yüksek bir statüye sahip olduğu ilkel dönemde güç ,kadındadır. Yerleşik hayata

geçilmesi erkeğin hayvanı ve toprağı kendi kontrolü altına alması gibi başarıları kadının statüsünde gerilemeye neden olur.

Kadının dışarıdaki üretimden uzak kalmaya başlamasıyla toplumsal statüsünü kaybetmesi arasında paralellik görülür. Üretim ilişkilerindeki değişim kadın gücünü ve iktidarını olumsuz etkilemiştir. Ancak kadının geçirdiğı bu değişim her yerde aynı zamanda gerçekleşmemiştir (Berktaş, 2008:44).

Görüldüğü gibi kadının toplumsal fonksiyonu daha çok hane içine odaklanmaya başladıktan sonra statü ve değer kaybına uğramıştır. Kadının yapabildiğı ya da yapmakla sorumlu olduğu - ev temizliğı, yemek yapmak, çocuk doğurmak gibi- işler de eski değerini yitirmiştir.

Zamanla hayatın hemen her alanında kadın ikincil bir konuma sahip olmaya başlamıştır. Gücü elinde bulunduran erkek ise iktidarı erkek vasıflarıyla kurgulamıştır.

İktidarın bir parçası ya da nesnesi olarak adlandırılabilen kadın, erkek tarafından oluşturulan toplumsal düzenlemeleri çoğunlukla kabul etmiş, hatta bu düzenlemeleri aktif olarak onaylamıştır.

Nancy Chodorow, Freud ve Adorno psikanaliz okulunun söylemlerini takip ederek kadın ve erkek arasındaki farklar üzerine kurulu bir karakter tipolojisi belirler. Buna göre cinsiyete dayalı iş bölümünde çocuk bakımı anneye aittir. Anneye olan farklı bağlanım örüntüleri nedeniyle kız çocuklar duygusal tamamlanmaya daha çok ihtiyaç duyarak büyütülürken erkek çocuk daha kesin ego sınırlarıyla ve daha yoğun bireysellik ihtiyacıyla büyütülürler. Kadınlar erkeklere kıyasla hem anne olmayı daha fazla isterler hem de psikolojik olarak anneliğe daha fazla uyum gösterirler(Connell, 1998:267-2689).

Annelik ister doğuştan gelen bir olgu olsun ister daha sonra toplum tarafından kazandırılmış bir davranış biçimi olsun her iki durumun sonucunda ortaya çıkan çocuk büyütme görevi hemen her toplumda anneye aittir.⁶

Anneninin, çocuğun toplumsallaştırılmasındaki işlevi üzerinde daha önce durulduğu için burada annenin bu işlevi sonucunda özellikle aile içi iktidara nasıl yakınlaştığı üzerinde durulacaktır.

Anne erkek çocuk üzerinde güç kazama eğilimindedir. Ataerikil yapının belirlediği eril kişilik özellikleri yukarıda da belirtildiği gibi belirgin bir ego ve bireyselleşme üzerine kuruludur.

Erkek için oluşturulan karakter tipolojisine ayrıca özgüven , sertlik, idealize edilmiş koruyuculuk, nesnellik ,rasyonellik ,kamusal mekana yakınlık eklenebilir. Erkeğin sahip olduğu niteliklerin karşısına kadının duygusallığı fedakarlığı uyumlu ve itaatkar oluşu konulabilir. Kadının karakteristik özellikleri onu eril olarak tanımlanan iktidardan uzaklaştırmaktadır. Bu nedenle anne için hane içi otorite kurmayı sağlayacak olan erkek çocuktur.

Adler'e göre çocukluktan başlayarak kadınlara karşı üstünlüğünü korumaya zorlanmış olan erkek, devamlı olarak kadınla çatışma içindedir. Her iki cins de saygın olma kaygısıyla her an tetikte durmak, öteki cinse karşı silahlarını elden bırakmamak kendini koruma önlemleri almak durumundadır (Adler ,1999: 33).

Kadının erkekle çatışmasında kullanacağı en etkili silah yine erkektir. Anne erkek çocuğu büyütürken yetişkin olduğunda anneyi, babaya ya da savunmasız kalınan başka durumlara karşı korumasını beklemektedir. Bundan dolayı hane içinde otorite için erkek çocuk sahibi olabilmek önem taşır.

⁶ Annelik dürtüsünün doğuştan geldiğine ya da sonradan kazanılmış bir duygu ve davranış biçimi olduğuna dair çok sayıda farklı görüş ileri sürülmüştür. Bu konuda toplu değerlendirme için bkz. BukeKoyuncu Güçbilmez” İktidar ve Kadın, İstanbul, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005

Anne ile baba arasında çıkan sorunlarda anneye tek destek olacak kişi oğludur. Bunu bilen anne oğlunu bu sorumluluk ile yetiştirir.

Erkek çocuğun da ev içinde söz hakkına sahip olması için evlenmesi gerekir. Birçok ninnide kız çocuk için dilenen evlilik kızın toplumdaki cinsiyet rolünün bir gereği iken erkek için evlilik, anne açısından ev içi huzurun ve rahatlığın sağlanması için vesiledir. Eve gelin getiren oğul, aynı zamanda anne için özellikle gelin üzerinde söz söyleme hakkını sağlamış olur.

Bu nedenle de birçok geniş ailede gelin ile kaynana arasında çekişme ve rekabet kendini gösterir. Daha önce annenin tâbi olduğu kurallara artık gelin tâbidir.

Annenin gözünde gelin, el kızıdır ve aile içinde söz hakkına sahip değildir. Hane halkına dahil olabilmesi için namusunu korumalı ve erkek çocuklar doğurmalıdır.

Özünel'in de belirttiği gibi ev içinde kadınlar arasındaki fesat ve haset erkek üzerinden kurgulanır.(Özünel, 2006: 78)

Deniz Kandiyoti cinselliği gerek genel yapılanmada gerek İslami yapılanmada tehlike ve karmaşayı yaratan önemli bir simgesel savaş alanı olarak görür. Ona göre kadının cinselliği toplumda tehlike odağıdır. Bunun için kadın cinselliği denetlenmeli, meşrulaştırılmalı ve evcilleştirilmelidir. Hem Batılı toplumlarda hem Türk toplumunda kadınlar uzunca bir dönem baştan çıkarıcı ve fesat olarak nitelendirilmişlerdir.(Kandiyoti,2007: 148-161)

Esasen kadınların bu türlü algılanması erkeğe ait bir söylemin sonucudur ve kadın tarafından da içkin hale getirilmiştir. Bu yüzden kadın hayatının her aşamasında iffetli olmak zorundadır.

Namusunu korumakla görevli olan kadın öte yandan güzelliğini kullanarak erkeğin gücünün zayıflamasında etkili olur. Bu noktada hane içindeki gelin ,güzelliğini kullanarak erkeğin otoritesine ortak olmak ister.

Kız için söylenen ninnilerde güzellik kavramının sıkça vurgulanma sebebi bu şekilde açıklamak mümkündür.

Erkeğin kadın güzelliğine olan zaafı, ev dışına çıkması, kadının ev içindeki otoritesini temelinden sarsar. Çünkü böyle bir durumda erkek ya boşanır ya da ikinci bir kadınla evlenir.

“Nankör baban gitmiş ola ninni

Al gerdeğe girmiş ola ninni

Muradına ermiş ola ninni

Allah bana ecir versin ninni” (Çelebioğlu, 1995:71)

Yukarıdaki ninnide olduğu gibi anne, kocasının kuma aldığını bilmekte, buna karşılık dayanma gücünü çocuğunda aramaktadır.

Kadının çocuk doğuramaması da onun erkeğin gözünde işlevsiz olmasına bir başka nedendir. Erkek , çocuk sahibi olabilme isteğiyle yeniden evlenebilmektedir.

Aşağıdaki durum bu isteği örnekler niteliktedir:

“Küçük kazanda yemek pişiyor

Oynayan çocuklara gönlüm düşüyor

Doğurmazsam köpek beni boşuyor

N’olur Mevlam nolur ihsanın yok mu

El kadar et versen o bana çok mu” (Çelebioğlu, 1995:99)

Güzelliğini kaybeden ya da doğurgan olamayan kadın hem erkeğin gözünde hem de toplumun gözünde değersiz ve işlevsizdir. Böyle bir kadın ya da anne için otoriteden ve iktidardan söz etmek imkansız hale gelir.

Kadının hane dışındaki iktidarına ilişkin yorumlamalara gelince bunun geleneksel toplum yapısını sürdüren alanlarda kadının cinselliği üzerinden sağlandığını söylemek mümkündür.

Kadının güzelliği çoğunlukla erkek için zafiyet alanı oluşturur. Hane içindeki kadının iffeti bu derece önemliyken hane dışında yani açık alanda erkek, kadının çekiciliğine karşı koymaya çalışır. Çünkü kafasında belirlenen

kadın güzelliği, cinsel çekicilikle doğru orantılıdır. Bu güce sahip olan kadın erkek üzerinde kolayca otorite sahibi olabilmektedir.

Geleneksel toplum yapısında kadının iktidarı söz konusu olduğunda erkek kadar değer atfedilmiş mesleklere, kadınların yapısal özellikleri gereği uygun bulunmadıklarına daha önce değinilmiştir. Bu durum yalnızca Türk toplumu için değil, birçok Batılı toplum için de böyledir. Yani iktidar için otorite simgesi erkektir.

Dünya tarihinde kadının iktidarına ilişkin yaklaşımlar genel olarak kadının “yumuşak huylu, duygusal, pasif olması dolayısıyla en üst düzeyde iktidara sahip olamayacakları yönündedir.

Büke koyuncu Güçbilmez'in “iktidar ve Kadın” konulu çalışmasında yer verdiği anket sonucunda modern toplumda mesleki anlamda kadın iktidarı için eril özellikler taşımak gerektiği sonucuna varılmaktadır. Ankete göre; otorite kavramı erkeğe aittir ve ayrıca baba figürüyle özdeşleşmiştir. (Güçbilmez, 2005: 85-96,124)

İster modern ister geleneksel yaşam biçiminde olsun kadın iktidarı için “erkek gibi “ olma anlayışı gündeme gelmekte, kadın cinsiyetine ait özellikler geri plâna itilmektedir. Geleneksel yaşam içinde anne iktidarda pay sahibi olmanın yolunu erkek evlat büyütmekte görür.

Ninnilerde daha çok geleneksel yaşam tarzı içinde yetişmiş annelerin erkek otoritesine karşı düşünsel algısı belirgin hale gelmiştir. Buna göre anne, nininlerde daha çok kız ve erkek çocuklarını, yakın çevresini, ailesini ve kendisini anlatır. Tüm bu anlatımlarda; kadın ve erkek rolleri, otorite karşısında alınan tavır, kadının çevresiyle ve aile fertleriyle ilişkisi erkek egemen toplum yapısı içinde kadın bakışıyla dile getirilir. Ancak kadının bu bakış açısını şekillendiren erkek iktidarındır. Bilgi ve akılla özdeşleştirilen erkek, kadının toplumsal cinsiyet rolünü daha edilgen, duygu ve hayale yatkın olma üzerine kurmuştur. Kadının benimsediği bu role uygun olarak kullandığı dil, ninni türüne biçim vermiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK HALK ŞİİRİNİN ANONİM TÜRLERİ ARASINDA KADIN SESİ OLARAK NİNNİ

“Türk kültürü, imgeler hazinesi olan geleneklerden meydana gelmektedir. Türk kültür belleği , kültürel kodları taşıyan imgelerden oluşmaktadır. Açık ya da kapalı şifrelerin kültür bilimciler tarafından çözülmesi gerekmektedir. İmgeler, anlam değer, bilgi kural ve ilkeleri içermektedir. Sağlıklı şifrelerden oluşan gelenekler , imgeler ve ürünler kısa sürede anonimleşir. Bir kültürün genetik kodları atasözleri, deyimler, maniler destanlar gibi ürünlerden hareketle belirlenebilir. Sağlıklı kültürel şifreleri içeren gelenek ,ürün ve sistemler, topluluğu millet haline getirir. Bu nedenle kültürel imge araştırmaları aynı zamanda kültürel belleğin oluşturulmasını kültürel genetiğin çözümlenmesini de sağlar. Bu türden araştırmalar sayesinde geçmiş anlaşılabilir bugün yorumlanmakta ve gelecek kurgulanarak yönetilebilmektedir.” (Özdemir, 2008:242).

Anonim halk şiiri türlerinden biri olan ninnilerin yaratıldıkları sosyo-kültürel ortamlardan bağımsız düşünülmesi olanaksızdır. Dahası belli bir cinsiyete has özelliklere sahip olan ninniler için sosyal yapı içinde ortaya çıkışlarının belirlenmesi zorunludur. İletişimsel bir anlatım olarak ninnilerin sözlü yazılı ve elektronik kültür ortamlarında icra edilmiş tarzını belirlemek, ninnilerin farklı iletişim ortamlarında uğradıkları yapısal, tematik ve fonksiyonel farklılaşmaları değerlendirmek için gerekli görülmektedir. Çünkü bu üç kültür ortamında da ninniler varlığını sürdürmektedirler.

2.1.1 SÖZLÜ KÜLTÜR ORTAMINDA ANNE VE NİNNİ

Sözlü kültür geleneği içerisinde ortaya çıkan ve yayılan Türk halk ninnileri diğer Türk halk şiiri türlerinden farklı bir yerde durmaktadır. Ninnilerin temel işlevinin en genel tanımıyla bebeğin uyutulması oluşu onun yazılı ve elektronik kültür ortamında da sözel icrasını zorunlu kılmaktadır.

Walter Ong'a göre, kelimelerin sözlü kültürde sesle sınırlanması anlatım biçiminin yanı sıra düşünme sürecini de etkiler(Ong, 1999:48).

Ninnilerin söze dayalı anlatım biçimi oluşu kadının düşünce sürecini ortaya koymaktadır. Söze dayalı kadın icrası da ninniye biçimlendirir. Bir başka deyişle kadın ve ninni , söz boyutu temel alındığında karşılıklı olarak birbirini etkileyen , bütünleyen iki ayrı unsurdur. Kadının kullandığı söz ninniye biçimlendirirken geleneğin yarattığı hazır kalıp ifadeler de kadının icrasında yol gösterici işlev yüklenir.

Annenin içinde bulunduğu sosyo-kültürel koşullar ve bu alanda yaşanan değişimler onun duygu düşünce ve beklentilerine yön verir. Yaşanan kültürel değişimler ninnilerin icrasına, yapısına, temasına, işlevine yeni anlamalar yükler.

Bu bağlamda Türk sosyo-kültürel yapısı içinde kadının ve annenin konumunu sözlü kültür ortamı içinde ele alarak ninnilerin nasıl bir karaktere sahip olduğu tespit edildikten sonra sözlü kültür ortamı ninnilerinin kaplılaşmış niteliklerine yer verilecektir.

İlk olarak İslamiyet öncesi Türk kültüründen 19. yüzyılda matbabanın kullanılışıyla başlayan yazılı kültür ortamına kadarki devre içinde kadının değişim süreci ele alınacaktır. Çünkü sözlü kültür ortamı olarak adlandırılabilir bu devredeki toplumsal, ekonomik, hukuksal ve eğitime yönelik değişimler kadının merkezinde olduğu aile yaşayışını ve aile ilişkilerini etkilemiştir.

İslamiyet öncesi Türk kültürünün şekillendirdiği annelerin sözlü gelenek içinde ürettikleri ilk ninni örneklerine dair elde veri bulunmamaktadır. Fakat kadının aile kurması, doğurganlığı ve çocuk bakımı ne kadar eskiye götürülebilirse bebeği uyutma amacına yönelik söylenen ninniler de o kadar eskiye götürülebilir.

Türk halk ninnilerinin anne tarafından nasıl icra edildiğine dair yazılı kaynağa rastlanmasa da İslamiyet öncesi Türk kültüründe kadının konumuyla ilgili tespitler ninnilere dair yapılacak yorumları kolaylaştıracaktır.

İslamiyet öncesi Türk kültüründe kadının üretim ilişkilerine katılma derecesi, inanç sistemi içindeki fonksiyonu, ninnilerin İslamiyet sonrası sözlü kültür ürünlerinin icrasından farklılık gösterdiğini düşündürmektedir.

İslamiyetin kabulü öncesinde Türk kültüründe kadınlar üretime erkekle eşit oranda katılan kapalı mekanda dışında da yer alan , dinsel törenlerin yöneticisi konumunda da bulunabilen kişidir. Kısacası bu dönemde erkeğin ve kadının cinsiyet farklılaşması biyolojik farklılıklarla sınırlıdır.

Atlı-göçebe bozkır yaşamında kadının rolüne daha önceki bölümlerde yer verilmiştir. Kadının bu dönemdeki yaşayış tarzına dair incelemeler genel olarak edebi eserlerin verdiği bilgiler ölçüsündedir. Bu nedenle annenin ninnileri nasıl söylediğine dair bilgiler de sınırlıdır. Türk edebiyatına kaynaklık eden Divan- ı Lügat it Türk'ün kadınların ve erkelerin yaptığı işler , kadınların çocuk bakımıyla ilgili verdiği örnekler konuyla ilgili bilgi sağlamaktadır.

Fillerle ilgili örnek cümlelerde “uragut”, anlamındaki işler genellikle “er” sözüyle başlamaktadır ki bu işler genellikle erkeğin yaptığı işler olarak yorumlanabilir. Buna göre erkeğin yaptığı işler arasında arık kazmak, kılıca sap yapmak, bıçak bilemek, avlanmak, tuzak kurmak, hayvan kesmek yer alır. Ayrıca erkelerin elbiseleriyle kendilerinin ilgilendikleri” er ton dikdi”, “er tonın yamadı” “er tonın yudi” örneklerinden anlaşılmaktadır. Kadınların yaptığı işer arasında ise ip eğirmek, nakış yapmak ekmek pişirmek, çocuk bakmak yer almaktadır. Çocuk bakımıyla ilgili “ uragut oğlın sidhitti” (çocuğa çiş yaptırmak), uragut oğlın beşiktin yördi(kadın oğlunu beşikten çözdü)şekindeki örnek cümleler çocuk bakımıyla kadının ilgilendiğini, beşik kullandığını ve çocukların beşiklerine bağlandıklarını göstermektedir.(akt.Türköne, 1995:226)

Orhun yazıtlarında ve Yenisey yazıtlarında kadınlar eş ve ana olarak hep övücü sözleler anılmaktadır. Bugünkü “kadın” sözcüğünün o dönemdeki karşılığı saygıyla anılan kadın, karaliçe anlamlarına gelen “katun” dan gelmektedir. Ayrıca aynı metinlerde kadın eşler Çince kaynaklı “kunçuy” , “prensese” sözüyle anılmaktadır. (Aksan,2008: 199)

Wilhelm Radloff'un Türklerin Kökleri dilleri ve halk edebiyatları adlı çalışmasında yer alan Toktamış Han destanı bebeklerin doğumundan sonra yapılanları anlatmaktadır:

...

Evet soylu yiğidim sen doğduğunda

Kıçını beş kat bezle bağlattım

Kundakları beğenmedim de

Seni kara atlasla kundaklattım

Kara atlas sert olur diye

Seni samur postuyla kundaklattım

...

İşte böyle kulunum Çınar ağacından bir beşik yapturdım

Kamfa ipekleriyle kundaklattım seni

Oymalarını ustalara yaptırdım

Ressamlara rengarenk boyattım beşiğini

İşte böyle kulunum (Radloff, 2000:146-147).

Eserdeki Edige Pi, destanında ise beşik ve çocuğun doğumundan sonra yapılanlar dile getirilmektedir.

...

Böylece bir yıl geçmiş, kadının bir oğlu olmuş

Babası Edige Pi

Demirden bir beşik yapmış

Kenarını gümüşten yapmış

Adına Muradıl deyip

Çocuğu beşiğe koymuş

Altına ipek çarşaf sermiş

Kuraydan kırk tane çubuk hazırlamış

İpek bezler sert olur diye

Çubukları altından yapmış.(Radloff, 2000:47)

Destanlarda bebeğin kıymetine göre beşiğinin ve kundağının değiştiği görülmektedir. Beşiğin yapımında kullanılan çam, demir, altın ,gümüş gibi malzemeler bebeğe verilen kıymetin yanı sıra zenginliği de yansıtmaktadır. Bugün Anadolu'nun birçok yöresinde, dizelerde anlatılan özelliklere sahip beşikler bulunmaktadır. Özellikle geleneksel aile yaşamının sürdürüldüğü köylerde ve kırsal bölgelerde beşiğin bu özellikleri sayısız ninnide kalıplaşmış söz olarak kullanılmaktadır. Bunda annenin bebeğini uyuturken çevresinde bulunan eşyayı, doğaçlama yarattığı ninnilere aktarmasının etkisi büyüktür. Aynı biçimde bebeği kundaklamak bugün zayıflamış bir uygulama olsa da belli bir titizlik gerektiren uygulamalardandır.

Bahaeddin Ögel'in eski Türk topluluklarının yaşayışına dair bilgiler içeren "Türk Kültür Tarihine Giriş" adlı eserinin 9. cildinde "Kazak –Türk halk şarkıları" arasında ninnilere yer vermiştir. Çocuklar için söylenen şarkılar olarak adlandırdığı ninnilerin "beşik yırı" adıyla anıldığını ve ayrıca ninnilerde seremoni ve tören havası duyulduğu belirtmektedir.Ninnilerin " Ak beşikte yat , şıldır şıldır bak, bıldır bıldır bak "gibi deyişlerle başlayıp "Ağlama yavrum, ağlama" gibi nakaratlarla devam eden şarkılar olduğu eklenmektedir (Ögel,1991:437).

Görüldüğü gibi eski Türk toplulukları arasında çocuk bakımıyla kadın ilgilenmekte, beşik kullanmakta ve ninni söylemektedir. Beşiğin hazırlanması, bebeğin kundaklanması, beşiğine bağlanması ve ninnilerle uyutulması eski Türk topluluklarından bu yana sürüp gelen uygulamalardır. Ancak bebekle ilgili uygulamalar ve onunla ilgili eşyanın niteliği bugünün bebekleri için farklılık göstermektedir.Ortaya çıkan farklılıklar ninni içeriğinde, konusunda ve yapısında etkili olmaktadır Toplumsal yaşamda gerçekleşen değişim ve

dönüşümlerin kadını ve onun bebeği için söylediklerini etkilemesi doğaldır. İslamiyet öncesi Türk kültüründe toplumsal tabakalaşmadan söz etmek zorken İslamiyet sonrasında köy kasaba ve kent yaşamının doğurduğu toplumsal tabaka ve statüler kendini göstermeye başlamış, erkek ve kadının iktidardaki payı erkek lehine değişmiştir.

İslamiyetin Kabulü yerleşik hayata geçiş sonrası kadınların toplumsal statüsü ile göçebe Türk toplum hayatı içindeki kadınların cinsiyetlerine bağlı sosyal statüleri; yaşanan coğrafyanın değişmesi, toprağa bağlı ekonomik ilişkilerin gelişmesi, topraktan sağlanan kazancın erkeğin tasarrufunda olması gibi nedenlerle ayrılık gösterir.

Kadının İslamiyet sonrası yerleşik yaşam biçimi içerisindeki statüsü kırsal ve kentsel dönüşüm bağlamlarında ele alınabilir. Farklı aile biçimlerinin doğurduğu farklı yaşam biçimlerine göz atmak yerinde olacaktır. Köyde ve kasabada yaygın olan geniş aile tipi ve onun yarattığı ilişkiler sözlü kültür ortamının daha canlı biçimde sürdürüldüğü mekanlar yaratmaktadır. Köy ve kasabalar yüz yüze ilişkilerin önem taşıdığı, insanların ekonomik ve sosyal yönden benzer oldukları, “biz” duygusunun ağır bastığı, iş bölümü ve yardımlaşmaya dayalı örgütlenmenin bulunduğu alanlardır. Köy ve kasabalarda erkeğe ve kadın cinsiyetlerine dair ayrımlar, kent yaşamından daha belirgindir. Kadınların ve erkeklerin hane içindeki ve dışındaki görevleri nettir. Kadın ataerkil toplumun bir sonucu olarak ev içi görevlerle özdeşleşmiştir. Geleneksel aile yapılarında ekonomik yetersizliğin sonucu olarak kadının tarlada ya da bahçe de çalışması da olasıdır. Fakat yine de köy ve kasaba yaşamında kadın kamusal alanda önemli roller oynamaz. Onun asli görevi temizlik ve yemek yapmak , çocuk doğurup onu yetiştirmektir.

Deniz Kandiyoti, köyde yaşayan erkeklerin ya tarlada çalışarak ya kapı önünde sohbet ederek ya da zengin evlerin konuk odalarında toplanarak zamanlarının çoğunu evin dışında geçirdiklerini ifade eder. Kadınlar konuk odalarına alınmazlar. Toprağın yalnızca erkeler tarafından kuşaktan kuşağa

aktarıldığı atasoylu hane halkı, kadınlara sınırlı bir alan bırakır(Kandiyoti,2007:29).

Köy ve kasabalarda kadınlara ayrılan bu sınırlı alanı netleştirmek gerekir. Öncelikle kadının yaşadığı ev, asıl yaşam alanıdır. Fakat burada erkek egemen aile yapısının belirlediği sınırlar içerisinde yaşar. Hane içinde otorite erkeğe ve erkeğin babasına aittir. Daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi erkeğin annesinin otoritedeki payı sınırlıdır. Kadının aile içinde kabulü belli aşamalar gerektirir. Gelin olarak erkeğin ailesinde yaşamaya başlayan kadın çocuk doğuruncaya dek aile içinde “yabancı”, “el kızı” ya da “ öteki” olarak algılanır. Aile içinde kendine yer edinmeye çalışan kadın; özellikle erkek çocuk doğurarak soyun devamlılığını sağlamak , iffetini korumak , aile içi düzeni sağlamak ve erkek otoritesine uyum göstermek gibi geleneksel toplum yapısının belirlediği koşullara riayet eder. Belirtilen bu koşullar her ne kadar kızların ve kadınların yabancı olmadığı bir yaşam biçimi olsa da sürekli bir çabayı , mücadeleyi ve bunun sonucunda ruhsal bir gerginliği de beraberinde getirir.

Hane içinden ya da dışında erkelerin bulunduğu ortamlar, kadının serbestliğini engeller.Yalnızken ya da başka kadınların bulunduğu ortamlar ise kadının duygu düşünce ve hareketlerinde sınırlamalar yaşamadığı alanlardır.

Kısaca söylemek gerekirse kadının hane içinde birlikte bulunduğu kişiler ve onların cinsiyetleri ninnilerin icrasında, konularında, yapılarında ve fonksiyonlarında değişiklikler yaratır.

Kamusal alanda yer almayan kadının yaşadığı sınırlı alana rağmen iletişimsel ilişkilerini sürdürebildiği diğer bir alan komşuluk ilişkileri kurulmuş olan bir başka kadının evidir. Komşuluk , kadının kendi yaşadığı evden farklı bir sosyal iletişim ortamı sağlar.Kadının ev içindeki görevleri ve sorumlulukları komşularıyla geçirdiği vakit süresince kesintiye uğrar. Annenin ve bebeğin birlikte yer aldığı bu ortam, anne için rahatlatıcı bir etki sağladığı gibi ortak

yaşamlar paylaştığı diğer kadınlarla yüz yüze ilişki kurma ihtiyacına cevap verir.

Nihat Nirun'un komşuluk ilişkileri ile ilgili görüşleri konuyu destekleyici niteliktedir.

“ Komşuluğa özel karakter katan komşular arasındaki ortak yaşantılarla takviye gören , samimi etki hallerine tekabül eden , yerleşmiş, şuurlu, anlaşma sembolleri komşuluk ahengini kolaylaştırır. Yüz yüze ilişkileri kapsayan informal sosyal gruplaşma olan komşuluk, kadınlar arasındaki sıkı samimiyet derecesinde mahremiyet ; araçsız olarak yani kulaktan kulağa ya da fısıltı şeklindeki duygusal içerikli haberleşmeleri kolaylaştırır.” (Nirun, 1991:172)

Komşularıyla bir arada bulunan kadın eşini, çocuğunu kendi yaşamında önem taşıyan duygusal konuları , kurulan samimiyet ölçüsünde dile getirebilir. Bu bağlamda anne için komşusuyla kurduğu iletişim hem haber, bilgi ve duygu paylaşımını sağlayan hem de aile ve toplum yaşantısının devamlılığını kolaylaştıran etkilere sahiptir.

Toprağa bağlı üretim ilişkisi içinde bulunan geleneksel aile yapısı içerisinde annenin yer aldığı belki de tek kamusal mekan ailenin geçimine katkı sağlamak üzere çalıştığı tarla ya da bahçedir. Fakat bunlar , kadın için somut maddi getirisi olan , ekonomik güç sağlayan çalışma sahaları değil, kadının ailede yer alan erkelere iş gücü anlamında sağladığı katkıdır. Çünkü köyde ve kasabada kadın için aileden bağımsız bir çalışma alanı sınırlıdır. Bunun sonucu olarak da üretim ilişkilerinin paylaşımına rağmen kadının toplumsal ve ekonomik statüsünde bir değişim görülmez. Annenin yer aldığı bu çalışma ortamları bebeğin de anne ile birlikte bulunmasını zorunlu kılmaktadır. Bebeğin beslenmesi, uyutulması, bakımı annenin çalıştığı mekanlarda da sürdürülür. Bunun doğal bir sonucu olarak da ninilere çalışma ortamlarında da ihtiyaç duyulur.

Sözlü kültür ortamında ve geleneksel aile yapısı çerçevesinde ele aldığımız kadının, içinde bulunduğu sosyal ve fiziksel mekanlar annenin söylediği ninnileri etkilemektedir. Sözlü gelenekte uzun yıllar içerisinde ortaya

çıkan ve aktarılan ninniler annenin kendi çevresini algıladığı şekilde biçimlenir. Bu algı, yine sözlü geleneğin yarattığı söz kalıpları ile uyumludur. Bir başka deyişle anne kendi yaşamının her aşamasını ninniye aktarırken ninni söyleme geleneğinin yarattığı söz kalıplarını kullanır ki bu kalıp ifadeler sözlü kültürde oluşmuştur. Yalnız söz kalıpları değil ayrıca ninnilerin icrasında da bazı kalıplaşmalar vardır ki yine sözlü kültür ortamında öğrenilir ve aktarılır.

Walter Ong'un " Sözlü ve Yazılı Kültür" adlı eserinde belirttiğine göre sözlü kültüre ait ürünler metinden yoksundur. Bu nedenle sözlü kültür ortamında yaratılan eseler söze dayalıdır. Sözel iletişim yoluyla edinilen bilgiler ve düşünceler bellekte saklanır. Bellekte saklamayı kolaylaştıran ise belleğe yardımcı hazır düşünce kalıplarını kullanmaktır (Ong,1999: 49).

Anne ve bebek arasında kurulan sözel iletişimde ortaya çıkan ve esasen sözlü gelenekte yaşayan bilgileri ve düşünce tarzını içeren ninnilerin icrasında onların icrasını kolaylaştıran söz kalıpları bulunmaktadır.

Milman Parry ve Albert Lord'un sözlü kompozisyon teorisine göre, bir destan anlatıcısı destanı icra ederken destanın tamamını ezbere söyleyemez. Onun yaptığı, uzun metinlerdeki bazı sözel kalıpları ezberinde tutmaktır. Bunları icra esnasında birleştirerek, ana tema etrafında aktarır. Anlatıcı dinleyicinin durumuna göre zaman zaman duraksar uygun biçimde konu bölümlerini birleştirir. Bu parçalar ölçü ile birleştirilir. Enjambemen (anlamın diğer dizelerde devam etmesi) yoluyla anlatım devam ettirilir. Sözlü formüller çok sayıda varyant repertuarına sahiptir. Bunun sebebi ise tekrar tekrar yaratılmasıdır. Lord'a göre geleneksel ortam sözlü anlatım yapısının geleneksel sınırlarında yaratıcı hayal gücü sağlar. Lord teorisini oldukça uzun metinlere uygular(Foley, 1998:36-38).

Sözlü formüllerle gerçekleştirilen anlatımlara, anlatıcı tarafından yeni sözcükler ve anlamlar eklenebilir. Bunda anlatıcının içinde bulunduğu konumun etkisi vardır.Anlatıcı icra anında ortamda bulunanlardan etkilenir ve buna göre anlatısını düzenler.

Her ne kadar sözlü kompozisyon teorisi uzun metinlerde hatırlamayı kolaylaştıran sözlü formüller olsa da ninni gibi daha kısa metinlerde de bu kalıp ifadelerle rastlamak mümkündür. Kadın, ninniye yaratırken geleneksel ninni kalıplarını kullanır. Belli bir konu etrafında, aynı kafiye düzeninde, geleneksel ifadelerle ninniye söyler. Ancak tamamen geleneksel olmadığı gibi tamamen yeni yaratımlar da değildir. İkisi arasındadır. Kadının yaratıcılığıyla birleşen geleneksel kalıplar onun estetik üslubunu da ortaya koyan şiirlere dönüşür. Kişisel yaratıcılıkla hafızada yer etmiş geleneğe ait sözlü formüller bir araya getirilir

Ninnide uyak düzeni , tekrar edilen sözcükler, bebeği sallama hareketine eşlik eden ritim ve sözlü kalıplar şiirin tekrar hatırlanmasını kolaylaştıran faktörlerdir. Çünkü çocuğun beğenisi ölçüsünde kadın bu ninnileri tekrarlar. Ong'a göre bedensel ritim anımsamayı kolaylaştıran etmenlerdendir(Ong,1999 :50).

Ritimli sallama hareketi ve ezginin kullanımı hafızaya destek sağladığı gibi bebeğin uyumasını da kolaylaştırır. Bunların yanı sıra ninnilerde tekrar edilen sesler ve sözcükler ünlü uyumuna riayet eder görünmektedir. Hece ölçüsüyle söylenen ninniler, dörtlüklerden oluşur.Bu gibi biçimsel özellikler anne için sınırlayıcı gibi görünse de geleneksel kalıplar kullanımı ölçü ve kafiye'nin sınırlayıcılığını hafifletir.

Yukarıdaki ninnide ilk dizede ve son dizede yer alan sözcükler sayısız ninnide tekrar edilmektedir. Bu kalıpları hafızasında saklayan anne, aynı kafiyeleri kullanarak ezginin yardımıyla diğer dizelerle uygun yeni bir dörtlük ortaya koyar. Daha uzun sözlü anlatılara göre ninni söylemek kolaylaşmaktadır. Ninnide geçen “dertli detli”,”tatlı tatlı” , “uyur uyur”, “ninni ninni” gibi tekrarlar , e ve i seslerinin aasonans oluşturması anneye ve sözlü geleneğe ait üslubu gösterir.

Lomaxın konuyla ilgili fikrine göre çocuklar, aynı ünlü seslerin tekrarına olumlu tepki verirler. (Akt. Haws- Lomax, 1974: 140-148).Ninnilerde .”ninni, neni, uyusun büyüsün” vb. sözcükler en sık tekrarlananlardır.

Seyhan Özcan, ninnilerdeki seslerin kullanımıyla ilgili şunları belirtmektedir:

“Anne, çocuğunu yatıştırmak, uyutmak sevindirmek, oynamak vb. için esaslı vokaller bulmuştur.Örneğin aliterasyon açısından “n” ile rezonansın en güçlüsünü, “u” ile monoton bir hava yaratarak uyutucu fonksiyonu, “s-ş” ile okşayıcı özelliği keşfetmiş ve bunları aynı güzellikle “şiir-ritim ,melodi ile kaynaştırarak bir bütün elde etmiştir.Bu verilerle bir çocuğa canlılık verdireceksek “hoppala hoppala” ya da “dandini dandini “ motiflerini içeren ninnileri söylememiz yeterli gelmektedir. Bu da gösteriyor ki ninni, çocuğun ruhsal ve fiziksel yapısına göre bütün durumları kapsamı içine almış bulunmaktadır.(Özcan, akt. Kaya, 1999:364)

Ninnide kullanılan seslerin yanı sıra bir takım kalıp sözlerin de varlığı göze çarpar.

Evlerinin önü yonca

Yonca biter dam boyunca

Benim yavrum gayet gonca

Ninni yavrum ninni (K. K. 9)

Bu ninnide ilk iki dize ve son dize hem ninnilerde hem de birçok türküde kullanılan kalıp sözlerdir. Bu kalıplara bağlı olarak sayısız varyant oluşturulabilmektedir. Walter Ong, bu konuyu şöyle açıklar:

“Söze dayalı düşünce ve anlatım unsurları tek başına pek bir anlam taşımaz. Eş veya karşıt anlamlı terimler deyişler ve cümlecikler kümelenince tanımlayıcı söz niteliğini kazanır. Yazıdan habersiz insanlar özellikle belirli bir düzene göre yapılan konuşmalarda asker yerine kahraman asker , prenses yerine güzel prenses, çınar yerine ulu çınar der... bu kalıpsal yük ve sıfatlar sözlü anlatımdan ayrılmaz. Nesilden nesile binbir güçlkle bir araya gelmiştir... Bu nedenle askerler hep kahraman, prenses hep güzel, çınarlar hep ulu çınar olur”.(Ong:53-54)

Ong'a göre sözlü gelenekte yaratılan sıfatlar uzun zamanda ortaya çıkar ve kolay değişmez; halkın hafızası ayrıştırmaya, çözülemeye değil; kümelemeye , bütünleştirmeye yatkındır. Bunun için de bebek hep güldür, goncadır.

Ali Osman Öztürk'ün bildirdiğine göre söz kalıplarında kullanılan sözcükler simgesel anlamlara sahiptir. Gül , sevginin ve erotizmin simgesidir.Ninnilerde çokça kullanılan kırmızı, sevinci niteler. Beyaz renk ise güzellik ve masumiyet belirtir (Öztürk, 1998:257-284).Sözcüklerin alt anlamları yaratılan ortak dilde karşılık bulur.

Kara kaşlı zeytin gözlü

Beyaz yüzlü doğru sözlü

İpek saçlı tunç bilekli

Temiz yürekli olası kuzum ninni (Çelebioğlu,107) .

Ninnide geçen karakaş, zeytin göz, ipek saç ,beyaz yüz, tunç bilek ,temiz yürek, doğru söz, beyaz yüz, hem kalıplaşmış sıfatlardandır hem de annenin ve toplumun estetik anlayışını yansıtmaktadır.

Mary P. Coote'a göre sözlü formüllerin tamamı , gelenekte yayılır, kahramanlık şarkılarına ve balladlar gibi lirik şarkılara geçirilir. Şarkı söyleyen kişi geleneksel elementleri birleştirerek yeni bir şarkı yaratabilir. Yeni bir hikâye anlatmaz ancak duygularını ifade eder. Bir duygu yaratmak ya da bilgi yaymak sözsüz iletişim yoluyla gerçekleşir. Bu , hikâye anlatmaktan daha az zorlar(Coote,1992:332-348).

Olaydan çok duygu anlatan ninnilerde bu nedenle benzetme, asonans , ahenk, ritim gibi duygu aktarımını kolaylaştıran faktörler ön plana çıkar; çünkü hedeflenen, başı ve sonu belli bir kurgusal olayı anlatmak değil, durum tasviri yapmak veya duygu yoğunluğu sunmaktır.

Ninnide sözlü kalıplarının sonrasında yaratıcılığı ortaya koyan söz gelir. Birer dördlük esas alındığında kalıp ifadeler annenin işini oldukça kolaylaştırmaktadır. Esasen kadın daha önce annesi ablası ya da

çevresindeki başka kadınlardan ninnileri sık sık duymuştur. Tekrar ederek öğrendiklerini önce aynen söyler, bir süre sonra da kendi yaratır. Bu durum tüm sözlü gelenek ürünleri için geçerlidir. İster ağıt ,ninni, ister mani, ister destan olsun önce öğrenilip repertuvar oluşturulur ,daha sonra varyantlar ortaya çıkarılır, hepsinin toplamı türü verir.

Tüm bu şiirsel özelliklere rağmen ninni yaratmak irtical yeteneği gerektiren bir iştir. Annenin öncelikle bu yeteneğe sahip olması gerekir.Diğer yandan söze dayalı eser yaratma yeteneği en çok kadına yakıştırıldığından her kadın ninni söyleyebilmeye adaydır. Gelenek içerisinde yetişmiş bir anne adayı ya da kaynana teyze ya da hala, sözlü kültür çevresinde ninni kalıplarını öğrenir. Ya da doğaçlama yeteneğinin yardımıyla bildiği bir anonim sözlü şiiri uygun ezgileri kullanarak ninniye dönüştürebilir.

Kadın kamların törensel niteliklerinin, bugün kadınlar arasında bu şekilde devam ettiğini söylemek yanlış olmaz. İslamiyetten önce anaerkil dönemde kadın şamanların dini tören yönetme rolleri ile bugünün şiirsel yeteneğe sahip kadınları arasındaki bağ, bu yeteneği anlamamızı kolaylaştırır. Bugüne kadar yapılan çalışmaların hemen hepsinde kadın şamanların tören esnasında irticalen şiir söyledikleri bilinir.

Eliade, Altay şamanlarının göğe çıkış törenleri esnasında “yır” söylediklerini belirtir. Şamanın,”Yırlarımızın gücüyle burayı geçeceğiz.” ifadesiye bir yır söylediğini, yurttakilerin koro halinde eşlik ettiğini, şamanın göğe tırmanırken yırların sihirli gücünden faydalandığını, bu yolla zorlukları aşarak doruktaki “Demir Dağ “ a ulaştığını ifade eder(Eliade, 2006:234).

Karl Reichl, destan anlatıcısı ve şaman arasındaki ilişkiyi açıklarken; şamanların av törenlerinde türkü söyleyerek ve hikâye anlatarak hayvanların koruyucu ruhlarını yatıştırıp sakinleştirdiklerini, ya da akıllarını başlarından alıp korudukları hayvanlara yoğunlaştıklarını belirtir(Reichl, 2002: 97).

Abdülkadir İnan'ın belirttiğine göre de kadın şamanın ayini, türküler (şaman duası) ve çalgılar eşliğinde devam ettirilir ve genellikle üç gün sürer.

Ayinlerde kadın şaman koruyucu ruhların yönlendirmesiyle dualar okur(İnan, 2006: 111-120).

Şamanların bu özellikleri toplumsal ve dinsel değişimler sonucu çözümlere uğramıştır. Şamanların törensel işlevlerinin bazıları yok olmuş bazıları da değişerek bugün de yaşatılmaya devam etmiştir. Şamanın niteliklerinden tören sırasında irticalen türkü, yır söylemek, bugün âşıklar arasında , dinsel niteliklerinden uzaklaşmış olarak bulunur. Buradan hareketle sözlü kültür çevresindeki kadınlar için de yaratıcı şiir söylemenin kaynağı şamanlara kadar götürülebilir. Yalnızca doğaçlama şiir yeteneği değil çocuğunu korumak için ettiği dualar da bir bakıma şamanlıktan izler taşır, denebilir.Ninni türünü bu bağlamda düşünürsek kadınlar, ninni söyleyerek kadın kamların görevini sürdürürler. Annenin bebeği için söylediği ilahiler şamanları çağırıştırılmaktadır. İslamiyet öncesinin kadın şamanları ve bugünün ninni üreten kadınları arasında, kötülüklerden uzaklaşmak için söylenen şiirler açısından, fonksiyonel bir bağ sezilmektedir. Kadın şamanları kadar düzenli ve profesyonel bir ayin olmasa da annenin duaları bebek ile Tanrı arasında bir kutsiyet taşır. Esasen inanç itibarıyla de bebek, Allah tarafından gönderilmiş bir melektir. Bu algı kadının ninnisine daha mistik bir söyleyiş tarzı katar.

Ninnilerin hemen çoğu anlatım açısından dilek ve istek bildirir. Kimi zaman dilekler duaya (alkış) kimi zaman bedduaya (ilenç, kargış) dönüşür.. Dualar özellikle çocuğun gelecek hayatına ilişkin temennilerdir. Bunlar çocuğun toplumda iyi bir yer edinmesi, iyi bir insan olması, kız ise güzel, erkek ise bir mesleğe veya fiziksel güce sahip olaması şeklindedir..

Ong , “sözlü kültürde kabaca sövüp saymanın yanı sıra bol bol övgüde vardır.” der(Ong, 1999: 61) . Annenin çocuğuna olan derin sevgisi göz önünde bulundurulduğunda bebeğe övgü, olumlu dilekler ve dualar ninnide yoğun olarak yer alır. Tüm bunlar için Allah’tan Peygamberlerden ve diğer din ulularından yardım istenir. Böylelikle anne, bebeğe karşı korumacı duygularını dile getirir. Dua ve beddualar bilinen kişi ya da hikayelere göndermede bulunur.

Halkın hayatında önem taşıyan isimlere telmih yapılarak kültürel değerlerin devamlılığı da sağlanmaktadır(Terzioğlu, 2007:37).

Muhammed anadan doğdu

Melekler dizine kondu “

Muhammed gökten indi

Nenni Muhammedim nenni

Nebim can Ahmedim nenni (Erdem,1989:18).

Yukarıdaki ninnide Hz Muhammet'in doğumunun kutsiyeti dile getirilmekte aynı zamanda bebeğin de kutsal değerlere aşinalığı sağlanmaktadır.

Ninnilerde sık kullanılan öteki dini konular arasında; Allah'ın yüceliği, çocuğun Allah'tan istendiğini anlatan ninniler; çocuğun güzelliğinin Hâk vergisi olduğuna dair ninniler; Allah'tan çocuğunu saklamasını, esirgemesini ve bağışlamasını isteyen ninniler; peygamberlerden, meleklerden,halifelerden ,evlialardan yardım ve himmet dileğinde bulunan ninniler; dervişler ve onların çeşitli vasıflarıyla ilgili ninniler sık kullanılan ninni konularındandır(Farsakoğlu, 2006:8).

Beddualar ise daha çok bebeğin kötü bakışlardan korunmasına yöneliktir. Ayrıca aile fertlerinden şikayet de kimi zaman beddua niteliğinde kendini gösterir. Bebeğe kem gözle bakmak, bebeğin anneden ayrı düşmesi annenin en büyük korkularındandır. Bunlar ninnilerde imalarla ve alayla dile getirilir. Bebeğin saflığı ve masumluğu bedduaların az da olsa yumuşamasına neden olur. Elbette bunda ninni söyleyenin kadın olmasının da etkisi vardır. Daha önce belirtildiği gibi kadının dili hatta genç annenin dili doğrudan yapılan küfür argo ve kaba söze aşına sayılmaz.

Kadının ninnide söylediği beddualara örnek olarak ; İstanbul dibinden devrilsin.Gözüne tuzun irisi... Hasta olsun gezemesin... Olsun döşek hastası... Düşmanların karnı şişer... Yüreği düşsün yerinden... Düşman gözü patlasın...Erisin düşmanların yüreği vb. dizeleri verilebilir.

Görüldüğü gibi kadın, ninni söylerken kendine has bir stil ile çeşitli benzetmeler ,sıfatlar, asonans ve aliterasyonlar, telmih , söz kalıpları ve ritim kullanarak anlatımı zenginleştirmekte, ninni tarzı yaratmaktadır.

Alan Dundes'in Sokolov'dan aktardığına göre bir bilmece atasözüne dönüşebilir, bunda anlatıcının konuşma şekli ve tonlaması etkindir(Dundes, 2003:81). Bu durum yani intertekstuallik tüm türler için geçerlidir.

Sözlü anlatılarda anlatıcı ve dinleyici arasında kurulan ilişkiyle her metin başka metinlere gönderir, başka metinlerin alanında yer alırlar. Her metin bir alıntılar mozaigi, başka metinlerin bir dönüşümüdür(Aktulum,2007:91).

Ninniler katı değişmez bir yapıya ve şekle sahip değildirler.Aynı ninni farklı dize yapısıyla değişik içimlerde söylenebilir.

Linda Degh konuyla ilgili şunları ifade eder:

” Bir kültür için masal olan şey, diğeri için efsane olabilir.Trajik bir anlatıdaki hüzün biri için üzüntüyken diğeri için eğlenceye dönüşebilir.Değişik karakterler, ölümlü, yüce, olağanüstü hayvan aynı içeriği farklı kategoriye götürebilir.İçeriğin anlamı değiştiği için tarz da değişir.Basit bir plân karışık olabilir, uzatılabilir veya tarzsız küçük bir parçaya kadar kısaltılabilir. Halk anlatıları bu önemli değişikliklere sadece farklı kültür ve devirlere uyarlandıklarında değil, aynı kültür içindeki değişiklikleri de izledikleri zaman konu olurlar.Sosyal çevrede gelişen anlatılar, grup ve bireylerin tutumlarına karşı oldukça duyarlıdırlar.Ne kadar çok beğenilirse o kadar çok tutarsız olurlar. Son şekilleri yoktur. Anlatılmadıkları zaman kağıda yazılmış gibi donarlar.Anlatıldıkları sürece çoğalır, çeşitlenir ve birbirleriyle birleşirler.Sosyal değerlerindeki bir değişiklik genellikle yeni bir türe dönmeye sonuçlanır.Bunlar göz önünde bulundurularak ayırım yapılmalıdır.”(Degh, 2003:99).

Bu yaklaşıma göre türler birdenbire ortaya çıkmamakta daha önce gelenekte yer alan sözlü anlatılar, dönüştürülmektedir.Türlerin yapısal değerlendirmesinde türler arası geçişler dikkate alınmalıdır., Türler oldukça

esnek yapılardır. Sosyal çevrede gerçekleşen değişimler doğrultusunda türleri değerlendirmek gerekir.

Ninniler, sözlü şiir türleri olmaları bakımından bu görüşlerle paralellik taşırlar. Aynı kültür içinde bir mani, ağıt ya da ilahi, ninniye dönüşebilir.Hatta aynı ninni her defasında az çok farklı biçimde söylenebilir.

Tüm bu özelliklerin yanında türlerin kendine has sabit özelliklerinden söz etmek mümkündür.

Ninniye söyleyen, her defasında tümden yeni bir yaratım ortaya koyamaz. Bazı değişmez ifadeler üzerine doğaçlama olarak yeni sözcükler, ifadeler ekleyerek daha öncekilere benzeyen ancak onlardan farklı olan şiirler söyler. Böylelikle türler çoğalır, çeşitlenir ve bütünleşir.

Ninnide yer alan sabit unsurların neler olduğu belirlenerek ninnilerin yapısal değerlendirmesi yapılabilir.

Ninnilerin yapısal analiziyle ilgili çalışmalar yok denecek kadar azdır. Esasen ninnilerle ilgili çalışmaların birçoğu onun konularına göre değerlendirilişine yöneliktir.Birçok araştırmacı tarafından ninniler türkülerle birlikte ele alınmış ya da genel anonim halk şiiri çalışmalarında yer verilmiştir. Ninni derleme çalışmalarında ise metin analizi bulunmadığından derlemeler, ninni incelemelerine kaynak oluşturmakla kalmıştır.

D. Kaya ninnilerin yapısını incelerken ölçüt olarak ninnilerin hece sayısını ve mısra sayısını belirlemiştir. Kaya, ninnilerin sonuna veya aralarına giren “ninni yavrunm ninni, ninni ninni “ gibi kalıp ifadeleri “ ziyade söz “ olarak nitelemiş ve ninnilerin asıl metinlerinden ayrı tutulmaları gerektiğini, ziyade sözlerle ninnide yer alan sözler arasında bağlantı olmadığını belirtmiştir.(Kaya, 1999: 343-349)

Ninniler genellikle hece ölçüsünün 7,8,11’li kalıplarıyla oluşturulan, mani şeklinde kurulan ,ancak koşma tipine uygun örnekleri de bulunan türlerdendir. Mısra sayısı ile ilgili bir kesinlik taşımamakla birlikte en az tek dörtlükten oluşan kısa nazım türlerindedir. Taş Bebek , Boş Beşik gibi bazı

ninniler, efsane ya da ağıtlardan dönüştürüldüğü için dizi sayıları diğerlerine göre daha fazladır.

Ninnilerin yapısı belirlenirken bir başka ölçüt olarak uyak örgüleri gösterilebilir. Ninnilerin büyük kısmı tek dörtlükten oluşmakta ve genellikle mani ve koşma tipine uygunluk göstermektedir.

“Oğlum oğlum hop oğlum

İpek getir sat oğlum

Kızlar çarşaf işlesin

Sen içinde yat oğlum” (Erdem,1989: 17)

“Nenni dedim derin derin

İştım suyu oldum serin

Benim kızım oldi gelin

Nenni yavruma nenni” (Köksal, 1989: 34)

Birinci ninni, mani tipinde olup aaxa şeklinde uyaklanmış, ikinci ninni ise aaab biçiminde koşma tipine uygun uyaklanmıştır.⁷

Tek dörtlükten fazla olan ninniler ise koşma nazım şekli ile kurulur. Bu tip ninnilerin bir kısmı ağıtların, türkülerin ya da efsanelerin dönüşmesiyle oluşmuştur.

Bu ninniler bir hikâyesi olan, olay anlatan ninnilerdir. Bu nedenle oldukça uzundurlar. “Boş Beşik”, “Taş Bebek”, “Elif Ağıtı” bu türdendir.⁸

Kaya'nın ninni tasnifinde yer almayan “ziyade sözler” ninniye farklı bir tür yapan yapısal özelliklerdendir. Hemen her ninninin başında ortasında ya

⁷ Hikmet Dizdaroğlu uyak düzeni aaxa biçimine uymayan manilerin de bulunduğunu, bu tür manilerin uyak düzeninin xaxa şeklinde olduğunu bildirir.bkz.Dizdaroğlu Hikmet, “Halk Şiirinde Türler”, Türk Dili Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı,Ankara, 1968)

⁸ Adı geçen ağıtların hikayesi için bkz. AhmetZ. Özdemir; Öyküleriyle Ağıtlar,Kültür Bakanlığı, Ankara, 1994, Amil ÇELEBİOĞLU, Türk Ninniler Hazinesi, İstanbul,1995

da sonunda kullanılan bu ifadeler icradaki fonksiyonelliği yanı sıra yapısal olarak da önem taşırlar. D. Kaya'nın asıl dizelerle anlam bağı olmadığı için değerlendirmeye tabi tutmadığı bu ifadeler diğer dizelerin anlamlarından tamamiyle bağımsız değildirlir.Ninnilerde en sık kullanılan kalıp ifadelerin bir kısmını şöyle belirlemek mümkündür:

1.İlk dizede yer alan kalıp sözler

-Dandini dandini danası (dastana , danaylı, dan kişi)

-Ninni ninni ninnisine

-Neni desem beşiğine/ Neni desem ben sana/ Neni desem dağlar uyur/ Neni deyim uyutayım / Neni diye uykun gelsin

-İstanbul evrilesin/İstanbul'dan geldi ferman / İstanbul'dan çıktım yayan / İstanbul'un yolları(minareleri, kuyuları, viranları)

-Ninnilerim senin olsun

-Neni oğlum neni

-Hu hu hu Allah bebek

-Lay lay dedim

2.Son dizede yer alan kalıp sözler

- Ninni ninni yavrum ninni

- Nen nen nen / hu hu hu hu / eee e

3. İlk iki dizesi kalıplaşmış olanlar

- Bahçeye kurdum salıncak

- Eline verdim oyuncak

-Bebeğin beşiği çamdan

- Yuvarlandı düştü damdan

- Elma attım yuvarlandı

Gitti beşiğe dayandı

-Ninnisine belediğim

Al bağırdak doladığım

-Uyusun da büyüsün ninni

Tıpış tıpış yürüsün ninni

4. Dize aralarında söylenen kalıplar

-Ninni yavrum ninni

-Ninni ninni der yine ninni

Daha çok dört dizelik bentlerden oluşan ninnilerde ortaya çıkan bu kalıp sözlerin sayısı artırılabilir, ancak burada dikkati çeken kalıpsal ifadelerin ninniye bütünleştirici öğeler olarak görünmesidir. Özellikle başta ve sonda yer alan kalıplar, ilgili olsun ya da olmasın asıl konu için başlangıç ve bitiş sağlar. Böylelikle ninniler kendi içinde bir kompozisyon oluştururlar. Öte yandan kullanılan kalıp ifadeler ana konudan tamamıyla uzak değildir.

Seyfi Karabaş; söz kalıplarının anlamlılığı konusunda, anlamlı parçalardan oluşan metinlerin anlam bütünlüklerinin de olması gerektiğini savunur. Ona göre; “ sözlü yazın ozanı” yaratıcılığıyla kalıp ifadeleri kullanırken bazı değişikliklere de başvurur. Değişiklikler gerçekleştirilirken kimi sözcükler ses ya da anlam ilişkisi dolayısıyla başka sözcükleri düşündürür. Ancak öncelikle anlamsal uyum düşünülür (Karabaş,1999:104-112).

Bu durum aynı zamanda tür içi varyasyonlar da sağlar. L.Honko, farklılaşmayı sağlayan değişken faktörler arasında icracının stil farkı ve kelime hazinesinin yer aldığını belirtir(Honko,2003:333-347).

Muhammedim anadan doğdu

Melekler dizine kondu

Muhammed Gökten indi

Nenni Muhammedim nenni

Nenni can Ahmedim nenni

Yukarıdaki ninnide birçok ninnide tekrar edilen “Ninni yavrum ninni / Ninni bebeğim ninini” ve ” Uyu bebeğim ninni/ Uyu yavrum ninni “ söz kalıplarında değişime olanak tanıyan “ bebeğim” ve “ yavrum” sözleri yerine ninninin diğer dizeleriyle anlam ve ses bakımından bütünlük sağlayan “ Muhammedim” ve “ can Ahmedim” sözleri tercih edilmiştir. Böylelikle ninnide anlam ve ses bütünlüğü sağlanmaktadır. Bu durum, kalıp ifadelerin ninniden bağımsız değerlendirmenin bir eksiklik olacağını gösterir.

“Dandini dandini dastana

Danalar girmiş bostana

Uyusun da benim kızım ninni

Uyusun da büyüsün ninni “(K.K. 17)

Yukarıdaki ninnide ilk iki ve son iki dize kalıplaşmış olarak birçok ninnide tekrar edilir. Bu koşullarda ninnideki ana konunun yer aldığı dizelerin hangileri olduğu belirsizleşmektedir.

Ninnilerin yapısal analizinde hece sayısı ve mısra sayısının temel alınmasının sınıflamada yetersiz kaldığı görülmektedir. D. Kaya, ninnileri en fazla on sekiz mısralı olan ninniler olarak sınıflamıştır, ancak daha fazla sayıda mısraya sahip ninniler de bulunmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi olay anlatan ninnilerde dize sayısı on sekiz dizeden çok daha fazladır.

Hece sayısı birçok anonim türde olduğu gibi, ninnide de- istinaları olmakla birlikte- 7,8, ya da 11’lidir; ancak bu, ninni yapısı için ayırt edici bir özellik değildir.

Öte yandan ninni için hece sayısı önemlidir. Hece sayısına göre ritim tutma söz konusudur.

Haws, uyumayan çocuğun gevşemesi ve uyuması için genel olarak 4/4 ritimli ninnilerin kullanıldığını belirtmektedir. Bu ritimle yavaş bir tempoyla çocuk sallanır ve buna uygun yavaş tempoda bir ezgi seçilir. Özellikle ilahi

çocukların uyutulmasında ya da avutulmasında etkilidir(Haws, 1974: 142-148) .

Alan Lomax'ın ve dil bilimci Edith Crowel'in hipotezine göre ise halk şarkıları sesli harf tercihi kalıbına dayanır. Bu temel asonans kalıpları, ninni metinlerinin özelliklerini ortaya koyar. Her ninni karakteristik seslerde kurulu nakaratlara sahiptir. Çocuk bu nininlerle uyur. Lomax'a göre seslilerle kurulan kompozisyon ninni nakaratını oluşturur. Seslilerin tercihi anneye kalmıştır (Akt. Haws, 1974).

Ninninin oluşmasında annenin ritim tutuşu, kullandığı ezgi ve tercih edilen seslerden oluşan kafiye , yardımcı ahenk öğeleridir.

Ninni yapısı değerlendirilirken hangi yollarla oluşturulduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Dışa ait özellikleri bakımından türkülerden farklı olmayan ninnilerin en belirgin yapısal özelliklerinden biri, ninnilerin çeşitli bölümlerinde kullanılan kalıp sözlerdir. Bunlar anlatıcı için hareket noktası sağlar. Anlamsız ve uydurma değil, yapısal bütünlük sağlayan bazen tek dize ,bazen iki dize olarak ninnide yer alan sözlerdir, ninninin bütünsel bir yapıya sahip olmasında etkindir.

Buraya kadar sözlü kültür ortamında üretilen ve aktarılan ninnilerin kalıplaşmış yapı ve içerik özellikleri genel hatlarıyla ele alınmıştır. Fakat ninniler, kaplılaşmış özelliklerine rağmen sözlü kültürde her bağlamda farklı nitelikler göstermektedirler. Aynı biçimde yazılı ve elektronik kültür ortamında üretilmeye devam eden ninniler sözlü gelenek ortamında kalıplaşmış özellikler taşıyan ninnilerden az çok farklılaşmıştır.

2.1.2. YAZILI KÜLTÜR ORTAMINDA ANNE VE NİNNİ

Yazılı kültür ortamının Türkiye'de ortaya çıkış dönemini matbaanın kullanımının yaygınlaştığı 19.yy ın ilk yarısıdır.(Çobanoğlu, 2000: 142). Okur yazar kadınların yazılı kültür içerisindeki konumu ve bunun ninniler üzerindeki etkisi bu bölümde değerlendirilecektir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki yazılı kültür ortamı içerisinde yaşayan annenin, sözlü olarak üretilen ve aktarılan ninnileri yazıya geçirdikleri düşünülmemektedir. Çünkü ninniler işlevi gereği sözel icrayı zorunlu kılar.

Öte yandan yazılı kültür çevresi içinde yaşayan annenin ürettiği ninniler sözlü kültürde üretilenlerden az çok farklılık göstermektedir. Metin haline getirilmiş ve yayınlanmış Türk Halk ninnileri ise sınırlı sayıda olup genellikle erkekler tarafından hazırlanmışlardır. Bunlardan birçoğu akademik düzeydeki araştırma ve derlemelerden oluşmaktadır. Okuyucu kitlesi de yine akademik çevrelerdir denebilir.

Annelerin okumasına yönelik basılmış kitaplar bulunmakla birlikte bunlar yalnız metinlerin sunumu şeklinde olup ezgisel boyutun geri plana itildiği ve sözlü geleneğin ürettiği ninnilerdir.

Bu türdeki ninni kitaplarından biri M. Sabri Koz tarafından hazırlanmış olan “Her Gün Bir Ninni” adını taşımaktadır. Eserde ninnilerin annelerin okumasına yönelik hazırlandığı belirtilmektedir ve ninnileri içeren CD kitaba eklenmiş bulunmaktadır.(Koz, 2005)

Eserde yer alan ninniler, anonim halk şiiri geleneğinde yaşayan ninnilerdir. Çeşitli halk kültürü ve edebiyatına yönelik derleme ve inceleme çalışmalarından seçilerek bir araya getirilmiştir. Kitaptaki ninniler, Nurdan Duygulu tarafından seslendirilmiş bir CD’ de toplanmıştır.

Burada dikkat çekici olan geleneksel bağlamda, sözlü kültür ortamında yaratılan ninnilerin yazılı kültür ortamındaki yeni, formudur. Sözlü kültür ortamından farklı olarak kitapta basılı halde bulunan ninniler, geleneksel yaşamda üretilmiş anonim ninnilerdir. Ancak kadının yaratımına imkan sağlamaz. Çünkü metin halindedir, bu ninniye okuyarak öğrenen anne, kendi yaratıcılığına gereksinim duymaz. Metin ne ise ninni de odur. Başka bir deyişle yazılı kültür ortamı annenin yaratıcılığını sınırlamaktadır.

Yazılı kültür ortamında ninnilerin yayımlanması çalışmaları sürdürülmüş olmakla birlikte okuyucu kitlesinin kadınlar olmadığı düşünülmektedir. Yayımlanmış ninnilerin çoğu folklorik derlemeler sonucu elde edilmiş metinler, monografi çalışmaları ya da belli bir yazar ya da şairin kişisel yaratımı olan edebi eserlerdir.

Bugün de çeşitli ninni kitapları yayımlanmaya devam etmektedir. Fakat bunlar esasen elektronik kültür ortamı içinde değerlendirilmesi gereken eserlerdir. Suat Urgan tarafından hazırlanmış olan “İşlevsel Yönleriyle Ninniler” adlı kitap; Amil Çelebioğlu'nun “Türk Ninniler Hazinesi” adlı eserinden seçilerek, Emine Sevim tarafından hazırlanmış ve 100 Temel Eser İlköğretim serisi içerisine girmiş “Türk Ninnilerinden Seçmeler” adlı kitap; Ahmet Özdemir'in “Ninnilerden Seçmeler” adını taşıyan eseri böyledir ve bu eserler ninnilerin söylenişine dair herhangi bir bilgi vermemektedir.

Ezgisiz ninni icrası mümkün olmayacağından bu kitapların yazılı kültür ortamı içinde nasıl bir işlev yüklendikleri sorusuna yanıt aranmalıdır.

Sözlü kültür ortamından yazılı kültür ortamına geçiş sürecinde kadının ve özelde annenin yaşadığı kültürel değişim safhalarını değerlendirmek bu soruya yanıt vermeyi kolaylaştıracaktır.

19. yy' da Osmanlı Devletinde tarım da, eğitimde, haberleşme ve teknolojide yaşanan gelişmeler yani bir toplum yapısını doğurmuştur.

Tanzimat aydınlarının öncelik ettiği yenileşme ve çağdaşlaşma hareketleri içerisinde Osmanlı toplumunda kadının durduğu yer Batılılaşma yolundaki engellerden biri olarak kabul edilmiş ve kadının sosyal yaşama katılmasını sağlamak istemiştir. Bu isteğin ilk aşamalarından biri kadınların laik eğitim içerisinde yer almasıdır.

Osmanlı toplum yapısında kapalı, kendi içinde küçük aile üretimi yapan kadının statüsü esas olarak devlet düzeninin dayandığı şer'i yasalarla belirlenmiştir. Buna göre erkek ve kadın aile hukukunda erkeğe eşit değildir, tüm yaşamı erkek otoritesinin var olduğu aile çevresinde örülmüştür.

Tanzimat'a kadarki dönem içinde kırsal kesimde yaşayan kadın evinde, tarlasında çalışan, üretilenleri tüketmek üzere dönüştüren kişidir. Kent yaşamında ise üretimde yer almayan kadın kamusal yaşamdan tümüyle soyutlanmıştır, ev içi işlerle uğraşmıştır

“Eğitilmiş kadın anne olarak nesillerin iyi yetişmesini sağlayacaktır.” görüşü, Tanzimat aydınlarının ülke kalkınmasında kadını milli bir mesele olarak algıladıklarını gösterir(İmançer, 2002:162).

Tanzimat döneminde, bu amaca hizmet edecek “inas rüşdiyeleri” nin açılması kız çocuklarının eğitiminde önemli bir adım olmuştur. Bu kurumun yaygınlaşması ve lise düzeyine kadar yükselmesi yeni bir meslek grubunu doğurmuştur. Bunlar öğretmen hanımlardır. Böylelikle kadınlar çalışma hayatına girmeye başlamışlardır(Ortaylı , 1995: 223).

Tanzimat döneminde yaşanan değişimlerden bir diğeri “Arazi Kanunnamesi”nin kırsal kesimdeki geniş aile yapısında çözülmeye neden olmasıdır. Bu yasaya göre işlenen toprakların tapulanması ve miras yoluyla intikali ve mirasın erkek ve kız evlatlara eşit pay edilmesi hukuki bir ilerlemedir. Bu durum kırsal kesimden şehre göçü arttırmış, hatta şehirleşmeyle birlikte çekirdek aile yapısının başlangıcı olmuştur(Ortaylı, 1995: 223).

Çok eşliliğin eleştirilmeye başlaması, kadına yönelik gazetelerin yayınlanmaya başlaması, laik eğitim alanındaki gelişmeler, hukuki haklar Tanzimat dönemi kadınlarının bilinçlenmelerindeki önemli adımlardır. Ancak asıl değişim, Tanzimat'la başlayan, Meşrutiyet dönemleri ve Milli Mücadele yıllarıyla devam eden süreç ile organik bağları bulunan Cumhuriyetin ilanı ile gelen yeniliklerdir.

Cumhuriyet Türkiye'si'nin kadınları yazılı kültür ortamında yer almaya başlamış belirli bir bilinç düzeyine ulaşmıştır. Elbette Cumhuriyet toplumunun tüm kesimleri için bunu söylemek zordur. Ancak özellikle kent yaşamında kadın, üretimde faal ve ücret karşılığı çalışmaya başlamıştır. Kadınların sosyal, siyasal ve hukuksal haklarının devlet tarafından sağlanması, eğitim

alanında giderek artan okur-yazar kadın sayısı kentli kadın tipini doğurmuştur. Kamusal alanda yer edinen kentli kadınlar erkek cinsiyetiyle eşitlenmeye çalışılmıştır.

Yazılı kültür ortamında yer alan ve okur-yazar olan kadınlar içinde buldukları ortamda sözlü kültür ortamında farklı sosyal bağlamlarda yer almaya başlamışlardır.

Üretim gücüne kadının da katılmış olması, sanayi kollarında çalışmaya ve karşılığında nakit para almaya başlaması, toprağa bağlı üretim yapan geleneksel geniş aile tipinin çözülmesinin sosyolojik bir sonucudur. Artık kent yaşamındaki kadın çekirdek aile yapısında var olmaya başlar.

Kent yaşamında yer alan sosyal ilişkiler, köy ve kasabadaki ilişkilerle karşılaştırıldığında daha formal bir yapının ortaya çıktığı görülür. Kentin farklı türde insanları arasında kurulan ilişkiler bu formal ilişkileri oluşturur. Köydeki insanların homojen yapısı şehirde görülmemektedir. Birbirini tanıyan insanlar arasında ilişkiler yüzeysel kalmaktadır. Bunun yanı sıra ailenin bazı fonksiyonlarını okullar, çocuk yuvaları, yardım kurumları üstlenmeye başlamış, yeni müesseseler ortaya çıkmıştır (Nirun,1991: 192).

Köydeki cemaat yaşamının yerini cemiyet yaşamı almıştır. İnsanların birbirinden uzaklaştığı ve yalnızlaştığı şehir ortamında kadınların ailede üstlendikleri görevler sözlü kültür ortamının yaşandığı köy ve kasabaya göre daha karmaşık hale gelmiştir.

Kamusal alanda çalışan anne, bir yandan erkeğe ait olduğu düşünülen maddi kazanç sağlama görevini üstlenirken aile içinde yemek ve temizlik işleriyle uğraşmak, bebeğin bakımını sağlamak gibi geleneksel kadın rolünün gerektirdiği işleri de yapmak zorunda kalmıştır(Tezcan 2000:234).

Köyde ve kasabada kadınlar arasında kurulan yakın komşuluk ilişkileri kent kadını için geçerliliğini yitirmiş konumdadır. Zamanının büyük kısmını iş ve aile hayatına ayıran kadının, kentlerin heterojen insan tipleri arasında sıkı komşuluk bağları kurmasını engellemiştir.

Öte yandan kadınların komşuluk ilişkilerinin yerini tutan bir başka sosyal ortam olarak “kabul günleri” ortaya çıkmıştır. Kabul günleri kent kadınlarının erkeklerin girmediği bir kadın dünyasını simgeler görünmektedir.

Kasaba ve kentlerde kabul günlerinin uygulanmasında temel faktörlerden biri yalnız ve yaşadığı çevreye yabancı kadınların kendi aralarında içsel bir dayanışma sağlamaları şeklindedir.(Kandiyoti, 2007:36)

İkinci temel faktör daha çok kent kadınlarına özgüdür. Kadının çalışma hayatında yer alması konuk kabul etme olgusunu formal hale getirmiştir. Çalışan kadın için habersiz gelen konuğu ağırlayacak zaman yoktur.(Tezcan2000: 202)

Yazılı kültür ortamında özellikle kent yaşamı içinde yer alan okur – yazar, eğitilmiş ve çalışan kadınlar açısından değerlendirilmeye alınmıştır. Elbette kent dışında da bu özelliklere sahip kadınlar yer almaktadır. Ancak genel olarak bakıldığında köy ve kasaba kadınlarının yazılı kültür ortamı içindeki özelliklerinde derin farklılıklar bulunmamaktadır. Bu nedenle bu iki kesimde yaşayan kadınlar sözlü kültür ortamı içinde değerlendirilmiştir.

Yazılı kültür ortamı kentli kadınlarının ve annelerinin değerlendirmeye alınan sosyal statüler ve aile ilişkileri annelerin ninnileri hangi bağlamlarda ürettiklerini belirlemek açısından gerekli görülmüştür.

Kent yaşamında kamusal alanda yer alan kadın sözlü kültür ortamının kadınına göre formal ilişkiler içinde yer aldığından daha yalındır, ancak bilinçlilik düzeyi daha ileri düzeydedir. Eğitime, öğrenmeye ve okumaya yönelik faaliyetleri, yazılı kültür ortamında ki kadına çok yönlü bir bakış açısı kazandırır.

W.Ong’un da belirttiği gibi yazı bölünmeyi ve yabancılaştırmayı getirmekle birlikte daha üstün bir birlik de sağlar. Benlik duygusunu pekiştirir ve insanlar arasında bilinçli bir etkileşim kurar. Yazı bilinç düzeyini yükseltir (Ong,1999:209).

Yazılı kültür ortamında kadın daha içe dönüktür ve kendi dünyasına yönelmiştir.Sözlü kültürün yarattığı kişilik, okur – yazar kişiliklerden daha az

içe kapalı, dış dünyaya ve topluma daha açıktır. Sözlü iletişim insanları birleştirir. Yazı ve okuma işi ise kişinin tek başına yaptığı ve kendi iç dünyasına döndüğü eylemleri kapsar (Ong 1999:87 – 88).

Yazılı kültür ortamında yaşayan annenin geleneksel yapıdan kopuşu ve içe dönüşü halk kültürü ürünlerini yaşatmasını ve devam ettirmesindeki rolünü zayıflatmaktadır.(Tezcan, 2000:235). Bu nedenle anne geleneksel ninnileri söylemekten de uzaklaşmaktadır. Okur – yazar kadının belleği zayıftır. Hazır ninni kalıplarını kullanmak yerine bireysel yaşamının içe dönük ifadelerini dile getirmeyi tercih etmektedir.

Bu bağlamda okur yazar kadına sunulan ninni kitaplarının da temel amacı geleneksel ninnilerin unutulmasını engellemek, bebeğin eğitiminde yeniden işlevselliğini sağlamaktır.

Fakat burada gözden kaçırılmaması gereken nokta yazılı kültür ortamında ninnilerin yazı yoluyla çocuğa aktarılamayacağı gerçeğidir. Anne , bebeği uyutmak üzere ninni metni okumamakta ya da yazmamaktadır. Daha sonraki bölümlerde yer verileceği gibi yazılı kültür ortamında anne, çoğu zaman geleneksel ninni kalıplarını kullanmadan kendi günlük yaşamında söyleyebildiği her türlü ezgili yapıyı bebeği uyutmak için kullandığıdır. Bu popüler bir şarkı olabildiği gibi okullarda öğretilmiş bir çocuk şarkısı, hatta kendi aile yaşantısını dile getiren doğaçlama yoluyla ortaya çıkmış bir şarkı da olabilmektedir. Yalnız başınayken de, kabul günlerinde de, akrabalarla birlikteyken de kent yaşamının sağladığı her türlü bilgi ve deneyim sayısız konuda ve ezgide ninni üretmekte ve canlı bir gösterim içerisinde bebeğe aktarılmaktadır.

Kısaca söylemek gerekirse yazılı kültür ortamında yer alan anneler ninnileri yine sözlü bağlamda icra etmekte fakat geleneksel ninnilerin yanı sıra, kent ortamının yarattığı her kaynaktan beslenerek evde, kabul günlerinde, akrabalarıyla birlikteyken ya da erkeklerin bulunduğu ortamlarda ninni icra edebilmektedir. Bu icrada kalıp ifadeleri ezgisel ve konusal sınırlamalara rastlanmamaktadır. Sözlü kültür ortamında ninniler genellikle

ağıt, mani, türkü gibi türler arasında yaşanan geçişlerle oluşturulmakta iken yazılı kültür ortamı, her tür popüler kültür ürününün ninnilerde kullanılmasına olanak sağlamıştır.

Ninnilerin konu ve ezgi bakımından geleneksel kalıpların dışına çıkması ninnilerin hacminin kısılması noktasında ters orantı yaratmıştır.

Sözlü gelenek ortamında yaygınlaşmış geleneksel ninnileri bilen ve bebeğini uyuturken söyleyen Aydın-ineli Binnaz Uygun, her bir ninni icrasında sayısız ninniye art arda söyleyebildiğini ifade etmektedir.(K.K.18-ses no 07)

Derlerde deste gülüm neni neni

Sıralarda salkım zm

Uyu benim iki gözüm kuzum neni

Uyumazsan kor giderim neni neni

Ahu darım bahu darım neni nenni nenni

Dibinde kervan gderim

Uyumazsan kor giderim nenni

Sabah kuşu kuzum neni

İstanbul'un dayıları neni neni

Çayır imen ovaları

İstanbuldan gelir kaşık neni neni

İçi dolu bal bulaşık

Beyin oğlu sana aşık kuzum nenni

Binnaz Uygun, ninnileri yukarıdaki gibi söylerken ezgiyi değiştirmemiş dörtlük yapısına bağlı kalmış ve geleneksel ninni kalıplarını kullanmıştır. Bu ölçütler ninnilerin icrasını daha kolay hale getirdiğinden ninni dörtlüklerinin sayısı artmıştır.

Yazılı kültür ortamında yetişmiş ve kent yaşamının koşulları içinde olan bir başka annenin söylediği aşağıdaki ninni, hacmindeki değişime örnektir.

Annesinin güzel bir kızı varmış

Bu kız'ın adı Elif Naz'mış

Annesi Elif'i çok çok severmiş

Babası Elif'i çok çok severmiş

Uyu Elif naz uyu Elif naz

Uyu Elif naz uyu Elif naz (K.K 19- ses no 05)

Tülay Yavaş yukarıdaki ninniye kızını her uyuttuğunda söylediğini belirtmektedir. Ninniye nasıl söylemeye başladığını şöyle anlatmaktadır. "Aslında ben ninni bilmiyorum ", ama kızım doğduktan sonra onu uyutmak için bunu uydurdum. Her uyutuşumda bu ninniye söyledim, o da dinledi sonra uyudu. Melodisi galiba bir çocuk şarkısı, bir yerlerden aklımda kalmış".

Görüldüğü gibi yazılı kültür ortamında geleneksel kalıpların unutulmaya başlaması ninninin üretimini sınırlamakta bu durum da ninninin daha kısa söylenmesine neden olmaktadır.

2.1.3. ELEKTRONİK KÜLTÜR ORTAMINDA ANNE VE NİNNİ

Bu kısımda Türkiye'de teknolojik gelişmelerle birlikte ortaya çıkan elektronik kültür ortamının, kadını ve ninnilerin icrasını ne şekilde etkilediği değerlendirilecektir. Yazılı kültür ortamına ait gelişmelerle benlik bilincini kazanmaya başlayan annenin elektronik kültür ortamının araç ve gereçleriyle yeni iletişim ortamlarında yeni iletişim biçimleri geliştirir. Fakat bu iletişim sözlü kültür ortamındaki gibi aracısız , yüz yüze değil, teyp,radyo, televizyon,

bilgisayar ve CD , internet gibi tek yönlü bir iletişim sunan araçlarla kurulur. Yazılı kültür ortamının metinle sınırlanmış araçlarının yerini görsel ve işitsel medyanın almış olması annenin, bağlamından kopmuş ninnilerin yeni formlarına bu ortamlarda rastlamasına neden olmuştur. Çünkü bu görsel ve işitsel araçların sunduğu ninniler yazıya değil söze dayalıdır. Bu bakımdan yazılı kültür ortamının yarattığı ninnilerden farklılık göstermektedirler. Doğaçlama yerine elektronik kaynakların sunduklarını kullanma bakımından ise sözlü kültür ortamı ninnilerinden ayrılmaktadırlar.

Öye yandan sözü edilen iletişim araçlarının anne ve ninniler için sağladığı yeni kaynaklar kontrol edilmiş ve eğlence ve eğitime gibi iki farklı amaca hizmet edecek hale getirilmiştir. Kitleleri eğlendirmek çeşitli değer ve bilgileri benimsetmek gibi amaçlara medya karşılık vermektedir.

Medya olarak adlandırılan sistemin görevi mesajları, sembolleri genel nüfusa iletmektir. Eğlendirmek, bildirmek/haber vermek toplumun örgütlü yapılarına insanları bütünleştirecek değerleri, inançları ve davranış kurallarını işlemektir (Doğan, 2005:343).

Özellikle radyo ve TV programlarında RTÜK'ün belirlediği ilke ve kuralların uygulanması bilinçli bir değerlendirmenin sonucunda yayımlanmalarına neden olmuştur. Sözlü kültür ortamında ve yazılı kültür ortamında belli kalıplara ve kurallara bağlı kalmaksızın üretilen ninniler elektronik kültür ortamında tek yönlü iletişim içerisinde önceden hazırlanmış, düzenlenmiş biçimde bebeği uyutma amacından uzaklaşmış biçimiyle yer almıştır. Ancak yine kadınlarca söylenen bu ninnilerde geleneksel ninni kalıplarının kullanıldığı görülmektedir.

Aşağıdaki ninniler TV, radyo veya CD çalar yoluyla kadına ulaşan anonim Türk halk ninnilerdendir.

“Adalardan Çıktım Yayan” – Sevcan Orhan(seslendiren)

Adalardan çıktım yayan

Gardaş atlı bacı yayan

Digel bu dertlere dayan

Nenni nenni nenni nenni nen ni
Nenni nenni nenni bebek ey

Bebeğin beşiği çamdan
Yuvarlandı düştü damdan
Bey babası gelir Van'dan

Nenni nenni nenni nenni nen ni
Nenni nenni nenni bebek ey

“Kırmızı Gül Demet Demet”-Aysun Gültekin(seslendiren)

Kırmızı gül demet demet
Sevda değil bir alamet
Balam nenni yavrum nenni
Gitti gelmez o muhannet
Şol revanda balam kaldı
Yavrum kaldı balam nenni
Kırmızı gül her dem olmaz
Yaralara merhem olmaz
Balam nenni yavrum nenni
Ol tabipten merhem gelmez
Şol revanda balam kaldı
Yavrum kaldı balam nenni

“Alma Attım Yuvarlandı”-Mirca KAYA(seslendiren)

Alma attım yuvarlandı
Gitti beşiğe dayandı
Bebek uykudan uyandı
Nenni oğul oğul

Nenni yavru yavru
Nenni bebek bebek
Nenni yavru yavru
Nenni balım oy

Sana bebek diyemedim
Kalkıp meme veremedim
Nenni oğul oğul
Nenni yavru yavru
Nenni bebek bebek
Nenni balım oy

Deve gelir katar gider
Çamurlara batar gider

Yavrusunu atar gider
Nenni oğul oğul
Nenni yavru yavru
Nenni bebek bebek
Nenni yavru yavru
Nenni balım oy

Sana bebek diyemedim
Kalkıp meme veremedim
Nenni oğul oğul
Nenni yavru yavru
Nenni bebek bebek
Nenni balım oy

Ninni- Aslı Güngör (seslendiren)

Ninni bebeğime
Uyusun benim güzel meleğim

Uyusun benim küçük sevgilim
 Büyün bitanem çiçeğim ninni
 ninni
 Ninni bebeğime
 Uyusun benim güzel meleğim
 Uyusun benim küçük sevgilim
 Büyün bitanem çiçeğim ninni
 ninni
 Grup Deli - Ninni (seslendiren)

Dandini dandini dastana
 Danalar girmiş bostana
 Kov bostancı danayı
 Bitirdi lahanayı

Dandini dandini dastana
 Danalar girmiş bostana
 Kov bostancı danayı
 Bitirdi lahanayı

Uyusun da büyüsün ninni
 Tıpış tıpış yürüsün ninni ...

Yukarıdaki ninniler sözlü geleneğe bebekleri uyutmak amaçlı söylenmekteyken elektronik kültür ortamında türkü olarak algılanmış ve ninni, temel kullanım amacından uzaklaşmıştır. Başka bir deyişle sözlü geleneğe türküler, ninniler bebeği uyutmak amacıyla icra edilirken elektronik kültür ortamında ninniler, büyük oranda türkü ya da popüler şarkı haline gelmiştir. Televizyonda radyoda , cd de bulunan bu şarkı ve türküler yazılı kültür ortamında icrası zayıflayan geleneksel ninnilerin, yeniden anneye hatırlatılışı şeklinde dolaylı bir görev yüklenmiş durumdadırlar. Annenin yazılı kültür ortamında, özellikle de büyük kentlerde, geleneksel ninnileri belleğinden

silmeye başlaması olgusu elektronik kültür ortamının iletişim araçları ile yeniden bu ninnileri annenin hayatına sokmuştur. Anadolunun çeşitli bölgelerinden derlenmiş geleneksel ninnilerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş CD'ler annelerin hafızasında yeniden yer etmeye başlamıştır.

Bu tür çalışmalardan biri Mircan Kaya 'nın Bizim Nniinlerimiz adlı çalışmasıdır. Albüm; Uyusun Da Büyüsün, Fış Fış Kayıkçı Ninnilerin Merdanesi, Bol Soğanlı Börülce, Eşekli Ninni, Yağmur Yağar Sere Serpe, Dandini Dandini Dastana, Atem Tutem Men Seni, Çamlıbel' den Çıktım Yaya, Uyu Yavrum Yine Sabah Oluyor, Alma Attım ,Danalı Bebek aldatını taşıyan on iki ninniye bir araya getirmektedir. Ninnilere Kaya'nın sesine; bağlama, cura, klarnet, klasik kemençe gibi çalgılar eşlik etmektedir

Yaptığı çalışmanın amacını müzik Yönetmeni Emin İngüs; "Anadolu'nun sesini, kendi çocuklarına doğru ve dürüst ulaştırmaya çalıştım." sözleriyle belirtmektedir. 2005 yılında yayımlanan bu CD kısa sürede tanınmış annelerin bebeklerine dinlettikleri ninniler arasında yer almıştır. Burada dikkat çekici olan nokta, ninnilerin anne tarafından söylenmesinin yerini CD, kaset TV gibi görsel ve işitsel araçların almış olmasıdır. Anneler hazır ninni CD'lerini bebek için kullanmayı tercih etmiş görünmektedirler. Bebeğin bu şekilde uyutulmasında annenin ninni üretmesine gerek yoktur. Bu bağlamda elektronik kültür ortamındaki anne pasifize edilmiştir.

Kalan Müzik tarafından hazırlanmış olan *Anadolu Ninnileri* adlı kitap ve CD'si, M. Sabri Koz'un hazırladığı Her Güne Bir Ninni adlı CD'li kitap, Rüya Ersavcı'nın 'Ninniler' adlı albümü belirtilen amaçlara hizmet eden ninni çalışmalarıdır.

İzmirli Selda Şahin, "Oğluma ninni söylemedim hiç, bilmiyorum zaten ,ama CD' ler almıştım onları dinleyerek uyuttuğum çok olmuştur. Mesela bir tanesi "Mışıl Mışıl "Ninniler" adındaydı. İçinde hem Türkçe hem de İngilizce ninniler vardı, Oğlum ona alışınca ben de rahatladım" demekte ve bu tür ninnilerin tüketicisi olduğunu belirtmektedir. (S.K. 20)

Halk kültürüne ait değerlerin yeniden üretimini sağlamayı amaçlayan çalışmalardan biri de TRT 'nin ninni adıyla satışa sunduğu belgesel DVD'dir. Belgesel ayrıca TRT 2 'de yayımlanmıştır. DVD'de farklı yörelerden farklı sosyal statüdeki annelerden derlenmiş çok sayıda ninni ve bebeklerin bakımına ilişkin adet ve uygulamalar bulunmaktadır. Eserde sözlü gelenekte yaratılan ninniler elektronik kültür ortamı anneleri için bilgi verici ,eğitici formatta hazırlanmıştır.

Elektronik kültür ortamı ninnilerinin yalnızca TV, radyo, CD ya da DVD'ler yoluyla aktarıldığını söylemek doğru olmaz. Anneler bu yollarla öğrendikleri ninnilere kimi zaman kendi yaratıcılıklarını ekleyerek de ninni söyleyebilmektedirler. Ancak görüldüğü gibi anneler elektronik kültür ortamının sağladığı kaynaklar ölçüsünde hayatlarında ninnilere yer vermektedirler. Çünkü elektronik kültür ortamının genel karakteri bireyin aktif üretimi yerine bireyin hazır bilgiye en hızlı ve kolay yoldan ulaşmasını sağlamaktır. Teknolojik gelişmelerle örgütlenmiş toplumlarda yüz yüze kurulan ilişkiler giderek azaldığından kadınların söylediği ninniler de icra edilmiş tarzı bakımından gelenekten ayrılmıştır. Anneler televizonda, internete ya da teyp'te çalan ninniye bebeğine de dinleterek onun uyumasını sağlamaktadır.

Böyle bir ortamda söze dayalı iletişim bulunmadığından anne duygusal yoğunluğunu kendi dilinden aktaramamaktadır. Bu, anne için de için de bebek için de bir içe dönüş yaşatır.

Öte yandan medya araçları ninnilerin geniş kitlelere yayılması işlevini yüklenmekte geleneksel ninnilerin yeni ve özgün dönüşümlerini sağlamaktadır. Özellikle internet bu konuda etkili bir iletişim ortamı oluşturmuştur.

“İnternet, sözlü kültür geleneklerinin yaşatıldığı yeni sanal bir ortamdır. Çok sayıda internet sitesinde yerel aşıklarla değişlerine, anonim türkümlere ulaşmak ve bunları dinlemek mümkün olmuştur.” (Özdemir, 2008:225)

Kadınlara ve annelere yönelik internet siteleri kadın sağlığı çocuk bakımı ve eğitimi, kişisel bakım, mağazin, ev dekorasyonu hobi, eğlence, yemek tarifleri gibi sekmeleri içermektedir.” kadınca. net, kadının yüzü .com,

bebekkokusu.com, bebekbilgi.com, webanne.com, bebek.com bu sitelerden bazılarıdır. Bu sitelerde yer verilen ninniler hem sözlü gelenekte yaşayan hem de İpek Acar, Kayahan, Candan Erçetin, Aydilge, Aslı Güngör, Münire Ayla Kıraç, Toygar Işık gibi ses sanatçılarının yazdığı ninnilerdir. Bunların birkaçı aşağıda yer almaktadır:

Kayahan- E bebeğim ee ee ee:

Minik minik kolları
 Düşmüş iki yanına
 Başı düşmüş yastığa
 Uyuyor mışıl mışıl
 E bebeğim ee ee ee
 E bebeğim ee ee ee

Kırmızı pabuçları
 Duruyor başucunda
 Başı düşmüş yastığa
 Uyuyor mişil mişil

E bebeğim ee ee ee

Minik minik kolları
 Düşmüş iki yanına
 Dalmiş pembe düşlere
 Dünyalardan habersiz

E bebeğim ee ee ee

Günlerin getirdiği
Mutluluk olsun sana
Sevdiğin ve sevildiğin
Bir hayati sur bebeğim
Günün günden güzel olsun

E bebeğim ee ee ee

Minicik yastığını
Paylaşmış bebeğiyle
Alacaklarmış gibi
Sarılmış elleriyle

E bebeğim ee ee ee

Günlerin getirdiği
Mutluluk olsun sana
Sevdiğin ve sevildiğin
Bir hayati sür bebeğim
Günün günden güzel olsun
E ..bebeğim eeeee

İpek Acar - Ninni:

Uykudan uyanmış
Gülermiş bakarmış
Annesi onu çok öpermiş severmiş
Okula gidermiş yazarmış çizermiş
Babası onu çok öpermiş severmiş

Annesi onu çok
Babası onu çok
Herkesler onu çok severmiş severmiş
Annesinin yavrusu
Kuzusu pamuğu

Toygar Işıklı - Ninni:

Yum usulca gözlerini
Uzat üşümüş ellerini
Sakla o masum yüreğini
Zaman gibi sessiz uyu
Bu dünya dipsiz bir kuyu
Pamuktan kalbin solmadan
Hayat yüzüne vurmada
Uyu yavrum uyu
Bu dünya dipsiz bir kuyu
Uyu melek yüzlüm uyu
Bu dünya dipsiz bir .kuyu

Münire Ayla Kıraç - Ninni:

Ceylan gibi yüzün olsun
Selvi gibi boyun olsun
Talihin hep açık olsun

Uyan güzel kızım
 Uyan melek kızım
 Uyan canım kızım
 Uyan uyan oy

Akan sular ömrün olsun
 Rüyalarım senin olsun
 Annen sana kurban olsun
 Uyan güzel kızım

Güftesi ve bestesi belli kişilere ait olan bu tür ninniler sözel dokusu, yapısal nitelikleri bakımından gelenekesel ninnilere, birkaç örneği dışında çok uzak değildir. Fakat seslendirilişinde kullanılan müzik aletleri, ağır ritimlere sahip farklı ezgileri, ninnilere yeni ve özgün nitelikler kazandırmıştır.

Pek çok annenin internet ortamında yer alan bu yeni ninnileri dinlemeye ve benimsemeye başladığı, görüntülenme ve yorumlanma sayısının yüksekliği ortaya koymaktadır.

Özetle TV, CD çalar, radyo ve elektronik kültür ortamının en güçlü iletişim kaynağı olan internet anneler için yeni ve özgün ninnilerin paylaşıldığı yayıldığı ve yorumlandığı farklı bir kültür ortamı yaratmıştır.

2.2.BAĞLAMSAL KURAM TEMELİNDE ANONİM HALK ŞİİRİ ÜRÜNÜ NİNNİLERİN İCRA BAĞLAMLARI

Bu bölümde iletişimsel bir gösterim olarak algılanan ninnilerin sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamlarında icra ediliş bağlamları ve buna göre icrada ortaya çıkan yapısal tematik, işlevsel farklılaşmalar değerlendirilecektir.

Halkbilimi ürünlerinin tarihsel süreç içerisinde Tarihi- Coğrafi Kuram, İşlevsel Kuram, Psikanalitik Kuram, Yapısal Kuram, Sözlü formül Kuramı gibi farklı yöntem ve teoriler çerçevesinde değerlendirilirken folklor ürünlerinin

dil, davranış, iletişim, ifade ve performans gibi üst üste binmiş terimlerden yola çıkarak metin hakkında sonuca ulaşmaya çabaları bağlamsal kuramın öncüleri tarafından eleştirilmiştir.

Richard M. Dorson'a göre; Roger Abrahams, Dan Ben Amos, Alan Dundes, Robert Georges, Kenneth Goldstein gibi bu kuramın önde gelen isimleri, folklor metinlerinin eski statik tipolojilerine ve üç boyutlu bağlama yapılan vurguya itiraz etmişlerdir. Onlara göre folklor kavramı, metne değil geleneğin icra edildiği ya da aktarıldığı zamanın etkinliğine uyarlanması gerekir. Bun nedenle tüm performans ya da iletişimsel hareketler kaydedilmelidir. Metin, her biricik etkinliğin sadece bir parçasıdır (Dorson, 2006:77-78).

Çobanoğlu'nun belirttiğine göre ise bağlamsal kuramcılarının 1960'lardan itibaren ortaya koydukları bu temel paradigmalara günümüz folklorcularının, folklor ürünlerini; anlatılan geleneksel anlatı etrafında onu anlatan ve dinleyen tarafların oluşturduğu bir sosyal olay, bir gösterim olarak değerlendirmeye başlamalarını sağlamıştır. (Çobanoğlu, 2000:160)

Her bir folklorik ürünün icra edildiği bağlamın iletişimsel özelliklerine göre değerlendirilmesi gerektiği fikrinden yola çıkarak Türk halk ninnilerinin anne, bebek, ninni metni ve icranın gerçekleştirdiği sosyo-kültürel bağlam içerisinde değerlendirilmesi ninnilerle ilgili kuramsal bir analiz sağlayacaktır.

Türk halk ninnilerinin sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamlarında icra edilmiş bağlamları ve buna göre ninnide ortaya çıkan yapısal, tematik, işlevsel farklılaşmalar değerlendirilecektir.

Annelerin sanatsal ve işlevsel yaratıları olan ninnilerin iletişimsel icra bağlamlarını değerlendirirken Natascha Würzbach'ın İngiliz Sokak Baladlarının sosyal ve kültürel bağlamda üretimi ve sunumunu incelemek üzere geliştirdiği iletişim modeli ve esas alınacaktır.

Würzbach'ın sokak baladları için kullandığı iletişim modeli şöyledir:

1. Anlatıcı(ballad monger)

1.1.Anlatıcının kendine yaptığı göndermeler(refrence to self)

2. Dinleyici/ okuyucu (listener/ reader)

2.1.Anlatıcının dinleyiciye yönelik hitapları

3. Sokak baladının mesajı(street- ballad message)

3.1.Anlatıcının dış dünyaya yaptığı göndermeler(refrence to outside world)

3.2. Yorumlayıcı etki(interpreting agent)

4. Dile dair işaretler(stock of linguistic signs)

5.Görsel ve işitsel kanal(optical and acoustic channel). (Würzbach,1990:31)

İster sözlü,ister yazılı ister elektronik kültür ortamında olsun anenin üretilip aktardığı anonim Türk halk ninnileri temel olarak annenin bebeğini susturması uyutması ya da oyalaması amacına yönelik ortaya çıkmış bir türdür.

Würzbach'ın belirlediği iletişim modeli; anlatıcının sanatsal bir değer taşıyan metni, aktif ve geribildirim alabildiği bir dinleyici kitlesi karşısında sergilemesi ve başarılı icrası sonrasında saygınlık ya da maddi gelir kazanması gibi sanatsal ve ticari bir amaca hizmet eden İngiliz Sokak Baladları için oluşturulmuştur. Fakat sözü edilen sanatsal başarı- saygınlık ve ticari kazanç, ninniye icra eden anne ve bebeği için bir anlam taşımaz. Dolayısıyla Würzbach'ın modelinde yer alan; “anlatıcının kendine yaptığı göndermeler(refrence to self)”, “Anlatıcının dinleyiciye yönelik hitapları”, “Anlatıcının dış dünyaya yaptığı göndermeler(refrence to outside world)”gibi basamaklar, Türk halk ninnileri için belirlenen iletişim modelinde kullanılmamıştır.

Türk halk ninnilerinin iletişimsel icrasını tespititi için önerdiğimiz iletişim modeli şöyledir:

1. Anlatıcı olarak anne (kaynak)

2. Dinleyici bebek/ çocuk (alıcı)

3. Ninninin mesajı

4 Ninni icrasında kullanılan iletişim araçları (kanal)

5. Ninnide annenin kullandığı dil

Anlatıcı olarak anne nin değerlendirilmesi , annenin ninni icrasını gerçekleştirdiği bağlamlar üzerinden yapılacaktır. Çünkü, daha önce de vurgulandığı gibi, ninni türü kadının dilinde biçimlenmektedir. Bu biçimlenişte kadının ninni icrasını gerçekleştirdiği ortamların etkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla hangi ortamda, kadının nasıl bir ninni yarattığını görebilmek gerekli görülmektedir.

2.2.1.Annenin Söylediği Ninnilerin İcra Bağlamları

2.2.1.1.Sözlü Kültür Ortamında Annenin ve Ninnilerin İcra Bağlamları

Sözlü gelenek içerisinde yaşayan annelerin ninni icralarının ne şekilde gerçekleştiği bu bölümde ele alınacaktır.

Sözlü kültür ortamında büyüyüp evlenen ve çocuk doğuran anne hayatının bu aşamalarında aslında belli kalıplaşmış rolleri yerine getirmiştir . Bunlardan çocuk bakımı ve ninni söylemek gelenekte yaşayan hemen her annenin kendiliğinden öğrendiği ve aktardığı en temel özelliktir.

Kısacası sözlü kültür ortamında annelik ve buna bağlı her davranış örüntüsü belli bir eğitim sonrasında değil deneyerek ve yaşayarak öğrenilmektedir.

Konuyla ilgili Zeynep Selçuk'un söyledikleri dikkat çekicidir: “Evlenmeden önce analığı da, bakımı da bilmezdim.Ama evlendikten sonra bir de çocuğum olunca sanki biliyormuşum gibi baktım mecbur. Anne olunca her şeyi öğreniyorsun... Evlenmeden önce ninni söylemezdim , çocuklardan sonra, duyduklarımdan söylüyordum. ” (S.K. 21)

Kültür kodlarının bellekte yer etmesi ve gerek duyulduğunda ortaya çıkması olgusu, yalnız ninnileri değil, bebeği uyutmak için yapılan bir dizi uygulamayı da kapsamaktadır. Uzun yıllar deneyimlenerek geçerlilik

kazanmış ritüeller ve uygulamalar annenin yapılmasını zorunlu saydığı kültürel olgulardır.

Anneler her ortamda her zaman ve mekanda ninni icra etmezler. Bunun için özel alanlar yaratırlar. Bunda bebeğin yarattığı zorunluluklar olduğu gibi annenin toplumsal cisiyetine bağlı belirli sınırlamalara ayak uydurması da etkindir.

Kısacası anne sessiz ve kapalı mekanlarda erkelerin bulunmadığı ortamlarda ninnilerini icra eder. Tarla bahçe orman gibi kadının çalışmakla yükümlü olduğu mekanlar ninnilerin zorunlu olarak icra edildiği açık mekanlardandır. Bebeğin her an anneye ihtiyaç duyması çalışma sırasında bebeğin annenin yakınında bulunmasına neden olur.

Kadınların ninni icrasında bulunduğu ortamların ninnilerin icrasına etkisinin ayrı ayrı ele alınması uygun görülmektedir. Çünkü annenin bulunduğu ortamların durumu ninni icrasını doğrudan etkilemekte; ninniyi uzatmakta, kısaltmakta ya da ritüelistik uygulamalara sahne olmaktadır.

Annenin bebeği doğduktan sonra uzun müddet bebeğiyle birlikte olduğu yer kendi evidir. Aslında sözlü kültür ortamındaki anne yaşamının büyük kısmını kendi evinde geçirir. Bu nedenle öncelikle annenin hane içindeki ninni icrasına değinmek gerekir.

2.2.1.1.1.Hane İçindeki Annenin Ninni İcrasının Bağlamsal Özellikleri

Sözlü gelenek şiirlerinin tür sınıflamasında, türün icra edildiği zamanın ve mekanın büyük önemi vardır.

Finnegan'a göre sözlü şiirler her zaman her yerde ortaya çıkmayabilir belli vesilelerle söylenir. Bu da yerel kültürel adetlere göre belirlenir. Şiirlerin söylenmesi için belli âdetler oluşturulmuştur. Bu âdetlerin gelişmesinde de yerel kültür rol oynamaktadır. Belli işler yapılırken müzik eşliğinde icra söz konusu olur. Çapalama , kürekle iş görme, öğütme ,bebek bakımı dini törenler, evlenme, bebek sallama, cenaze merasimleri,vb. tören ve işler böyledir(Finnegan, 2003: 443-450).

Bugüne kadar pek çok kaynakta annenin geleneksel çocuk bakımı yöntemleri üzerine bilgi verilmiştir. Fakat ninnilerin nasıl icra edildiğine yönelik her hangi bir bilgi verilmemiştir. Yazılı ve sözlü kaynakların verdiği bilgiler ışığında kadının kendi evi bağlamında söylediği ninnilerin kalıplaşan icrası belirlenecektir.

Anneler içinde buldukları fiziksel ve duygusal, sosyal duruma göre ninni söylemektedirler. Öncelikle annenin içinde bulunduğu fiziksel ortamların özelliği belirlenmelidir.

Anne, baba, çocuk , kaynana , kayınbabadan oluşan geniş ailelerde evlerin fiziksel koşulları her bir fert için ayrı bir yaşam alanı, ayrı bir oda imkanını çoğu zaman sınırlamaktadır. Bu nedenle geniş aileler ortak yaşam alanlarında çoğunlukla bir arada bulunur ki bu genellikle evin en geniş bölümü olan orta kısmıdır. Neredeyse aile içi bütün etkinlikler bu kısımda gerçekleşmektedir. Özellikle köylerde yemek yenen, sohbet edilen, misafir ağırlanan, hatta uyunan yer “oturma odası “ hayat “ olarak tabir edilen kısımdır. Bebeğin uyutulmasında da çoğu zaman evin bu bölümü kullanılmaktadır.

Marmaris'in Bayır Köyü'nde yaşayan Havva Ünsal, evlendikten sonra geldiği evde kaynanası, kayınbabası eşi ve çocuğuyla birlikte yaşadığı dönemi şöyle anlatmaktadır. “ Evde hepimiz böyle geniş bir yerde beraber otururduk, her bir şeyi burada yapardık. Eski zaman tabii. Çocuk için evin ortasına ipleri duvara çakıp beşik kurmuştuk. Bebeleri o beşikte sallardım , uyurdu. Zaten kayınbaba da orda olunca pek öyle sesimiz çıkmazdı ayıp olurdu gelinin ninni söylemesi. (K.K.22)

Aile büyüklerinin ve erkeklerin bulunduğu salonlar ninnilerin icrası için özel bir mekanı zorunlu kılmaktadır. Çünkü geniş aile yapısı içinde erkeklerin olduğu ortamda annenin çeşitli davranış kalıplarına uyması gerekmektedir.

Sivaslı Fatma Akçakaya, konuyla ilgili olarak evde büyükler ya da misafirler varken ninni söylemediğini, herkesin içinde ninni söylemeye çekindiğini, belirtmektedir. (K.K.23)

Hem ailenin erkeleri, hem aile dışından kimseler hem de evin fiziksel koşulları ninnilerin icrasında annenin çekingen davranmasına neden olmaktadır. Kimi zaman bu durumda anne yerine evde büyük olan kadın ninni söyler. Bu nedenle anneler yalnız kaldığı mekanları ninni söylerken tercih etmektedirler.

2.2.1.1.2. Sözlü Kültürde Annenin Yalnız Olduğu Mekanlarda Ninni İcrası

Sözlü kültür ortamında annelerin yalnız olduğu mekanlar davranışlarına herhangi bir sınırlama getirmediği, duygusal anlamda en rahat hissettiği mekanlar olarak karşımıza çıkar.

Anne ve bebek için ayrı bir odanın ayrılabilirdiği evlerde, ya da evin avlusunda kadın yalnızca bebeğine odaklanabilmektedir. Bunun sonucu olarak da ninni icrasına imkan veren koşullar oluşabilmektedir.

Sözlü kültür ortamında bebeğin uyutulma süreci esasen birtakım törensel özellikler de gösterir.

Anne, bebeği uyutmadan önce uyuturken ve uyuttuktan sonra çeşitli sözel ve davranışsal uygulamalar gerçekleştirir.

Esasen doğum olayından başlayarak bebek ve anne için bir dizi ritüelistik uygulamadan söz etmek mümkündür. Bunların neredeyse tamamı anneyi ve bebeği “al basması”, “kırk basması”, “lohusalık” , “nazar değme” adlarıyla bilinen (Örnek, 2000:144-147) ve genellikle kötü ruhların anneyi ve bebeği rahatsız edeceğine dair inançları içeren felaketlerden korunmaya yönelik uygulamalardır.

“Lohusa kadının yatağının altına odasının kapısına al asmak, yatağının altına bıçak, orak ya da Kur’an koymak , bebeğin beşiğine “altın tılsım” ya da

nazarlık takmak, kundaklanan bebeği “al bağırtlak” adı verilen sargı ile beşiğe bağlamak, bebeğin omzuna nazarlık takmak” (Şapolyo, 1938:27-33) sözlü gelenekte kadınlar tarafından devam ettirilen adetlerdir.

Stanley Edgar Hyman, mitin değiştirdiği işlevlerden söz ederken, ritüellerin çeşitli özel ihtiyaçları karşıladığı sürece varlığını koruyan uygulamalar olduğunu belirtir. Ona göre, yerleşik ritüellerin işlevlerinin korumasının nedeni, ilk ritüeller dönemindeki insanların aynı ihtiyaçlarını tatmin etmesidir (Hyman, 2006: 120).

Bu görüşlerden hareketle annelerin ürettiği ninnilerin ritüelistik boyutu onların bebeği koruma altına alma ihtiyacına karşılık verdiğinden sözlü gelenekte işlevsel olarak varlığını sürdürebilmektedir.

Ritüellerin sınıflandırılmasına yönelik bir değerlendirme yapıldığında ninnide yer bulan doğum ve sonrasıyla ilgili ritüellerin “geçiş ritleri” olduğu söylenebilir. Honko’ya göre geçiş ritleri; kişilerin bir statüden başka statüye geçtikleri, toplum tarafında organize edilmiş geleneksel ritüellerdir. Bu ritüellerle kişi başka bir konuma geçtiğinin farkına varır ve o konunun gerektirdiği görev ve hakları tanımlar, bilgi aktarımı sağlar. Doğum, üyeliğe kabul,ölüm ve evlilik ritüelleri bu kapsamda yer alabilir. (Honko, 2006: 131-132)

Doğumla birlikte anne, bebeğin sağlığından, huzurundan sorumlu olan kişi haline gelmektedir. Bu nedenle sözü edilen ritüellerin gerçekteştirilmesi annenin yeni konumunun farkına varmasını sağlar. “Ana”lık vasfını kazanan kadın her türlü fedakarlığı göstererek çocuğu büyütmeye çalışır. Bu nedenle Türk kültüründe “ana”lık kutsal bir kavramdır.

Türk halk ninnilerinin içerisine sindirilmiş olan ritüeller; anneyi, bebeği ve toplumu içine alan üçlü bir etkiye sahiptir, psikolojik olarak anneyi rahatlatmaktadır. Toplumsal düzlemden ise bu türlü uygulamaların gerçekteştirilmesi; inanç boyutunda sürekliliği ve bunun sonucunda da sosyal organizasyon düzeninin korunmasını sağlar.

Bebeklerin uyutulması öncesinde, uyutma sırasında ve uyutulmasından sonra da bir takım ritüellerin varlığından söz etmek mümkündür. Esasen bebeğin uyutulması törensel bir nitelik taşımaktadır.

Uyku zamanı geldiğinde anne bebeğiyle birlikte gürültüsüz bir ortam seçmeyi uygun görür. Genellikle kimsenin yer almadığı bir mekanda dualar eşliğinde bebeği yatırır. Bebeğin uyutulması; ya anne kucağında ya annenin ayaklarında sallamasıyla ya da beşikte sallamak suretiyle gerçekleştirilir. Her tür uyutma biçimine ritmik sallama hareketi eşlik eder.

Çocuğun uykuya geçişi aşamasında bir takım rahatlatıcı söz ses ve davranışlar daha huzurlu bir uyku sağlamaktadır. Bunun için ninninin ses ve söz özellikleri annenin ritmik sallama hareketleriyle birleştiğinde bebek için duygusal ve bedensel dinginliği sağlayan bir ritüele dönüşür.

Hemen her ninni annenin büyüsel dilinin üretimidir denebilir. Bebek için dilenenler çoğunlukla dua niteliği taşır. Anne ,bebeği için her gün o uyumadan önce Tanrı'ya yakarır.

Annenin ninnide Tanrı'ya yakarışı büyüsel bir nitelik taşır. Beğini uyutan anne onu koruyucu dualar eder. Uyku Türk kültüründe de bir çok kültürde de ölüme yaklaşmak gibi düşünülür. Hatta Dede Korkut destanlarında kahramanların uykusu için” küçük ölüm” ifadesi kullanılmaktadır. Uyku sırasında kişinin, bilincini, aklını kaybedip öteki dünyaya geçtiği düşünülür. Eski Türk inanç sisteminde Gök Tanrı anlayışı çerçevesinde bu durumu değerlendirmek mümkündür.

Eski Türk toplumlarının din adamı olan kamlar, belli törenlerin yöneticisi olarak bilinirler. Bu törenlerden biri de ölen kişinin ruhunun Gök Tanrıya ulaşmasını sağlamaktır. Şamanlık özelliği kazanmak için adayın çeşitli evrelerden geçmesi gerekir. Bunlardan biri sessiz bir tepede uykuya dalmaktır. Uykuya dalan şamanın ruhu bedeninden ayrılır. Tanrılar ve diğer Şamanlarla bir araya gelir. Eski bedeni parçalanır yok olur. Yeni bir kimlik ve meslek kazanan şaman uyanır ve artık şaman olarak yaşar (Aça, 2002: 75-85) .

Şamanların başka dünyaya, Gök Tanrı katına çıkmaları uyku yoluyla gerçekleşmektedir. Bu bakımdan ölüm gibi görülmektedir.Şamanın uykudan uyanması tekrar bedene dönüşüdür.

Annenin bebeğini uyutması ile şaman ritüelleri açısından paralellik söz konusudur. Her ikisi de başka bir dünyaya geçiş esnasında dinsel büyüsel nitelikli sözler söylerler.

Dede Korkut Destanlarında., Oğuz beylerinin yedi gün uyudukları belirtilmektedir. Oğuz beylerinin yedi gün uyuduklarından , uykuya “ küçük ölüm adı verilmektedir(İnan, 1998:212).

Kanlı Kocaoğlu Kanturalı destanında Selcen Hatunla konakladıkları yerde KanTuralı uykuya dalar bu kısım, destanda şöyledir:

“Selcen Hatun bu yiri görklü gördi, begendi. Düşdiler , işrete meşgul oldular, yidiler içdiler. Ol zamanda Oğuz yigitlerine ne kaza gelse uyhudan gelür idi Kan Turalının uyhusu geldi, uyudu.”(Ergin, 1989: 193)

Uyuduğu sırada üzerine gelen düşmanı far etmeyen Kan Turalı , Selcen Hatunun uyArılarıyla uyanıp savaşıır.

Görüldüğü gibi destan kahramanları “ küçük ölüm” sırasında çeşitli tehlikelerin içine düşerler. Yani uyku onlar için tehlike taşır. Uyku sırasında düşmanın saldırısına uğrar ya da tuzağa düşerler.

İslamiyet düşüncesinde de uyku ve ölüm arasında yakınlık vardır.Kuran'ı Kerimdeki Zümer Suresinin 42. ayetinde ölüm ve uyku ile ilgili kısım şöyledir:

“Allah ölenin ölüm zamanı gelince ölmeyenin de uykusunda iken canlarını alır da ölümüne hükmettiği canı alır, ötekini muayyen bir vakte kadar bırakır. Şüphe yok ki bunda iyi düşünecek bir kavim için ibretler vardır.” (Özek, 1998: 462)

Ayette de bildirildiği gibi, insanlar her uykuya yattığında Allah isterse uykudayken can alır. Diğerlerini ise bir süre daha yaşamak üzere tekrar

dünyaya döndürür. Uyku sırasında kişinin akıl, bilinç, idrak gücü yoktur. Ölümle uyku içi içedir. Ve uyuyan insanın tekrar uyanacağına dair garanti yoktur. Allah ecelleri geldiği zaman ruhu bedenden ayırır ki bu büyük ölümdür. Ölmemiş olan ruhları da kısa süre için uykularında öldürür bu da küçük ölümdür. Görüldüğü gibi İslamiyet öncesi inançlarla İslamiyet'in kabulünden sonraki ölüme dair inançlar arasında bir uyum söz konusudur.

Uyku ölüme eş tutulduğundan olumsuz anlamlar taşır. Yani uyku aynı zamanda yarı ölüm gibi algılandığından bir daha hayata dönememeyi de çağırır. Hatta Altay destanlarında anlatıldığı üzere uyuyan kişi uyandırılmamalı kendi kendine uyanması beklenmelidir. Aksi halde ruh, bedene dönme zamanını kaçıır.

Anne , söylediği ninnilerle bir bakıma çocuğunu, uykunun getireceği olumsuzluklardan korumak ister. Bunun için dini mahiyette ninniler söyleyerek meleklerden, Allah'tan din ulularından yardım ve koruma ; ayrıca uykusunda ve uyandığında da çocuk için huzur ve rahatlık diler.

Luisa Del Giudice İtalyan ninnileriyle ilgili çalışmasında; ninnilerde annenin Hz. İsa'ya, azizlere, Hz. Meryem'e, ilahi koruyuculara dua ettiklerini onlardan yardım dilediklerini belirtir. Giudice'ye göre aslında birçok ninnide çocuk kendi için dua edemediğinden anne onu, uykuya teslim etmeden önce gelecek ve başarı için dua eder, ninniler bundan ibarettir. . Ninniler sihirli sözcükler gibi hem yardım istemek hem de tekrarların uyuşturucu etkisiyle uyutmak için söylenirler. Azizler masal prens ve prensesleri gibi büyülüdürler. Onlar; altın, gümüş ,saten gibi kıymetli yataklarda uyurlar(Del Giudice,1988: 281).

Türk halk ninnilerinin çoğu Hz Muhammet'in kutlu doğumunu anlatan Mevlid mesnevisinden izler taşımaktadır. Mevlid'in vilâdet bölümünden bir kısım aşağıdaki gibidir:

“ ...

Didi gördüm ol habîbin ânesi

Bir acep nûr kim güneş pervânesi

Berk urup çıktı evimden nâgehân
 Göklere dek nûr ile doldı cihân
 Gökler açıldı vü feth oldı zalem
 Üç melek gördüm elinde üç alem
 Biri Maşrık biri Mağrib'de anın
 Biri damında dikildi Kâbenün
 İndiler gökden melekler sâf sâf
 Kâbe gibi kıldılar evüm tavaf
 Geldi huriler bölük bölük buğur
 Yüzleri nûrından evim doldu nûr
 Hem hava üzre döşendi bir döşek
 Adı Sündüs, döşeyen anı melek

... Süleyman Çelebi (İz-Günay, 1985: 132)

Hz Muhammet'in mucizevi doğuşunda; göklere kadar ışıkla dolan dünya , melekler tarafından sündüsle döşenen yatak, göklerin ve karanlığın açılması tasviri daha önce örneklendirildiği gibi ninnilerde hatırlanmaktadır.

Hak Taala emr eyledi
 Ak inciden aktır dişi
 Huriler onun yoldaşı
 Seyyid-i saadetin başı
 Ninni Muhammedim ninni
 Ninni can Ahmedim ninni
 Huri kızları geldiler
 Kundağın bile sardılar

İsmin Muhammed koydular

Ninni Muhammedim ninni

Ninni can Ahmedim ninni

Amine Hatun annesi

Hep nebilerdir dayesi

Oldur şefaata kayesi

Ninni Muhammedim ninni

Ninni can Ahmedim ninni (Çelebioğlu, 1995: 45)

Yukarıdaki ninnide Hz Muhammet'in doğumu anımsatılarak ninninin mistik bir boyut kazanmasını sağlar. Böylelikle anne çocuğuna kutsallık kazandırır.

Daha geriye gidilip bebeğin korunmasına dair dileklerin arka planına bakıldığında Türk mitolojisinde yer alan "Umay" kültüyle karşılaşılmaktadır.

Abdülkadir İnan, ilk olarak Orhun Abidelerinde adı geçen Umay'ın çocukların koruyucusu olarak kabul edildiğini belirtir. Orhun kitabelerinde Bilge Kağanın annesini, Umay'a benzettiğini aktarır. Onun, çok eski devirlerden bugüne kadar gelebilmiş bir ilahe olduğunu vurgular. (İnan, :1998: 117)

Yaşar Kalafat Umay 'ı Tanrı olarak değil bir iye olarak kabul etmek gerektiğini belirtirken Umay'ın yalnızca çocukların doğumunda değil aynı zamanda çocuğun erginlik çağına ulaşmasına kadar geçen sürede de onu koruma görevini sürdürdüğünü, Bengü Taş Yazıtları'ndan yola çıkarak anlatır(Kalafat, 1996: 27).

Divan-ı Lügat- it Türk'te Umay sözcüğünün karşılığı: "Doğum yaptıktan sonra kadının karnından çıkan şey; bu bir keseye benzer ve 'çocuğun rahimdeki eşi' olarak adlandırılır. Şu atasözünde de "Geçer umayga tapınsa oğul bulur"(umaya tapan kimse oğul sahibi olur).Kadınlar bunu iyi bir alamet olarak kabul eder." biçimindedir(Kaşgari, 2007:621).

Türk halk ninnilerinde çocuk sahibi olmayan kadınların bunun için çeşitli dini pratikleri uyguladıkları görülür. Bunlar arasında Allaha ve din büyüklerine dua etmek yatırları türbeleri ziyaret etmek bulunur. Bu tip inanış ve uygulamalar Umay koruyucu iyesinin bugünün halk inançlarına yansması gibidir. Birçok eski Türk inancının İslami dairede yeniden biçimlenmesi gibi Umay iyesi de Allah melek ve peygamberlerle yer değiştirmiş görünmektedir.

Yaşar Kalafat'ın bildirdiğine göre Doğu Anadolu'nun birçok yerinde çocuk sahibi olmayan kadınlar ve yeni gelinlerin ziyarette bulunduğu yerler genellikle "Baba"ların türbeleri, "ulu ağaçlar" dır. Kısırlıktan kurtulmak için ziyaret yerlerine gitmek, ulu ağaçlara çaput bağlamak, aç yedirmek, çıplak giydirmek, ağzı dualının alkışını almak , Umay iyesinin yardımın kazanmak aynı paraleldeki uygulama ve inançlardır(Kalafat, 1996:86).

Kısacası annelerin bebeğin uyutulması sırasında söyledikleri ninniler genel olarak uykudaki bebeğin sağlığının korunmasına yöneliktir. Çünkü annen daima bebeğini kaybetme korkusu taşımaktadır.

Ninnilere eşlik eden ezgiler de yine "uyutma töreni"nin uyumlu bir parçasıdır. Bebeğinin kaybedebileceğine yönelik korkular taşıyan anne bildiği ilahileri-ninileri bebeği için söyler.Annenin kullandığı ezgiler bebek için uyumaya geçirici bir etkiye sahiptir. Bebeğin uyumasından sonra bebek sarsılmadan beşiğine ya da yatağına yatırılır.

Aşağıdaki ninniye Sultan Tekçe, sık sık bebeklerinin öldüğünü bunun üzerine aşağıdaki ninniye son doğan bebeğine söylediğini belirtmektedir.(K.K.24)

Besmeleyle uyanır

O nurlarla boyanır

Buna can mı dayanır

Ninni yavrum ninn

Ninni ile uyuturum

Allah diye büyütürüm
 Tevhid ile yürütürüm
 Uyusun da büyüsün ninni

Bir ay doğmuş andan
 Bağışlasın yaradan
 Eksilmesin aradan
 Ninni de yavrum hu hu

Kadının inançları ve değerleriyle birleşen ninniler bu özelliklerinin yanı sıra bebeğin özelliklerine ait övgüleri de içerebilmektedir ki sözlü kaynaklardan ve yazılı kaynaklardan edinilen ninnilerin birçoğu böyledir. Kız ya da erkek çocuğun güzelliğini konu alan ninniler annenin sevgisiyle şefkatiyle birlikte dile getirilir.

Sultan Tekçe, bebeğin uyumasından sonra yapılanları şöyle anlatmaktadır: “Bebeğin uyumasından sonra bebek sarsılmadan beşiğine ya da yatağına yatırılır. Yatırılırken de ” Bismillah “ diyerek beşik bir süre sallanır “ çocuk tamamen uyuyunca üzerine ince bir bez örtülür ki gözüne ışık gelmesin. Bebeğin uyumasıyla eskiden bebeği fazla hareket etmesin diye beşiğe bağlarlardı, kırmızı ipele. Onu beşiğe de bağlayınca çocuk düşmeden rahatça uyurdu.” (K.K. 24)

Bebeğin uyutulması dışında söylenen ninniler daha çok annenin bebeğini avutmak , eğlendirmek, yemek yedirmek banyo yaptırmak gibi amaçlarına hizmet eder.

Böyle ninniler daha neşeli ve yüksek sesle söylenebilen ninnilerdir ki amaç çocukların dikkatini bir yerde toplamaktır. Bu nedenle anne, dikkat çekebilmek için yüksek sesle, ezgili biçimde ninni söylemeyi tercih etmektedir.

Meryem Tosun'un evinde yapılan derlemede tespit edilen ninniler bebeği eğlendirmek, avutmak için söylenenlere örnek gösrerilebilir. Meryem Tosun bebeği giydirirken söylediği şu ninniye, banyo yaptırırken de mamasını yedirirken de tekrarlamaktadır. Bebeğin ağlamaması için bir yandan yaptığı işe odaklanmakta , bir yandan da sadece söylemekle kalmayıp ellerini birbirine vurmakta kimi zaman da bebeğin kollarından tutup hoplatmaktadır. Bu sırada çıkan sesler ve yapılan hareketler bebeğin kısa süre için hareketsiz kalmasını ve susmasını sağlamaktadır. Bebek yeniden ağlamaya başladığında ninniye yüksek sesle tekrar etmekte bir süre sonra yapılan işin sonlanmasıyla ninniye de son verilmektedir. Söylediği ninni aşağıda yer almaktadır.

Atem tutem ben seni
 Şekere gatem ben
 Akşama baban gelende oy
 Önüne atem ben seni

Ev süpüre toz ede
 Hamama gide naz ede
 El ayağı kir içinde

Yıkamam diye naz ede.(K.K. 25)

Kayser'nin Pınarbaşı ilçesinde büyümüş daha sonra Ankara'ya yerleşmiş olan Meryem Tosun söylediği ninniye annesinden öğrendiğini belirtmektedir. "Annem bu türküyü ben küçükken söylemiş şimdi ben de söylüyorum" diyerek sözlü gelenekte birçok kadın tarafından söylenen bu ninniye icra etmektedir.

Meryem Tosun, Bebeği uyuturken de bu ninniye söylüyorum ama böyle değil " değil diyerek uyutmak üzere söylediği ninnilerin gürültüsüz yerde ve daha yavaş söylendiğini belirtmekte ve uyuturken söylediği ninniye şu ninniye eklemektedir:

Dandini danalı bebek

Mini mini elleri kınalı bebek

Benim de yavrum cicili bebek

Uyusun da büyüsün ninni...

Aşağıdaki üç ninni farklı kişilerden derlenmiş olup gün içindeki işlerin yapımı sırasında söylene ninniler olması bakımından ortak amaç taşımaktadır.

Silifkenin Yoğurdu,

Ah seni kimler doğurdu.

Seni doğuran ana,

Bal ilen mi yoğurdu.

Beşiği çamdan,

Ah yuvarlandı damdan.

Anası pilav pişirir,

Oğlu durmaz aşırır.(K.K. 26)

Dandini dandini danalı bebek

Annesi maymun babası eşek

Ağzına tıkadım şişe tıpası

Uyusun da büyüsün eşek sıpası(K.K. 27)

Dandini dandini danadan

Doğmuş bebek anadan

Böyle güzel doğar mı

Böyle çirkin anadan (K.K. 28)

Annelerin ninni söylerken işlevsel olarak bazı ihtiyaçları karşıladığı ortadadır. Bunların yanı sıra bebeğe söylenen ninni, annenin ruhsal durumunun da bir yansıması gibidir. Kadınlar ninni söylerken kendi

sıkıntılarını mutluluklarını , beklentilerini dile getiriler. Özellikle anne yalnızken ortaya çıkan ninniler bu özellikleri gösterirler.

İzmir'in Tire ilçesinden Müfide Aydos, 66 yaşında bir ev hanımıdır. Genç yaşta kocasını trafik kazasında kaybettiğinde bir oğlu vardır. Kocasının ailesiyle birlikte yaşamaya devam etmiştir. Oğlu için söylediği ninnide yaşadığı bu olayı dile getirmektedir. O dönemde bebeğine söylediği ninnilerle sıkıntılarını hafifletmeye çalıştığını, tek desteğinin bebeği olduğunu belirtmektedir. (K.K. 29)

Aydos'un söylediği ninnlerden bir şöyledir:

Ana ninnisi yaman olur

Sap savrulur saman olur

Ersiz kalan evlerin

Hali pek yaman olur

İspartalı evhanımı Nadire Anlatıcı ilk bebeğini bir iki ay emzirdikten sonra sütünün kesildiğini belirtmektedir Anne sütünü verememekten duyduğu üzüntüyü bebeğine söylediği şu ninnide dile getirmektedir.

Uyu bebeğim uyusana

Yavaş yavaş büyüsene

Sütüm yok ki verem sana

Ninni bebek ninni bebek (K.K.30)

Marmaris'in Taşlıca köyünde yaşayan Beşgül Karaca, küçük yaşta öksüz kalmış olduğunu belirtmekte ve bebeğine şu ninniye söylediğini ifade etmektedir:

Nenni derim ağlarım

Karaları bağlarım

Öksüz geldim dünyaya

Yüregimi dağlarım

Ağlama uyu yavrum

Uy da büyü yavrum(K.K. 31)

Serap Akça adlı Eskişehirli anne, aşığıdaki ninniye bebeğini her uyutuşunda ilk ninni olarak söylediğini belirtmektedir. On yıl boyunca çocuk sahibi olamaynan Akça, bir çocuk doğurduktan sonra dualarının kabul edildiğini düşünerek aynı ninniye tekrar tekrar söylediğini belirtmektedir.

Uyuttuğum büyüttüğüm nenni nenni

Akça kundak doladığım

Bir Allah'tan dilediğim

Verdi Allah nenni nenni

Mis kokulu kuzum nenni (K.K. 32)

Annelerin bebeği uyutma sırasındaki yorgunluğunu dile getiren ninniler annenin kendini anlattığı türdendir. Seher Üstün konuyla ilgili şunları söylemektedir "Kızım Rabia, bazı gün sabaha kadar uyumazdı, ağlardı,susmazdı. Sallaya sallaya yorulurdum. Bir de uykusuz kalınca iyice darlanırdım, babası da hiç bilmez , uyanmazdı bile. Bir yandan mırıl mırıl ninni söyledim, bir yandan uyuklardım,bir yandan da beşiği sallardım, ninniye şöyle söyledim:

Ninni diye diye

Dillerim şişti ninni

Beşik sallaya sallaya

Kollarım düştü ninni

Ninni yavrum sabah oldu

Senin ninnin bini geçti

Ninni yavrum ninni" (K.K. 33)

Üstün'ün söylediği ninni birçok annenin yaşadığı sıkıntıyı dile getirmektedir . Görüldüğü gibi kimi ninniler gelenekte yaşatıldığı biçimiyle icra edilmekte kimi de belli kalıp ifadelerin annenin eklediği sözlerle kendini anlatmaya uygun hale gelmesiyle icra edilebilmektedir.

Annelerin yalnızken söylediği ninnilerin işlev, yapı ve konu bakımından ortak özellikler taşıdığı görülmektedir. Konular annenin yaşamındaki her tür duygu, düşünce ve olayı kapsamaktadır.

Ninnilker onu söyleyen kişinin- ki bu çoğunlukla annendir-söz eylemidir ve onun ruh halini yansıtır. Bu nedenle işlevsel anlamlar üzerinde etkili olan durumsal söz eylemlerin de tespiti gerekir. (Karakaya, 2004: 45)

Bebeği uyutmak için, oyalamak için, ya da fiziksel yorgunluğu dile getirmek için söylenen ninniler anne yalnızken daha hacimlidir. Dörtlükler biçiminde söylenen ninniler art arda eklenerek icrası gerçekleştirilmektedir. Kullanılan ezgiler ise yine söylenme amacına göre farklılık göstermektedir. Bebeği uyutmak amacıyla söylenen ninniler ağır ezgilerle, bu amacın dışındakiler ise daha yüksek ses tonlu ve daha tempolu ezgilerle icra edilmektedir. Annenin içinde bulunduğu koşullar ninniye biçimlendirmektedir.

2.2.1.1.3.Komşu Evinde Söylenen Ninnilerin İcra Bağlamı

Sözlü kültür ortamında etkin bir şekilde varlığını sürdüren komşuluk ilişkileri annelerin komşu evinde ninni icrasına olanak sağlamaktadır. Köyde ve kasabada devam ettirilen komşuk kavramı neredeyse aile ile eş değerde görülmektedir. Bu nedenle annenin diğer kadınlarla rahatlıkla bir arada bulunabildiği mekanlar sık sık gidilebilen komşu evleridir.

Kadınların hem haber aldığı hem de aile içi konularda konuşabildiği kimi zaman dedikodu yapabildiği bu iletişim ortamı çocukla birlikte bulunulan ortamdır. Burada diğer kadınların varlığı ninnileri çeşitli yönlerden etkilemektedir. Sözlü kaynaklardan edinilen bilgiye göre komşularla sohbet

anında daha çok bebeği sevmeye, bebeği övmeye temalı ninniler söylenmektedir. Burada yalnızca bebeğin annesi değil diğer annelerde bebeğe ninni söyleyebilmektedir. Çoğu zaman eleden ele dolaşan bebeğe her anne benzer şekilde iyi dilek ve sevgi bildiren ninniler söylemektedir.

Marmaris'in Taşlıca Köyü'nde yapılan gözlemlerle elde edilen bilgiler bu yöndedir. Taşlıca, Marmaris'in dağ köylerinden biri olup , henüz yazılı ve elektronik kültür ortamlarının etkisine maruz kalmamış bir köydür. Köye birkaç kez gezme amacıyla yapılan ziyaretten sonra Marmaris'te yaşayan ve taşlıcalı olan Naile Özbek'in eşliğinde gidilen evde gözlem yapma imkanı bulunabilmiştir.

Köyden dört anne ve iki çocuğun bulunduğu evde, 25 yaşındaki Şengül Ünsal'ın 18 aylık kızı Aycan Ünsal , ninnilerin söylendiği bebektir. Esasen bebeğin güzelliğine yapılan övgüler çocuğu neşelendirmeye, güldürmeye yönelik sözlerden oluşmaktadır. Bu sözler aynı zamanda anneye ilişkileri sıkılaştıran iyi dilekleri de içermektedir. Evde bulunan diğer kadınlara göre daha az çekingene olan Humayun Urhan aşağıdaki ninnileri farklı ezgilerle söylemiştir.

Dandini dandini darıca

Bol soğanlı börülce

Yavrum yesin doyunca

Koca adam olsun boyunca

Ninni de ninni ninnice

Bol soğanlı börülce

Yesin benim oğlum doyunca

Mini mini yavrum ninni

Dandini dandini dan ister

Bey babasından don ister

Basmadan beğenmez oğlum
Kadifeden don ister

Oğlum oğlum olacak
Pekmaze ekmek ovacak
Ak çamların kozalağı
Hep koynuna dolacak

Tel sarar oğlum tel sarar
Tel bulamazsa ne sarar
Güzel bir kız bulup
Oğlum bağına sarar(K.K. 34)

Bu ninniler söylenirken bebeği kucağında tutan Humayun Urhan bebeği kimi zaman hoplatarak kimi zaman oturtup sallayarak söylemektedir. Diğer kadınlar söylenen ninnileri dinlemekle yetinmişlerdir. Bir süre sonra ağlamaya başlayan bebeği uyutmak isteyen anne başka bir odaya geçerken “ninni oğluma ninni, uyusun oğlum ninni” sözleriyle kalabalık ortamdan ayrılmıştır. Bebeği uyutup dönen anne, kadınların bulunduğu kısımda ninni söylemediğini uyuturken salladığı sırada pış pışlayarak bebeği uyuttuğunu belirtmiştir. (K.K. 35)

Şengül Ünsal annesinden öğrendiği ninnileri bebeğine söylediğini belirtmekte ama yaşça kendisinden büyükler varken ninnileri söylemek istemediğini vurgulamaktadır.

Komşu evinde söylenen ninniler, kadınların sohbetleri sırasında dikkatler bebeğe yöneldiğinde söylenmekte daha sonra tekrar sohbe devam edilmektedir.Kadın için rahat bir ortam olan komşu evleri ninni icrasında ortamda bulunan kişilerin özelliklerinden etkilenmektedir. Daha sonra edinilen bilgiye göre ortamda onlar için yabancı birinin bulunması icrayı olumsuz

etkilemiştir. Humayun Urhan esasen kadınların ninnileri kendi aralarında rahatlıkla icra ettiklerini. Ancak sözü edilen ortamda söylemek istemediklerini ifade etmiştir.

Kadınların bir arada bulunduğu bir ortam olan komşu evi, kadınların kendi hanelerinden ayırmadıkları yerlerdir. Ancak yine de annenin yalnızken söylediği ninnilere göre bir takım sınırlamaların da varlığı fark edilmektedir. Örneğin ninniye kısaltarak ya da pış pışlayarak uyutmak şeklinde gerçekleşen ninni icrası kısalmaktadır. Fakat bu mekanlar anneye sözlü geleneğe ait her türlü bilgi ve davranışın aktarıldığı yeniden üretildiği mekanlar olamsı bakımından önem taşımaktadır.

2.2..1.1.4.Tarla, Orman, Bahçe vb. Yerlerde Çalışan Annelerin Ninni İcra Bağlamı

Köy ve kasabalarda yaşayan kadınlar, ailenin geçimini sağlamak maksadıyla tarla, bahçe, orma, gibi yaşanan yererin coğrafi özelliğine göre geçim kaynağı sağlayan açık mekanlarda çalışabilmektedirler.

Anneler çoğu zaman evde bebeği bırakacağı başka bir kadın olmadığında bebeği de çalıştıkları yere götürmektedirler. Hem çalışıp hem de kısa sürelerle kontrol edebildikleri çocuklarıyla ilgilenmektedirler. (S.K. 36)

Kadınların çalışma ortamları ninnilerin icra edildiği bir başka mekan olarak görülmektedir. Fakat bu mekan farklı olarak kamusal alan sayılabilecek erkek ve kadınların bir arada yer alabildiği mekandır. Dolayısıyla annelerin ninni icrası bu ortamın özelliklerinden kısmen etkilenmektedir. Öncelikle anne, hem çalışmanın neden olduğu kısıtlı zaman içinde bebeğini uyutabilmelidir, hem de yabancı erkeklerin ve aile büyüklerinin yer aldığı ortamın neden olduğu kısıtlamalar ninnilerin icrasının kısa tutulmasına neden olmaktadır.

Marmaris'in Gökova Köyünde İkbal Kuşkonmaz, "Bebeği çok küçük olanlar iş yapmazdı ama biraz büyümüşse annesi alırdı yanına. Defne yaprağı, adaçayı toplamaya çıkılırdı. Daha da çıkılır. Kadınlar ekeklerle birlikte toplar yolun kenarına yığarlardı, sonra erkekler toplananları köye

indirirdi. Çalışırken bebeler oyalanırdı, ağlardı, anası emzirip uyutup dönerdi. Bebekle oylanamazdık. Ninni bebem uyu bebem e benim yavruma eee .ee e diyip uyuturduk.” diyerek kadınların ninnileri icrası hakkında bilgi vermektedir. (K.K. 37)

Yaylaya çıkarken, tarlada çalışırken çocuğunu sırtına bağlayan kadın ninni söylemese de kimi zaman çalışma hareketinin ritmi bebeği uyutmaktadır. Bu sırada erkelerin söylediği türküler, ninnilerin yerini tutmaktadır.

Kalıplaşmış ses ve sözlerin tekrarı ile söylenen ninni bebeğin uyuması için yeterli görülmektedir. Buna, ayakta, beşikte, kucakta sallama hareketinin eşlik etmesiyle bebek uyutulabilmektedir. Annenin yalnızken söylediği ninnilere göre daha kısa tutulması, çalışma ortamının kadın üzerindeki etkisinin sonucudur. Ezgili söylenen ninniler “piş piş”, “uyusun da büyüsün nenni”, “tıpış tıpış yütüsün nenni” gibi kısa ve ritmik sallama hareketine uygun ninnilerdir. Dolayısıyla herhangi bir konunun annenin ruh durumuna uygun olarak dile getirilmesi söz konusu değildir.

Görüldüğü gibi neredeyse tüm ninniler annenin hayatından izler taşımaktadır. Hem yaşanan önemli olaylar hem de annenin ninni söyleme anında fiziksel durumu ve buna bağlı duygusal durumu ninninin konusunu işlevini, yapısını belirlemektedir.

Bu durumun daha iyi anlaşılması için her bir annenin yaşam öyküsünün ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir. Fakat sözlü gelenek ortamında yaşayan ninnilerin genel karakteri, gelenekte yaşayan ninnilerin okur yazar olmayan ya da yazılı kültürün etkilerini taşımayan anneler tarafından yeniden üretilip aktarıldığı gerçeğidir. Ya gelenekte yaşayan ninnileri annelerinden çevrelerinden duydukları şekilde icra ederler ya da hafızalarında yer eden çeşitli ninni kalıplarına uygun yeni ve anneden izler taşıyan ninniler söylerler. Bunları bildikleri ezgilerle içinde buldukları ruhsal ve fiziksel koşulların etkisiyle kısaltıp uzatabilmektedirler.

Yalnızca bebeği uyutmak için değil, onunla vakit geçirirken süt verirken, bebeği yıkarken, bebeği avuturken de ninni söylenmektedir. Böyle ninnilerin ezgileri konusu ve yapısı daha farklı bir karakter gösterir. Uyumta amacını taşıyan ninnilerden hareketli ve canlıdır. Yüksek bir ses tonuyla icra edilebilmektedirler. Ayrıca bu tür ninnilerin içinde kimi zaman ninni, eee..e, uyusun da büyüsün gibi ifadeler görülmeyebilir.

Erkeklerin ya da aileden yaşlı kimselerin bulunduğu ortamlarda ninni icrası zayıflamaktadır. Annenin sınırlamaya tabi tutulan hal ve hareketleri ninnilerin icrasına olanak tanımamaktadır.

2.2.1.2. Yazılı Kültürde Annenin Söylediği Ninnilerin İcra Bağlamları

Bu kısımda Türk halk ninnilerinin yazılı kültür ortamı içerisinde anne tarafından ne şekilde icra edildiği ve nasıl bir değişime uğrayarak varlığını koruduğu değerlendirilecektir.

Okuryazar kadın sayısının arttığı kent yaşamı içindeki annelerin ninni icraları üzerinde durulacaktır. Elbette ki kasabalarda hatta köylerde okur yazar insan bulunmaktadır. Ancak burada yazılı kültür ortamı, kent yaşamı bağlamında ve elektronik kültür ortamının sağladığı araçlar olmaksızın değerlendirilecektir.

Tülay Uğuzman Er'in belirttiğine göre Batı toplumlarında 18. yüzyılda hızlanan 19. yüzyılda yaygınlaşan ve 20. yüzyılda iyice belirginleşen "kitlelerin aydınlanması" olgusunun temel belirleyicileri "okuma yazmanın yaygınlaşması", "endüstriyel devrim ve kentleşme gösterilmekte sosyal ve kültürel değişim süreçleri de ana hatları ile bu çerçevede değerlendirilmektedir. Bu değişim ve gelişmeler Türk toplumu için çok daha kısa bir sürede gerçekleşmiştir. 1927 yılında radyo ve 1968 yılı sonundan itibaren televizyonun kullanılmaya ve yaygınlaşmaya başlaması yazılı kültür ortamını değiştirmiştir. (Uğuzman Er,2002:67)

Yazılı kültür ortamında çalışan ve endüstriyel ilişkiler içinde yer alan annelerin ninnileri söyleyiş tarzı sözlü kültür ortamından bir takım farklılaşmalar gösterir.

Daha önce belirtildiği gibi çalışan, ekonomik bağımsızlığı bulunan okur yazar kadınlar kent yaşamı içerisinde yüz yüze ilişkilerden kopmakta çevresiyle daha formal ilişkiler yaşamaktadır. Bu nedenle yazılı kültür ortamının ortaya koyduğu anne tipi geleneksel kültür ortamından uzaklaşmış, bireysel yaşamına odaklanmıştır. Öte yandan kendi yaşam biçimine uygun yeni davranış ve düşünce biçimi geliştirmiş yani geleneksel kültürü yeni yaşam koşullarıyla sentezlemiştir. Annelerin bulunduğu mekanlar bağlamında ninni icrası sözlü kültürden farklılaşması üzerinde durmak gerekir.

2.2..1.2.1. Annenin Yalnızken Söylediği Ninnilerin İcra Bağlamı

Yazılı kültür ortamında yaşayan anne sözlü kültür ortamında olduğu gibi bebeğini uyutmak için ninni söylemeye ihtiyaç duymaktadır. Ancak sözlü kültür ortamından farklı olarak ninnilerin törensel niteliği kaybolmaya başlamıştır. Annenin yalnızken ninni icrası daha uzun ve daha kadının iç dünyasını yansıtan nitelikte ninnilerdir. Anne yazılı kültür ortamında ninni yazmamakta, ya da kitap ya da herhangi bir basılı kaynaktan ninni okumamakta bunun yerine sözlü geleneğin ninni ırcasını değiştirerek devam ettirmektedir.

Yazılı kültür ortamındaki anne evde yalnızken bebeğini uyutmaya çalışırken bebeğine söylediği ninniler geleneksel kalıplardan az da olsa uzaklaşmış olarak icra edilir. Çünkü gelenek dışında annenin yaratıcılığına yön veren başka kaynaklar da mevcuttur. Okulda eğitim almış olan kadın yazılı kültür ortamının yarattığı değer ve bilgilere daha fazla önem vermeye başlar. Bu nedenle ninnilerin icrası törensel niteliğini, inanç boyutunu yavaş yavaş yitirmeye başlar. Bebeğin kötü ruhlarda korunmasına yönelik uygulamaların yer aldığı ninniler yerine bebeğin uyuması büyümesi ile ilgili kimi kalıp sözleri de taşıyan ninniler görülür. Bebek için söylenen ninnilerin bir kısmının çocuk şarkıları, bir kısmını ise annenin kendi dilinde yarattığı ninniler oluşturmaktadır.

Emekli öğretmen Birgöl Çağrı, kızını uyuturken okulda çocuklara öğrettiği çocuk şarkılarını söylediğini belirtmektedir.

Daha dün annemizin

Kollarında yaşarken

Çiçekli bahçemizin

Yollarında koşarken

Şimdi okullu olduk

Sınıfları doldurduk,

Sevinçliyiz hepimiz

Yaşasın okulumuz.(K.K. 38)

Yukarıdaki şarkı batılı bir klasik müzik eserinin çocuk şarkısı haline getirilmiştir. Annenin belleğindeki geleneksel ninnilerin yerini artık farklı kaynaklardan gelen şarkılar almaktadır. Şarkının 7'li hece ölçüsü ile yazılmış olması onu geleneksel ninnilere yaklaştırır, fakat konusu ve geleneksel olmayan ezgisi onu sözlü gelenekete yaşayan ninniden uzaklaştırır. Birgül Çağrı bu şarkıyı ninni yerine söylediğini belirtmekte yani geleneksel olarak söylenen ninnilerden biri olmadığını bilmektedir.

Aslen Mersinli olan ve Marmaris'te yaşayan bir başka anne Habibe Batmaz, laborant olarak çalışmaktadır. 40 yaşında olan Habibe Batmaz, ninnileri “ Çocuğumu uyuturken aklıma gelip söylediğim sözlerdir.” şeklinde tarif etmektedir. Aşağıdak ninniye oğlunu uyutmak için söylediğini belirtmektedir.

Bebeğim bebeğim

Minik bebeğim

Uyusun büyüsün

Minik bebeğim

Bebeğim bebeğim

Tatlı bebeğim

Uyusun büyüsün

Tatlı bebeğim

Bebeğim bebeğim

Güzel bebeğim

Artık uyusun

Güzel bebeğim (K.K. 39)

Adanalı öğretmen Huriye Künkçü ise çocuğunu uyutmak için bildiği şarkı ve türküleri söylediğini belirtmektedir. En çok “Fış Fış Kayıkçı” şarkısıyla bebeğini salladığını ifade etmektedir(K..K. 40)

Nurşen Yılmaz aslen Gaziantep’li emekli hemşiredir. Kızını uyutmak için aşağıdaki türküleri ninni olarak söylediğini belirtmektedir.(K.K. 41)

Yeşil ördek gibi daldım göllere

Yeşil ördek gibi daldım göllere

Sen düşürdün beni dilden dillere

Başım alıp gidem gurbet ellere

Ne sen beni unut ne de ben seni

Başım alıp gidem gurbet ellere

Ne sen beni unut ne de ben seni

Ne sen beni unut ne de ben seni

Türküde dizelerin sık sık tekrar edilişi geleneksel ninnilerde olduğu gibi hem sallama ritmine hem de çocuğun uyumasına yardımcı olmaktadır.

Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar
 Aşrı aşrı memlekete kız vermesinler
 Annesinin bir tanesini hor görmesinler

Uçan da kuşlara malum olsun
 Ben annemi özledim
 Hem annemi hem babamı
 Ben köyümü özledim

Babamın bir atı olsa binse de gelse
 Annemin yelkeni olsa açsa da gelse
 Kardeşlerim yollarımı bilse de gelse
 Uçan da kuşlara malum olsun

Ben annemi özledim
 Hem annemi hem babamı
 Ben köyümü özledim

Sözlü kültür ortamında ait icra yerleri kına geceleri olan yukarıdaki türküyü Döne Özbek kızını uyutmak için söylediğini belirtmektedir.(K.K.42)

Sözlü kaynakların verdiği bilgiye göre yazılı kültür ortamı ninnilerinin en belirgin niteliği geleneksel ninnilerle sınırlı kalmayıp her türlü üretilmiş şarkıyı türküyü, ninni olarak söylemektir. Diğer yandan annelerin kendilerinin yarattıklarını ifade ettiği ninniler esasen ninnilerde yaygın olarak kullanılan sözlerin art arda sıralanmasından oluşmaktadır. Yazılı kültür ortamında yaşayan anneler kendi yarıttıkları ninnileri, okul ve çocuk şarkılarını ve türküleri ninni olarak söylemekte, bu durum kullandıkları ezgileri, konuları çeşitlendirmektedir.

Anneler ninni söylerken çoğu zaman beşikte ya da ayakta sallama hareketinin yanı sıra hiç sallamadan bebeği uyuttuklarını da belirtmektedirler. Bunun bebek için alışkanlık yaratacağından duyulan endişe annelerin bebeğin kendiliğinden sallanmadan uyuması yoluna götürmektedir. (K.K. 43)

Annelerin icrasında beşiğin kullanılmaması onunla ilgili koruyucu ritüellerin de yok olmasına neden olmuştur. Kısacası kadının yalnızken söylediği ninnilerin ezgileri, konuları çeşitlenmekte, eğitilmiş ve bilinçli anneler bebeklerin uyutulmasında bilimsel yöntemler kullanmaya çabalamaktadırlar. Geleneksel yöntemlerden uzaklaşan kadın ninnilerini kendi yaşam alanıyla sınırlandırmaktadır.

Yazılı kültür ortamının sözlü kültür ortamından bir başka farkı annelerin erkelerle ortak kamusal alanları paylaşabilmesinin sonucu olarak ataerkil yapının esnemesidir. Bu nedenle anneler aile büyüklerinden çekinmeden ninnileri icra ettiklerini belirtmektedirler.

Nuray Tuğcu oğlunu büyütürken bol bol ninni söylediğini ama artık aklında kalmadığını belirtmektedir. Ninnileri erkekler varken de söylediğini ama daha kısa kestiğini belirtmektedir (K.K. 44)

2.2.1.2.2.Kabul Günlerinde Annenin Ninni İcrası

Yazılı kültür ortamı içinde kadınların bir arada bulunduğu ortamlardan biri kabul günleridir. Kabul günleri kentte yaşayan kadınların yoğun iş yaşamında belli günlerde bir arada olmayı amaçladıkları günlerdir. Misafir ağırlamanın belli bir zamanda ve düzende belli kişiler arasında gerçekleşmesi yine yüz yüze ilişkilerin azaldığı formal ilişkilerin yaygınlaştığı kent yaşamının sonucudur. Boş vakti sınırlı olan çalışan anneler, kabul günlerinde diğer kadınlarla ve annelerle iletişim kurar. Bu, kırsal kesimdeki komşuluk ilişkilerinin yerini tutan birlikteliklerdendir. Annelerin çocuklarıyla birlikte yer alabildikleri bu ortamda ninnilerin icrası da söz konusu olmaktadır. Fakat kadınların yalnızken söylediği ninnilerden büyük farkları yoktur. Yine anneler buralarda da çocuk şarkıları, ninni sözlerinin kalıplaşmasıyla oluşmuş ninnileri, türkülerini icra etmektedirler ancak daha kısa tutarak söylemeyi tercih etmektedirler.

Bunun nedenini Neşe Yüksel şöyle açıklamaktadır: “Sohbet esnasında ninni söyleyince sohbeti kesmiş gibi oluyor, bir de çocuklar daha çok sessiz yerde uyuduğu için zaten anneleri başka bir odada uyutuyor , ama çocuğu

sevmek, eğlendirmek için de güzel sözler söylenir hoplatılıp eğledirilir. Mesela ben yeğenimle oynarken bir sürü şarkı söyledim. Anneleri de çocuklarına söylüyor ya da başka kadınlar söylüyor. (K.K. 45)

Sözlü kültür ortamında ortaya çıkan komşuluk işikilerinin kent yaşamında çözülmesi farklı oluşumlar yaratmıştır. Kabul günleri bunlardan biridir. Kadınların haber ,bilgi, eğlence, oyun anlamında sayısız konuyu paylaştığı kabul günleri annelerin bu paylaşımları da içlerine sindirerek ninni söyledikleri yeni bir icra ortamı olmuştur.

2.2.1.2.3.Aile Dışından Kimselerin Bulunduğu Mekanlarda Ninni İcrası

Aile dışından kimselerin bulunduğu ortamlarda ninninin icra bağlamı kısalmakla birlikte varlığını sürdürmektedir. Daha sessiz biçimde yapılan, konuşmaları bölmemeye çalışarak ninni söylemek isteyen anne için amaç, bebeğin bir an önce uyumasıdır. Bunun için de aynı ninniye tekrar tekrar söylemektedir.

Sivaslı emekli öğretmen Hülya Baydak, konuyla ilgili şunları söylemektedir. “Çocukla birlikte misafirlğe gittiğimizde çocuğun uykusu gelince çocuğu kucağımda sallaya sallaya uyuturdum. Etrafımdakilere rahatsızlık vermemek için mırıldanarak söyledim. Zaten sevdiği bir ninni vardı, söylediğimde hemen uyurdu, ben de rahat ederdim.”(K.K. 46)

Erekeklerin ve kadınların bir arada bulunduğu ortamlarda anneler ninnilerini icra edebilmektedirler. Bu ninnilerin kısılmasına rağmen yalnızken söylen ninnilerden konu ve ezgi yapı bakımında farklılık göstermemektedirler.

Yazılı kültür ortamında anneler basılı eserlerden ninni okumak yerine çeşitli kaynaklardan gelen bilgilerini kullanarak gelenekle uyum sağlayan yeni ninniler söylemişlerdir.

2.2.1.3. Elektronik Kültür Ortamında Annenin Ninni İcrası

Elektronik kültür ortamı Türkiye’de TRT’ nin ve özel televizyon kanallarının radyoların, teyp, CD çaların yaygınlaştığı devreyi kapsamaktadır. Elektronik kültür ortamının yarattığı yeni iletişim araçları insanların kısa

sürede en uzak mesafelere ulaşmasını ve böylelikle geniş kitlelerle haber, bilgi gibi yaşamın her anına ait ögeyi paylaşma kolaylığı sağlamaktadır.

Elektronik kültür ortamında yaşayan kadınlar, yazılı kültür ortamından farklı olarak televizyon internet gibi görsellik sağlayan araçları kullanmaya başladıklarından itibaren hazır , üretilmiş bir takım anlatıları kullanmaya başlamıştır. Bu durum anonim folklor ürünlerinden biri olan ve yaratıcısı zamanla unutulmuş ninnilerin belli kişilerin ürettiği ve yaydığı ürünler haline dönüşmesine neden olmuştur. Daha önceki bölümde bu değişime değinildiğinden bu kısımda ninni icrasının nasıl gerçekleştiği üzerinde durulacaktır.

Ninnilerin yazılı kültür ortamında zayıflayan geleneksel yapı, konu ve işlevi elektronik kültür ortamında yeniden canlanmaya başlamıştır. Belleğinde geleneksel ninni bulunmayan anneler, ninni icasında televizyonu iletişim aracı olarak kullanmaya başlamışlardır.

Bebekle birlikte evde zaman geçiren anne TV’ de yayımlanan şarkıları , türküleri bebeklerini uyutmak için kullanmakta böylece annenin ninni üretmesine ihtiyaç kalmamaktadır.

Fadime Doğan, kızını uyutmak için televizyondaki müzik kanallarından birini seçip dinleterek çocuğunu uyuttuğunu belirtmektedir. Ayağında sallayarak uyuttuğu bebeğine bu şarkı ve türkülerin ninni gibi geldiğini , kendisinin ninni söylemek için herhangi bir çaba göstermediğini belirtmektedir.(K.K. 47)

Televizyondaki müzik kanalları ve “Yumurcak TV”, “TRT Çocuk” , “Jojo” gibi çocuk kanalları da annelerin bebeklerine ve çocuklarına sıklıkla izlettiği kanallar arasında yer almaktadır.

Bu kanalların çocuk eğitiminde önemli rol oynadığını düşünen anneler , onların görsel renkliliklerinden faydalanarak çocukların dikkatinin belli bir yönde toplanmasını sağlamaktadır.

Yalnızca bebeği uyuturken değil bebeği giydirmek, mama yedirmek, ağlamasını susturmak gibi amaçlar içinde televizyon kullanılmaktadır. Dolayısıyla TV'nin, bebekle iletişimde yeni işlevler yüklediğini söylemek mümkündür. Sözlü kültür ortamında ninni icrasında etkin olan annenin yerini televizyon programları almış, bu da kadının yaratıcılığını azaltmış, anneyi ninni icrasında neredeyse etkisiz hale getirmiştir.

Öte yandan televizyon programlarının halk kültürünün canlandırılmasına yönelik programları annelerin belleğini tazelemeye başlamıştır. Ninnileri, türkü olarak söyleyen müzisyenler annelere yeniden onları kullanma olanağı vermiştir. Anneler televizyon karşısında geçirdikleri süre içinde yeniden hatırladıkları ninnileri bebeklerine söylemeye başlamışlardır. Daha önce sözü edildiği gibi Sevcan Orhan, Mircan Kaya gibi geleneksel ninnileri söyleyen ses sanatçıları tanınmaya, CD'leri satın alınmaya ve dinlenmeye başlamıştır.

Televizyon Türk kültüründe belki de en yaygın iletişim aracıdır. Bu nedenle yayınlanan her tür program anne için kullanılabilir en geniş malzemeyi de içinde barındırmaktadır. TV dizileri annelerin en çok izlediği programlardan biridir. Aşağıdaki ninni "Menekşe ile Halil" dizisinin şarkısı olduğu halde Cennet Aydın tarafından kızı İdil'e ninni olarak söylenmektedir:

Yum usulca gözlerini

Uzat üşümüş ellerini

Uakla o masum yüreğini

Zaman gibi sessiz uyu

Bu dünya dipsiz bir kuyu

Pamuktan kalbin solmadan

Hayat yüzüne vurmada

Uyu..yavrum uyu

Bu dünya dipsiz bir kuyu

Uyu.. melek yüzlüm uyu

Bu dünya dipsiz bir kuyu...(K.K.48)

Televizyon dışında ninni icrasını etkileyen bir diğer iletişim aracı internettir. Anne ve çocuklara yönelik internet siteleri hem gelenekten gelen ninnileri hem de belli kişilerce yazılmış ninnileri anneye sunmaktadır. İnternet sitelerinden öğrenilen ninniler ve ezgileri bebeği uyutmak için kullanılmaktadır. Yine internetten öğrenilen ve yaygınlaşan ninniler annenin ninni icrasında daha pasif hale gelmesine neden olmaktadır.

Annelere bebeği uyutma kolaylığı sağlayan ninni CD'leri de benzer biçimde geleneksel ninni icrasını değiştirmektedir. Tüm bu araçlar canlı performansın tek yönlü gerçekleşmesine neden olmaktadır. Bu nedenle kadının iç dünyasını ninnilere yansıtması olgusu da geçersizleşmektedir. Çünkü ninniye söyleyen çoğu zaman anne değildir. Anne ile bebek arasında kurulan bağ sözü edilen yapay iletişim araçları ile kurulmaktadır.

Konuyla ilgili olarak sigortacı Özlem KARGI, “ Oğlumu uyutmak için içinde ninnilerin olduğu klasik müzik CD'leri aldım uzun bir süre onları dinleyerek uyudu. Oğlumu yatakta yanıma yatırıp dinletiyordum sallamadan uyurdu.”diyerek CD'lerin ninni söylemede annenin yerini aldığını belirtmektedir.(K.K. 49)

Klasik Batı müziği ezgileri ve bunların seslendiren çalgılar sözlü kültür ortamında karşılaşılamayacak türdendir. Fakat yine de elektronik kültür ortamında yayılma imkanı bulmuştur.

Hızlı kent yaşamı içinde birçok işle uğraşan ve bebeğine kısıtlı bir zaman ayırabilen anne ninni üretmek yerine daha kolay bir yöntem olan hazır şarkı, türkü, ninnileri bebeğe izletmeyi ya da dinletmeyi uygun görmektedir. Elektronik kültür ortamının yarattığı bu yeni formlar, anneler için işlevsel olduğu sürece kullanılmaya devam edecektir.

2.2.2. TÜRK HALK NİNNİLERİNİN DİNLEYİCİSİ BEBEK/ÇOCUK

Anne tarafından söylenen ninnilerin alıcısı bebekler ya da artık konuşmaya başlamış çocuklardır.

Ninni yoluyla kurulan iletişimin pasif alıcısı olan bebekler sözlü yazılı ve elektronik kültür ortamları içinde aynı özellikleri taşımaktadırlar . Bebeklerin konumu değişmemektedir. Bu nedenle burada ayrı ayrı ortamlarda yer alan bebeklere/ çocuklara değinmek yerine genel olarak bebeklerin ninnilerin icrasına etkisi üzerinde durulacaktır. Bu konuda ninni dinleyicisi bebekler ve ninni dinleyicisi çocuklar olmak üzere iki farklı dinleyici grubundan söz etmek mümkündür.

İletişim konuşan ve dinleyenin güdü algı, eğilim, tutumlarından oluşan insan davranışının oldukça karmaşık bir şeklidir. Sistem kuramcılarına göre konuşmacının gönderdiği düşünceler, ses yoluyla dinleyiciye aktarılır. Dinleyicinin duyu organları, konuşmacının göndersini algılar. Sözel ya da sözel olmayan davranışla tepki verir.(Whirter- Voltan Acar,1998: 93)

Bebekle anne arasında kurulan iletişimde bebeğin edilgin dinleyici olduğu söylemek yanlış olmaz. Edilgin dinlemede bebeğin ninni icrası sırasında edilgin tepkisinden söz edilebilir. Seslere ve düşüncelere sözel tepki veremeyen bebek, anneye örtük mesajlar gönderebilir. Ağlayarak hareket ederek bağırarak olmak istemediği durumu anneye bildirebilir.

Dolayısıyla ninnileri üreten anne ile bebek arasında kurulan iletişimin özü monologtur. Yani anne kendiyile konuşur gibidir, bebeğin söylediklerine yanıt vermesini beklememektedir. Ancak yine de bebeğin söylenen ninniye tepkileri anne tarafından ölçülebilmektedir. Bebeğin ninniye dinlemek istemeyişi ağlama tepkisiyle anlaşılır hale gelmektedir. Sık tekrarlanan bir ninni sonunda uyuması annenin bazı ninnileri söylemeye devam etmesini bazılarını da artık söylemekten vaz geçmesine neden olmaktadır.

Birçok anne ninni icrası sırasında bebekle göz temasının kurulması gerektiğini , bebeğin okşanmasının ve aynı zamanda sallanmasının onun ninniye olumlu tepki vermesini kolaylaştırdığını belirtmektedirler.Hatta birçok bebek bu koşullar sağlanmadan uyumamaktadır.

Bebeğin gönderdiği mesajların dışında anne de bebeğe uyuması yolunda telkinlerde bulunur. Sözel olarak da davranış olarak da bebek , uyumak için hazırlanır.

Selma Başak bebeğini uyuturken yaptıklarını şöyle anlatmaktadır: “Uyku vakti gelince bebeği kucağıma alıp başka odaya geçerdim uyuyacağını söyledim, huysuzluk eder uyumak istemezdi. Beşiğine yatırınca kalmak isterdi, hızlıca sallayınca hareket etmezdi. Sonra başlardım söylemeye uyusun da büyüsün ninnini , tıptış tıptış yürüsün ninni ...”(S.K. 50). Birçok ninninin başında ortasında ya da sonunda söylenen uyusun büyüsün ninni , eee..eee.e ses ve sözleri bebeği uyumaya hazırlamaktadır.

Annenin ninnilerde hitap ettiği kişi çoğunlukla bebeğin kendisidir “Bebeğim, yavrum, kuzum , meleğim,” gibi ifadelerin bulunduğu ya da bebeğin adının dahil edildiği ninnilerde bebeğe hitap edilerek o da iletişime katılmaya çalışılır. Çünkü anneye göre bebek kendine söylenenleri az çok anlayabilir. Dolayısıyla ninnide söylenenlerin hep güzel ve olumlu şeyler içermesi gerekir.

Seval Saraç, “Kızıma ninni söylerken hep gülümserdim, gözlerinin içine bakardım, güzel sözler söyledim bebeğim, kuzum, yavrum, tatlı kızım gibi. “.diyerek annenin ninni icrasında bebeği etkin hale getirmeye çabalarını anlatmaktadır (K.K. 51).

D. W. Winnicot’un *Oyun ve Gerçeklik* adlı çalışmasında belirttiğine göre; çocuk doğduğu andan itibaren anneyi kendisiyle bir bütün olarak algılar, bir zaman sonra bu “yanılsama” anne tarafından yavaş yavaş yok edilmelidir. Ancak yanılsamanın giderilmesi sürecinde daha önce gelişen “tümgüçlülük “ deneyimi, bebek için hayal kırıklığına dönüşmemelidir. Anne bebeğin tüm ihtiyaçlarıyla uyum içinde olmalıdır.Bebek anne dışındaki gerçekliği algılamaya başladığında anne yerine “geçiş olguları” koymaya başlar. B u geçiş olgusu ; bebeğin uyumaya geçerken kullandığı endişeye karşı savunma niteliği olan bir nesne ya da bir olgu ortaya çıkabilir. Bu bir yün

yumağı , bir battaniye kenarı, bir sözcük , ezgi , özel bir davranış ya da konuşma tarzı olabilir (Winnicot,1997:22).

Ninnilerin bebek üzerindeki etkisi de kısmen böyledir. Özellikle bebeği uyutmak için söylenen ninnilerde. Çoğu bebek anneden dinlediği ve alıştığı ninni olmadan uyumaz, kendini güvende hissedemez

Bebek, konuşmaya başladığı dönemde ninnilere açıkça tepki vermeye başlar. Birçok annenin söylediği ninniler de buna göre değişebilmektedir.

Bebeklere söylenen ninniler ile çocuklara söylen ninniler arasında böyle bir fark oluşmaktadır. Çocuk, annesinden belli ninnileri ya da türküleri söylemesini bazılarını ise söylememesini isteyebilmektedir.

Yasemin Karataş, yeğenini uyuturken fış fış kayıkçı şarkısını söylediğini onun dışında hiçbir ninniye istemediğini , hatta bunu söylerken bebeğin de kendine eşlik ettiğini belirtmektedir. (K.K.52)

Benzer biçimde Aynur Aşır, kızına bebekken “Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar”ı ninni olarak söylediğini fakat büyüdükçe bu ninniye istemediğini belirtmektedir. (K.K. 53)

Görüldüğü gibi ninni icrasında bebekler tamamen pasif değildir.. Annenin söylediği ninniye bebekken dolaylı ve örtük biçimde , çocukken ise doğrudan tepki verebilmektedir. Ninni bebeğin bebeğenisini kazanmışsa uyutmada araç olarak kullanılabilen aksine taktirde söylenen ninni değiştirilmektedir.

2.2.3. TÜRK HALK NİNNİLERİNİN MESAJI

Türk halk ninnilerinin icrasında her ne kadar edilgin dinleyiciden söz edilebilse de her ninnide annenin verdiği bir mesaj bulunur. Verilen mesajın odağında kız ya da erkek bebeğin geleceğiyle ilgili beklentiler bulunmaktadır. Sözlü, yazılı, elektronik kültür ortamlarında da aynı mesajlar devam eder.Çünkü her ninnide sözü edilenler Türk sosyo-kültürel yapısı ile uyumludur. Ancak bu yolla, çeşitli toplumsal değişim ve dönüşümlere rağmen kalıcı hale gelebilmektedirler.

Bebeğin geleceğine yönelik mesajlarda annenin erkek çocuk ve kız çocuğu için diledikleri çoğunlukla çocukların okuyup meslek sahibi olmaları yönündedir. Annenin ninni söylediği , erkek çocuksa ailesine, anne babasına bakmakla yükümlü olduğu, kız ise gelin olup evine bakması gerektiği gibi geleneksel halk kültüründe desteklenen mesajları verir. Öte yandan nininlerin yaşanan toplumsal değişimlerle mesajları da buna uyumlu olarak değişmektedir. Yalnız erkeklerin meslek sahibi olabileceğine yönelik mesaj, yeni yaşam biçiminde değişmiş, kızlar için de okuyup meslek sahibi olması gerektiğine yönelik mesajlar ninnilerde yer almaya başlamıştır.

Benim kızım büyüyecek ninni

Okullara gidecek ninni

Profesör olacak ninni

Annesine bakacak ninni (K.K.54)

Yukarıdaki ninnide toplumsal yaşamda kızın toplumsal cinsiyet rolünde yaşanan değişim açıkça görülmektedir. Ninnilerde uzak geleceğe dair kültürel mesajların yanı sıra yakın geleceği de içine alan mesajlar da bulunmaktadır. Bunlar bebeğin kısa sürede büyümesi isteği üzerine kuruludur. Hızla büyüyen bebeğin annesi rahata kavuşabilecektir. Hemen her ninnide esas alınan ortak mesaj budur.

Kısacası anne, her ninni söyleyişinde bebeğe bir takım kültürel sosyal mesajlar gönderir. Bu mesajlar toplum yapısında kabul görmüştür. Anne bu mesajlarla toplumsal ve kültürel kodları bebeğe aktararak kültürel kodların devamlılığını ve yeniden üretimini sağlar.

2.2.4. TÜRK HALK NİNNİLERİNİN İCRASINDA KULLANILAN İLETİŞİM ARAÇLARI / KANAL

Anonim halk şiiri ürünlerinden biri olan ninnilerin icrasında sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamının yarattığı değişimler paralelinde farklı iletişim

kanalları kullanılmıştır. Sözlü kültür ortamına ait ninnilerde kullanılan ezgi ve söz birlikteliği geleneksel mani, koşma biçimleri kullanılarak sağlanmakta, dörtlük yapısı kullanılarak ninni söylenmektedir.

Ninnilerin ezgileri daha önce belirtildiği gibi belli bir kalıplaşma göstermemekle birlikte halk şiirinin ağır havalarıyla uyumluluk göstermektedir. Annenin niniyi söyleme amacı ve tutumu ezgi seçiminde etkin olmaktadır. Bunun yanı sıra sözlü gelenekte yaşayan yaygın bir halk türkü de, yagınlaşan ezgisiyle, ninni olarak söylenmektedir.

Sözlü kültür ortamı ninnilerinin icrasında anne tarafından herhangi bir çalgı kullanılmamaktadır. Fakat annenin sesi jest ve mimikleri ninninin aktarımında kullanılan iletişim kanalları haline gelmektedir. Sözlü kaynaklardan edinilen bilgiye göre bebekler için sesin yanı sıra yüz hareketlerinin ve davranışların büyük önemi bulunmaktadır. Ninninin icrasında duygunun aktarımında destekleyici rol üstlenmektedir. Annenin yüzünü gören bebeğe yumuşak ses tonuyla söylenen ninniler çocuğun gevşemesini ve uyumasını sağlamaktadır.

Annenin gergin ve sinirli olduğu anlar ninni söylemenin pek tercih edilmediği anlardır ki bunun temelinde bebeğe ninni söylerken kullanılan iletişim kanallarının etkinliğinin azalacağı düşüncesi yatmaktadır. Kızgın bir annenin mutlu ve gülümseyen bir tutumla ezgili ninni söylemesi ninni icrasını başarısızlaştırır.

Konuyla ilgili olarak Muazzez Eren , “Çocuğa kızgınlığını belli etmezsin yavrunu üzmezsin onun için ninnide kızılmaz bebeğe kötü laf söylenmez.” demektedir (K.K. 55).

Kısacası sözlü kültür ortamında, ninni icrasında kullanılan iletişim kanalları arasında annenin kullandığı ezgi ve söz başta gelir. Ayrıca jest ve mimikler icrayı destekleyen iletişim kanallarındandır.

Yazılı kültür ortamında ninni icrası bir takım değişmelere uğrasa da yine sözlü olarak icra edildiğinden kullanılan iletişim kanalları sözlü kültür ortamında , kullanılan ezgi ve söz, aynıdır.

Her ne kadar yazılı kültür ortamının okur yazar anneleri çeşitli kaynaklardan beslenerek bilinç düzeylerini geliştirseler de ninnilerin icrası ninninin işlevi gereği , sözlü olarak gerçekleştirilmekte yine gelenekte var olan ninni kalıplarına uygun yeni ninniler söz ve ezgi eşliğinde icra edilmektedir.

Yazılı kültür ortamında yapılan akademik ve folklorik çalışma ve derlemeler esnasında Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden toplanan ninniler, annelerin okuduğu ve ninni öğrendiği metinler olarak görülmemelidir. Benzer biçimde monograflarda, halk evi dergilerinde bulunan ninnilerin okuyucu kitlesi, halk kültürünü korumaya ve canlı tutmaya çalışan erkeklerdir denebilir.

. Yani erkelerin yayımladığı bu yayınların çoğunluğu kadınlara ulaşmamaktadır . Günümüzde halk ninnilerinin yer aldığı kitaplar bulunmakla birlikte sayıca azdır. Çünkü sözü edilen kitaplar da ezgilerinin eksikliğinden dolayı anne için bir kaynak oluşturamamaktadır.

Yazılı kültür ortamından farklı olarak elektronik kültür ortamında kullanılan iletişim kanalları neredeyse tamamen farklılaşmıştır. Televizyon radyo teyp, CD çalar, internette yayımlanan video klipler ninnilerin anne tarafından değil belli kişilerce önceden hazırlanmış ninnilerin görsel ve işitsel sunumuyla gerçekleştirilmeye başlamıştır. Ayrıca sözlü kültür ortamında annenin icrasında yer almayan çalgılar çok çeşitlilik gösterecek biçimde ninni ezgilerini üretmiştir. Hatta Batı klasik müziği ve çalgıları elektronik kültür ortamını ninnilerinin icrasında kullanılmıştır.

2.2.5.1. TÜRK HALK NİNNİLERİNDE ERKEK DİLİNİN BİR YANSIMASI OLARAK ANNENİN DİLİ

Ninniler, sözlü gelenek içinde üretilen ve tüketilen türler olarak halk dilinin tüm niteliklerini içlerinde barındırırlar. Sözlü kültür ortamının yarattığı dil ile yazılı kültür ortamına ait dil ve anlatım etkinliği arasında belirgin farklar bulunur.

W. Ong'a göre sözlü kültürlerde insan yaşamı yazılı kültüre göre daha net şekilde ortaya çıkar. "Sözlü kültürde; tüm bilgiler yaşadığı çevreye

dayanır.Yabancı ve nesnel olan dünya yabancı olmayan insan etkileşiminde özümseyip kavramsallaştırılır ve söze dökülür. Sözcüklerin anlamı gerçek yaşam ortamlarına aittir. Söylendiği anın özelliklerine göre anlam kazanır. Böylelikle sözlü geleneğe ait sözcükler hem anlatım biçimini hem de düşünce sürecini anlamak bakımından önem taşır” (Ong,1999: 50, 63).

Sözlü gelenek içinde okuma yazma etkinliklerinin olmadığı sosyo-kültürel alanlarda, icra yeteneği daha çok gelişmektedir.Ninni icrasında kalıp ifadelerin yanı sıra kullanılan özgün sözcükler onun icra başarısını ortaya koyar.

Toplumdilbilim ve toplumsal ruhbilim alanlarında yapılan çalışmalar dilin, toplumda farklı kültürel alt yapıdan gelen farklı yaş ve cinisayetler tarafından dilin kullanılmasını, ruhsal özelliklerle uyum içerisinde bulunan dilin işlevini belirlemeye çalışmaktadır.

Özellikle toplumdilbilimin çalışmaları içerisinde yer alan cinsiyetlere göre dilin farklılaşması olgusu dil ile kimlik arasındaki bağı görmek için gereklidir.

Nalan Büyükkantarcıoğlu'na göre büyük ölçekli dilsel yapılarda da kimi kez açık kimi kez örtük olarak kadın adına oluşturulmuş toplumsal ideolojileri yansıtan özellikler izlenebilmektedir. Bu noktada kadının kendi kullandığı dilin özelliklerinden çok , toplum tarafından kadın için belirlenmiş dilin özelliklerine bakmak gerekir ki bu çoğu zaman toplumda baskın olan erkek dilinin benimsenmesiyle oluşmuş dildir. (Büyükkantarcıoğlu, 2006: 73-74)

Kadınların ve erkelerin kullandığı dilin farklılaşması küçük yaşatan itibaren ortaya çıkmaya başlar. Deborah Tanen'in bildirdiğine göre kız çocukları ve erkek çocukları aynı evde yaşasalar dahi kızlar ve erkeler farklı sözcük dünyaları içinde yetişirler. İnsanlar onlarla farklı konuşur, onlardan farklı konuşma biçimleri beklerler.(Tanen, 2008 :30)

Böylelikle toplumsal kimlik kazanan kadınlar ve erkeler aynı zamanda toplum kimliğinin de devamlılığını sağlar. Bu şekilde geleneksel kimliği pekiştiren dil, aynı zamanda geleneksel rollerden sıyrılmış değişen kimliklere

de vurgu yapabilir Sonuç olarak dil de toplum da değişebilen bir karaktere sahiptir.

Modern kapitalist toplumlardaki kadın ve erkeğe sunulan dil , toplumsal rollerin değişmeye başlamasıyla farklılaşmıştır. (Büyükkantarcıoğlu, 2006:75)

Türk toplum hayatında köklü değişimler yaşanmış olsa da kadının ve erkeğin toplumsal cinsiyet kimliği arasında çok büyük değişimler yaşanmamıştır. Dolayısıyla her ikisinin kullandığı geleneksel dil de modern yaşamın getirdiği dil de ataerkil yapının belirlediği dildir denebilir.

Ataerkil aile yapılarında eşyle ya da kayınvalidesiyle, kayınpederiyle doğrudan konuşamayan kadın, çocuklarını ya da görümcelerini aracı kılmaktadır.İletmek istediğini bazen mesajına uygun bir şarkıyla, bazen komşunun yaşadığı bir olayı anlatarak muhatabının mesajı çözmesini beklemektedir.(Çolak Bostancı:2008:158)

Toplumsal yapı içinde, annenin ürettiği ninniler, kadının kullandığı dilin niteliğini ortaya koymaktadır.

Ninnide kadının konuşma sürecinde neleri nasıl algıladığına ve nasıl yorumladıklarına odaklanarak kültür içinde şekillenen “kadın dili”, çözümlenebilir. Bu çözümlenme hem ninnilerin dilini hem de annenin dilini anlamak için gerekli görülmektedir.

Fransız feminizmi de toplumdilbilim gibi kadın ve erkek dilinin toplum ile karşılıklı etkileşim içinde olduğunu düşünmektedirler. Kadın ve erkeğin kullandığı ait oldukları toplum içinde biçimlenmektedir.

Maggie Humm’un belirttiğine göre, Fransız feministleri dilin süreçlerine, özellikle bebeğin dili öğrenmesine odaklanarak ataerkil dilin yapısını bozmayı amaçlamışlardır.”İlk olarak Fransız feministlerinden Julia Kristeva, Luce İrigaray,ve Helene Cioxsus’un dil ve öznellik üzerine yoğunlaşmalarıyla ortaya çıkan” kadın dili” fikri feminist yaklaşımlar arasında yer etmiştir. Bu yazarlara göre “anladıklarımızın yapısı dilin içinde ve dil tarafından şifrelenir.”(Humm,1994: 139).

İrigaray “ Ben Sen Biz” adlı çalışmasında erkek ve kadın söylemleri arasındaki farkın dilden kaynaklandığını belirtirken her çağın kendi gereksinim ve idealleri doğrultusunda dile etkide bulunduğunu, cinsel ideallerin de kendi normlarını dile yansıttığını vurgular. Söz diziminde “eril tür” ün baskın olduğunu savunur. Ona göre, erkek doğrudan ya da dolaylı olarak evrene kendi cinsiyetini vermeye çalışır görünmektedir. Eşine çocuklarına kendi adını vermeye çalışır .Tanrı'ya güneşe ve hatta evrenin toplumsal ya da bireysel düzenin yasalarına kendi cinsiyet türünü yükler. İrigaray, anne ile bebek arasındaki ilişki düzenini ele alarak eril çıkışı reddeder.(İrigaray, 2006:29-42)

Fransız feministlerinin cinsiyet dili merkezli çalışmalarının devamı gelmiştir. Dale Spender da “Erkeğin Ürettiği Dil (Man Made Language)” adlı yapıtıyla dil ve kadının ezilmişliği arasındaki bağlantının feminist çalışmaların odak noktası olması gerektiğini vurgulamıştır (Akt.Humm,1994,s.31).

Aynı görüşü paylaşanlarda bir diğeri antropolog Marjorie Harness Goodwin'dir. “Womens’ Usage Of Specific Linguistic Functions In The Context Of Casual Coservation” adlı çalışmada kadınlar ve erkeklerin farklı sosyalleştiklerini, aynı cinsiyet grupları içinde ilişkileri yürütürken, her iki cinsiyetin de farklı pratiklerle iletişimi sürdürdükleri görüşünü ileri sürmüştür. (Goodwin, 1980).

Burcu Şimşek'in Deborah Tanen'den aktardığına göre Tanen, “Gender and Discourse” adlı çalışmasında kadın ve erkeklerin farklı kültürler içinde farklı diller öğrenerek büyüdüklerini ve kendi kültürleri içinde, kendileri için doğru olan şekilde konuştuklarını ve karşı cinsle kendi bildikleri dille iletişim kurmaya çalıştıklarını ifade ederek erkeklerin de kendine has dilleri olduğuna dikkat çeker. Erkeklerin kendi aralarındaki konuşmalar söz konusu olduğunda Maltz ve Borker, bir Kuzey Amerika alt kültüründen diğerine konuşma biçimlerinin farklılık gösterdiğine ve erkeklerin kadınlar, çocuklar, otorite figürleri ya da yabancılarla konuşurken farklı konuşma biçimleri benimsediklerine dikkat çekmişlerdir. (Şimşek ,2006: 91)

Görüldüğü gibi kadın dili ve erkek dil arasındaki ayrılık, sosyokültürel değişimlere bağlanmaktadır. Bunun temellerinin ise çocukluk döneminde atıldığı konusunda birçok feminist hemfikirdir.

Erkek çocukların kendi grupları içinde geliştirdikleri özellikler, yetişkin erkeklerin konuşma pratiklerinde de kendilerini göstermektedir. Saldırgan bir şekilde iddia geliştirme, bağırma ve sözlü tehditler erkeklerin konuşmalarında baskın bir yer tutar. (Maltz ve Borker, 1998:430)

Goodwin'in alıntılar yaptığı erkek ve kız çocuklardan oluşan grupların konuşmalarında, grupların etkinliklerini organize ederken farklılıklar gösterdikleri ortaya çıkmıştır. Kızların şişe kapaklarından yüzükler yapma ve erkek çocukların sapan yapma süreçlerinin organizasyonu açıkça göstermiştir ki, erkek çocuklar daha hiyerarşik ilişkiler sürdürüp daha ziyade yapılan iş hakkında konuşmayı yeğlerken, kız çocuklar daha işbirlikçi davranmakta ve daha üretken olmaya zemin sağlayan hiyerarşik olmayan(non-hierarchical) bir çerçevede ilişkilerini sürdürmektedirler. Diğer bir deyişle kızlarda liderlik önemli değilken, erkeklerin gruplarında mutlaka bir lider vardır. Kızlardan oluşan gruplarda alınan kararlar tüm grup üyeleri tarafından üzerinde uzlaşmış bir yapıdayken, erkeklerin gruplarında kararın lider tarafından alınması yerinde bulunmaktadır. (akt.Talbot, 1998; 87)

Nebi Özdemir "Türk Çocuk Oyunları" adlı çalışmasında çocuk oyunları için cinsiyet ayrımı yapmanın doğru olmayacağını belirtir. Ancak bazı kaynaklarda kız çocukları tarafından oynanan oyunlar belirtmiştir. "Aç kapıyı Bezirgan Başı", "Çarşıdan Bir top Bez Aldım", "Evcilik", "Sek Sek", "Gelin" vb. Bu oyunların yapısı incelendiğinde genellikle söz, şarkı, taklit ve sertlik gerektirmeyen oyun hareketleri içerdikleri görülür .Erkek çocukları ise "Tek vuruş", "Araç Kesme", "Gülle" "Bıçak", "Yağlı Kayış" vb. oyunlar oynamaktadır.Bu oyunlar daha çok atma, fırlatma, yakalama, vurma gibi oyun hareketleri ve kazanma- kaybetme esası üzerine kurulmuşlardır(Özdemir , 2006;120-122)

Simon de Beauvoir" İkinci Cins" adlı çalışmasında çocukluk döneminde kız ve erkek çocukların aynı ortamda, aynı eğitimi alarak yetiştirilmesinin kadın ve erkek arasındaki farkı yok edeceğini bildirir(Beauvoir, 1993a:165-166).

Burada dikkat çekici olan kız çocuklarının daha çok sertlik içermeyen oyunlara yönelirken erkek çocuklarının lider olma isteğine bağlı olarak, kazanma kaybetme temelli oyunlar oynamasıdır. Çocukluk döneminin yetişkinlikteki davranışların ilk basamağı olduğu kabul edilirse bu dönemde anne ve çocuk arasında kurulan bağ büyük önem kazanır. Anne tarafından kullanılan dil, çocuğun toplumsallaşmasında önemli adımlardandır.

Ninniler annenin bebeğiyle kurduğu ilk iletişim aracı olarak görülebilir. Anne bebeğe ninnileriyle yaşadığı sosyokültürel çevreye ilişkin ilk bilgileri aktarmaya başlar. Bu aktarım aynı zamanda toplumsal cinsiyet algısını da içerir.

Ninniye üreten ve kullanan anne, erkek tarafından belirlenmiş rolleri benimsemiştir. Buna göre ideal kızlar ve kadınlar; uyumlu, özverili melek gibi saf ve temiz olmalıdırlar. Duygusallık kadınla bütünleşen en önemli niteliktir. (Aytemiz, 2001: 18)

Simon de Beauvoir'e göre erkek faaliyeti yaşamın karmaşık güçlerine üstün gelirken hem doğayı hem de kadını itaat altına almıştır. Beauvoir, doğa ve kadın arasında bağ kurmuş, erkeğin iktidara sahip olduktan sonra yaratıcılığı ve akıl gücünü bulduğunu belirtmiştir(Beauvoir, 1993b: 82).

Aklın erkekliğini tarihsel açıdan ele alan Geneieve Lloyd'a göre erkek tarafından yaratılan akıl idealleri, kadınlığı dışlamış ve kadınlığın kendisi böyle bir dışlama işlemi sonucu ortaya çıkmıştır(Lloyd,1996:20).

Geleneksel yaşam içinde erkeğin akılla kadının ise doğa ve duygularla özdeşleştiği görülür. Ninnilerde de kadın, düşünceden çok duyguları temsil eder, annelik ve eş rolleriyle tanımlanır.

Anne, birçok ninnide çocuğu için dilediği geleceği anlatır. Kız çocuklar için söylenen ninniler ile erkek çocuğa söylenen ninniler , birbirinden farklı beklentileri dile getirir.

Aşağıdaki ninniler erkek çocuk için söylenmiştir

“1.Benim oğlum iğit olacak

Güzel eli gılıç tutacak

Düşmanı öğüne katacak

Neni benim guzuma neni (Köksal, 1989: 33)

2. Kurdun beşiği eğlenecek

Ninni ninni ninnice

Oğlum büyüyüp evlenecek ninni

Sokaklarda yürüyecek ninni

Kağıthane’lerde gezecek ninni

Hanımları sevecek ninni

Bade içip göz süzecek ninni

Bıyıklarını bükecek ninni

E derim yavrum sana ninni

Uyu derim oğlum sana ninni

3.Oğlan oğlan ak teke

Çift süre bostan eke

Dayısı gele beğene

Kızını vere yeğene ninni”(Çelebioğlu, 1995: 160)

Bu ninniler toplumda erkek için belirlenmiş rollerden örnekler sunmaktadır. İlkinde bebeğin büyüyüp eli kılıç tutan, düşmanla savaşan bir yiğit olacağı dilenirken diğer yandan erkek çocuk için cinsiyet rolü ilk olarak anne tarafından belirlenmeye başlanmaktadır. İkinci ninnide de erkek çocuğundan beklenen davranışlar dile getirilmektedir. Türk toplumunda ve birçok ataerkil toplumda erkek ve kadın rolleri keskin biçimde ayrılmıştır. Buna göre erkeğin” hanımlarla gezmesi”, “bıyık büküp” “bade içmesi” ataerkil toplum yapısı için oldukça normal iken kadın için bu tip davranışlar uygunsuzdur. Burada anne diliyle toplumsal normlar anlatılır.

Kadının ninnilerde anlattığı zaman gerçek hayattan tamamen kopuk olmamakla birlikte çoğunlukla gelecek zamandır. Anne birçok ninnide gelecekte kızından ya da oğlundan beklediklerini anlatır. Üzerinde durulması gereken nokta bugün ya da geçmişin yerini belirgin biçimde gelecek zamanın almış olmasıdır. Lakoff- Johnson’a göre Kültürdeki temel değerler kültürün temel kavramların metaforik yapısıyla uyumludur. “Yukarı- aşağı” metaforlarıyla uyumlu kültür değerlerinden biri de “gelecek daha iyi olacak “ anlayışıdır. Buna göre “gelecek” ve “iyi” olan yukarıdadır. Yani “gelecek” kültürde olumlu bir kavramdır(Lakoff- Johnson, 2005:45-46).

Kadın, kültürle uyumlu olarak, ninnide geleceğe umutla bakmaktadır. Onun için gelecek, bugünden daha olumludur. Yaşamının geri kalanında güvendiği ve kendine destek olacağını düşündüğü kişi çocuğudur. Bu kişi de genellikle erkek çocuktur, annenin gelecekteki rahat yaşam umutları erkek çocuk üzerinden kurulur.

Malinovski’ ye göre toplumda “fizyolojik ihtiyaçlar” gibi doyurulması gereken “türemiş ihtiyaçlar” vardır. Ekonomi, bilgi, din yasakoyma mekanizması, eğitici öğretim ve sanatsal yaratıcılık böyledir ; eğitimin büyük bölümü kurumlara göre ayrıştırılmıştır. Bütün sembolik bilgilerin temeli, bilimsel bakışın ilk unsurları , töreye, ahlaka , otoriteye değer biçme aile içinde öğrenilir(Malinowski,1992 :105-122).

Bu bağlamda ninniler doğrudan ya da dolaylı olarak “türemiş ihtiyaçlara” cevap veren kültürel işlevi olan birer araçtır. Bu sayede toplumsal ve kültürel yaşantıların devamlılığı sağlanır. Gelenek ve kültürün devamlılığında en etkin kişi ise kadındır. Anne, çocukla birebir ve derin bir ilişki kurarak onda istedik davranışlar geliştirmeye başlar.

Özellikle temel kimlik özelliklerinin çocukluk döneminde kazanıldığı bir gerçektir. Kolektif kimliğin ve ahlakın oluşumunda mit, masal, şarkı, ritüel ve çeşitli pratiklerle cinsiyete bağlı kimlik özellikleri aileler içinde kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır(Davidoff, 2002:58)

Aşağıdaki ninnilerde kız çocukları için annenin ve aynı zamanda toplumun belirlediği rollere ait işaretler yer alır.

“Gızım gızım gızıma

Ağ inciler düzine

İstanbul’un valisi

Düngür gelsin gızıma

Yüz tene yalduz altun

Başluh gelsün gızıma

Gırhılmamış gırh şişek

Etlüh gelsün gızıma “(Köksal, 1989:34)

“Nenni nenni nedesine

Beyler girmiş odasına

Sıvar beyaz kollarına

Versin kahve babasına

Nenni yavrum nenni

Nenni gızım nenni”(Seyirci, 1989: 90)

Bu iki ninni ve yanı sıra birçok ninnide kız çocuklarının zenginlerle evlenmesi dilenir. Yüklü başlık parası karşılığında evlendiği zaman, gittiği yerde rahat edeceği düşünülür. Diğer ninnide ise kadının temel görevlerinden biri olarak babaya ya da evin erkeğine hizmet etmek söz konusudur. Bu görev hiçbir zaman erkeğin değildir. Evdeki otoriteye itaat, Türk toplumunda genellikle babaya , kocaya, kimi zaman da kaynanaya yöneliktir. Gelinler ya da evin kızları da otoritenin karşısında sessiz ve uysaldırlar. Bu noktada ninni kadının aile içi otorite karşısındaki durumunu da anlatır. Çocuğuyla yalnız kaldığında kontrol altında tutması gereken düşünce ve duyguları en saf haliyle ninnilerde kendini gösterir. Aşağıdaki ninnide olduğu gibi, özellikle kaynanaya duyulan kızgınlık dile getirilir.

“Babası deve

Gelmez eve

Yığıla kahve

Şingıdı da şınk

Nenesi geçi

Kırıla gıçı

Şingıdı da şınk

Dedesi boru

Kırıla kolu

...(Öztürk, 1989: 48)

Kadın , hayata ait dilek, istek, dua ,hatta bedduaları kendine özgü sözcükler ile aktarır. Ninniler, annenin hanım hanımcık dilini en iyi yansıtan sözlü edebiyat ürünleridir.

Robin Lakoff'a göre kadının kullandığı dil erkeğin kullandığı dilden farklıdır.Kadının ikincil statüsü onun konuşmasına onunla ilgili konuşmalara yansımaktadır.Kadının konuşmaları kesinlik ve kararlılıktan uzak ve oldukça kibardır. Lakoff' a göre kadının kullandığı dilinde var olan sözcükler şöyledir:

“- Kadın işleriyle ilgili sözcükler.(Kadının aktiviteleriyle ve ilgileriyle alakalı sözcükler; dikmek iğnelemek büzgü yapmak gibi. Bu sözcükler erkeklerin bıyık altından güldüğü sözcüklerdir.)

-Belirli renk terimleri içeren sözcükler.(Bej, açık kahverengi, camgöbeği gibi.Bunlar arasındaki farkları kadınlar, kesin olarak bilirler; erkekler bu konuda kadınlardan yardım alır.)

-Duygusal sıfatlara ait sözcükler.(Kadınlar, duyguları ifade eden dokunaklı sıfatlar kullanırlar.Beğeni ve taktir belirten sıfatların çoğu feminendir.Harika, sevimli, tapılası, büyüleyici gibi abartılıdır.)

-Aşırı kibar formlar(Küfürlü sözler yerine dolaylı ifadeler kullanırlar.)

Bunların dışında onay bekleyen sorular(tag Questions), kaçamak cevaplar, aşırı düzgün gramer kullanırlar. Bağlantılı olarak “öyle” (so) kelimesinin sıklıkla kullanırlar.Kadınlar fıkra anlatmazlar duygu ve düşüncelerine başkalarından destekler sunarak konuşurlar”(Lakoff, 1975;53-57; Talbot, 1998; 38-40).

Lakoff, kadınların hanım hanımcık olmalarını sağlamak adına,kullanmaları gereken dil konusunda çocukluktan itibaren eğitildiklerinin belirtir. Kız çocuklarının oğlanlar gibi kaba bir şekilde bağırması, öfke göstermesi kabul edilemezken, oğlan çocukların bu yöndeki davranışları, onların doğaları gereği olarak görülmektedir.

Dale Spender, Lakoff ile benzer görüşleri paylaşır; “Man Made Language” adlı çalışmasında kadın dilinin erkek tarafından biçimlendirildiğini savunur(Talbot, 1998:36).

Spender’a göre baskın grup olarak erkekler, dili, düşünceyi ve gerçeği üretmektedirler. Tarihsel olarak yapılar, kategoriler ve anlamlar erkekler tarafından üretilmişlerdir. Tabii ki bu üretimde tüm erkekler söz sahibi değildir. Ancak, üretilen anlamlar tüm erkekleri kapsamaktadır. Kadınlar ise bu süreç içinde çok az rol almış ya da hiç almamışlardır. (Spender, 1998; 97)

Bu görüşler etrafında ninnilerin belirtilen özelliklerden birçoğuyla uyumlu olduğu görülür. Birçok ninnide ev içinde kadının yaptığı işler yer almakta; ““Lengerde süt ısıttım, Eledim eledim höllük eledim, Bal yedirdim kaşığınan, Usta yeğin şal doku, İrevanın pirinci aşlık gelsin kızıma, Beşiğine yatırırım işlerime bakayım, Anasına su taşısın , Çuhadan dokur mintan” gibi ninni dizeleri genellikle yemek yapmak, temizlik, dokuma ve çocuk bakmakla ilgilidir. Aslında kadın ev içerisindeki tüm işlerden sorumludur. Dolayısıyla sürekli iç içe bulunduğu ev işleri onun sözcük dağarcığında yer eder. Annenin ev içinde yapıp ettikleri kız çocukları için söylenen ninnilerde açıkça görülmekle birlikte, kadının estetik zevki de ninnide sezilebilir durumdadır. Kendi yaşamı içinde beğendiği değer verdiği her varlığı ya da durumu övgü ağırlıklı ninnilerde kullanır. Güzellik anlayışı erkek için de kız için de doğanın güzelliğiyle eşleştirilmiş durumdadır.

Ninnilerde annelerin bebeğin fiziksel görünümüne dair söyledikleri, daha çok benzetmeler ve çeşitli olumlu sıfatlar üzerine kuruludur. Annenin gözünde en güzel varlık bebeğidir. Bazı ninnilerde bebeğin çirkinliği dile getirilse de bu, bebeği nazardan korumak düşüncesiyle ilgilidir. Bebeğe, annenin bile nazar değdirebileceği fikri yaygınlık kazanmıştır.

Ninnilerde kullanılan sıfatlar daha çok anne sevgisinin derinliğini ifade eder. Çocuğa duyulan sevgi ve bağlılık sık sık benzer sıfatlarla ninnide yer alır. Çocuk, ister erkek ister kız çocuğu olsun güldür, gülden toptur ya da beyaz bir gül topudur. Sık sık bebeğin dış güzelliği övülür. Bebek için oldukça duygusal ifadeler kullanılır.

Benzetme ve sıfatlar kadının yaşadığı somut dünyaya aittir. “ Kavak gibi uzayası, delikli altın sayası , beşiği gül dolusu, nazlı hanım konak gelini, bahçelerin kestanesi, kulağında elmas küpe, kara kaşlı, zeytin gözlü, tunç bilekli beyaz yüzlü ipek saçlı...” gibi benzetme ve sıfatlar, ninni tasvirlerinin yalnızca birkaçıdır.

Yukarıdaki ninnilerde Lakoff’un açıkladığı gibi çok abartılı sıfatlar kullanılmasa da birçoğu erkeğin dilinde yer almaz. Dış görünüşe ait güzellikler

genellikle erkeğin ilgisini çekmez. Kadının dilinde estetik ifadeler daha fazla dikkat çekicidir.

Ninnilerde kadın diline has bir başka nitelik küfürlü, kaba sözlere nadiren yer verilmesidir. Her ne kadar bebek için söylendiğinden, küfür ve alçaltıcı sözlerden kaçınılması ninniye özel bir durum gibi görünse de , annenin bazı olumsuz anlam taşıyan sözcükler için bile farklı ifadeler kullandığı, imalarda bulunduğu gözlenebilir.

Dandini dandini daradan Allah

Uzun kavak uzamasın

Zülûf yaradan Allah

Dalında bülbül gezemesin

Kim oğlumi sevmezse

Yavruma kem nazarla bakanlar

Galdırsın aradan Allah (Köksal,1989:34)

Sıtma olsun gezemesin

(Çelebioğlu1995:115)

Yukarıdaki ninniler beddua niteliğindedir. Annenin bebeğini kötülüklerden koruma çabasını dile getirirler. Fakat burada ölüm, hastalık için dolaylı anlatımlar kullanılmaktadır. Ölüm için “aradan kalkmak”, hastalık için “sıtma olup gezememek” denmektedir. “ Kim oğluma laf dese /Gözüne tuzun irisi, Yüreği düşsün yerinden, Kendisi girsin mezara, Sesi kırılsın “ gibi ninni sözleri de imalı anlatıma verilebilecek örneklerdir.

Kadının, özellikle annenin kullandığı dilde Lakoffun belirttiği kesin sınırlar olmasa da ilgi alanlarına, duygu yoğunluğuna, kullandığı sıfatlara ve dolaylı ifadelerine bakıldığında kadının erkekten farklı bir dile sahip olduğu söylenebilir. Ataerkil yaşam tarzı ve düşünce biçimi kadınların kendilerini açıkça ifade etmelerine yeterince imkan tanımadığı iddia edilmektedir. Fakat kadın her koşulda kendini dolaylı da olsa anlatabilir. Bu noktada ninniler kadının hem estetik hem de duygusal ve düşünsel algısını ortaya koyar.

Sözlü yazılı elektronik kültür ortamlarında farklı şekillerde olsa da ninniler icra edilmeye devam etmektedir. Her kültür ortamında da geleneksel ninniler

kullanılmaya devam etmektedir.Yazılı ve elektronik kültür ortamında yeni sözcükler ve ifadeler kullanılsa da ninnilerin kalıp ifadeleri korunur.

Annelerin icra ettiği ninnilerde kullandıkları sözler erkek ve kız çocukları için farklı ifadeler içermektedir. Aynı zamanda ataerkil yaşam biçiminin kadına ve erkekçe biçtiği toplumsal cinsiyet rollerini de ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda ninnilerde annenin kız ve erkek çocuklarına yönelik ifadeleri ve kadının toplumsal cinsiyet rolünü belirleyen ifadeleri belirlemek mümkündür.

Gülcan Çolak Bostancı, “Türkçede Kadınların Çağrışım Setleri” adlı çalışmasında alt ve orta tabaka kadın ve erkeklerde belli sözcüklerin yarattığı çağrışımlar tespit etmiş, buna göre; “Akrabalık, arkadaşlık, komşuluk, ev ve evlilik hayatı, eve yönelik iş ve el işi” ile ilgili çağrışımlar, “ev ve evlilik hayatı”; “mutfak, temizlik, elve el işi” ile ilgili çağrışımlar, “konuşma, ağlama, hediyeleşme, çiçek verme ve maziye yönelme” ile ilgili çağrışımlar, “giyim ve giyinme”, “güzellik ve kozmetik” ile ilgili çağrışımlar, din kültürüne, çiftçiliğe ait çağrışımların kadın kültürüne ve kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bilgiler taşıdığı ortaya konmuştur. Erkeklerin çağrışımlarında ise yine onların toplumsal cinsiyet rolünü belirleyen “spor, ulaşım araçları, askerlik,av, şans oyunları ve kahve kültürü” gibi sözler vardır. Buna göre alt kültür kadınları arasında evi, ev işeri, çiftçilik, dine yönelik çağrışımlar daha yüksektir.(Çolak Bostancı,2008:178-203)

Kadınların erkelerle karşılaştırıldığında ev, aile, inanç, konuşkan olma, güzellik giyim temizlik gibi konularla birlikte düşünölmeleri ve bunlarla ilgili sözcüklerin kadınların konuşma dilinde varlığı annelerin icra ettiği ninnilerde de kadına özgü dilsel ifadeler bulunduğu fikrine götürmektedir. Bu ifadelerin niteliği belirlenerek kadın dili belirlenebilir.

Sözlü kaynaklardan derlenen ninni örneklerinden hareketle annenin dili hakkında genellemeler yapmak mümkündür.. Türkiye'nin farklı illerinden farklı yaş grubu ve mesleklerden annelerle yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen ninnilerde annelerin kızlar için ve erkekler için kullandığı sözler

belirlenmeye çalışılmıştır. 73 sözlü kaynaktan derlenmiş ninni yanı sıra “Türk Ninniler Hazinesi” ve “Türk Folklorundan Derlemeler” adlı eserlerde yer alan ninniler incelenmiş ve kız ve erkek çocukları için kullanılan sıfatların ve ifadelerin birbirine oranı belirlenmeye çalışılmıştır.

Sözlü kaynak derlemelerinde kaynak kişiler arasında yaş ve meslek ayrımı yapılmamıştır, çünkü eğitilmiş olan ve olmayan kadınların aynı, genekte yayılmış ninniye söyleyebildikleri ya da çocuğa dinletebildikleri görülmektedir. Elbette yazılı ve elektronik kültür ortamında ninnilerin formunda ve icrasında değişimler olmuştur. Ancak ninnilerin, bebeğin geleceğine dair beklentiler içinde olmak, güzelliğini övmek uyuyup hızla büyümesini dilemek gibi karakteristik özellikleri değişmemiştir.

Aşağıda ninnilerde kız ve erkek çocukları için kullanılan sıfatlar ve benzetmeler verilmiştir. Genel anlamda Türk sosyo-kültürel yapısı içinde annenin dilinin kız ve erkek çocuklarının tasvirine yansıma derecesi belirlenmeye çalışılacaktır.

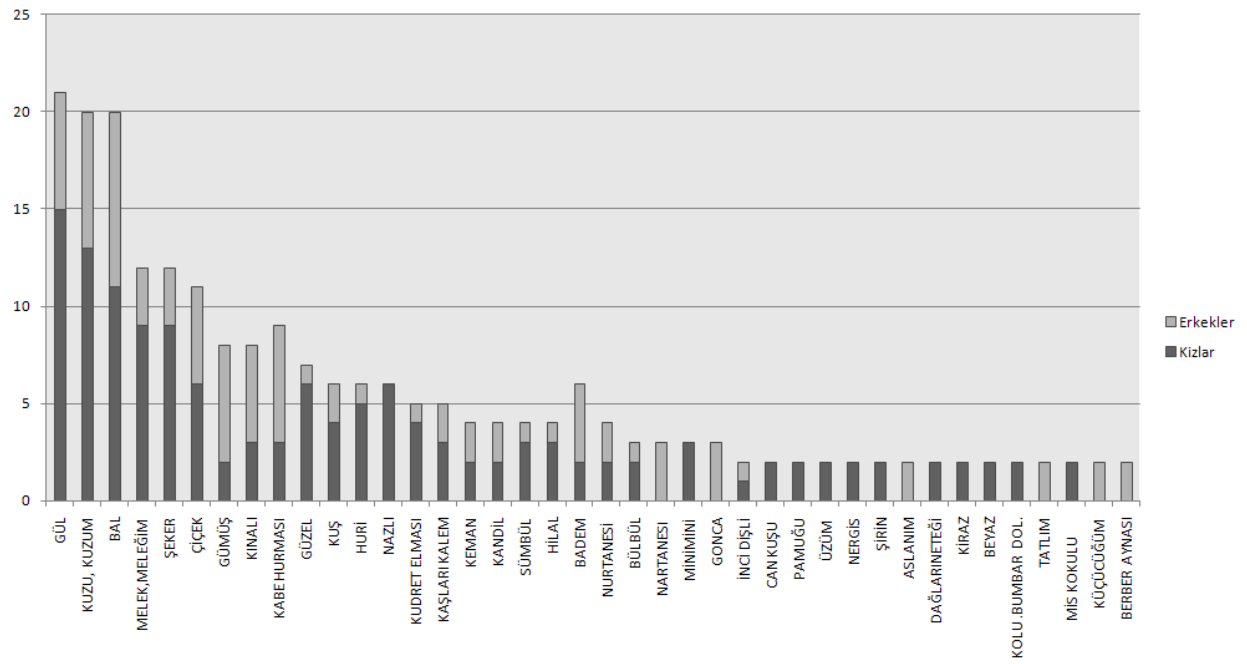
Ninnilerde Yaygın Olarak Kullanılan Sıfatlar ve Benzetmeler	Kızlar	Erkekler	Toplam
GÜL	15	6	21
KUZU, KUZUM	13	7	20
BAL	11	9	20
MELEK,MELEĞİM	9	3	12
ŞEKER	9	3	12
ÇİÇEK	6	5	11
GÜMÜŞ	2	6	8
KINALI	3	5	8
KABE HURMASI	3	6	9
GÜZEL	6	1	7

KUŞ	4	2	6
HURİ	5	1	6
NAZLI	6	0	6
KUDRET ELMASI	4	1	5
KAŞLARI KALEM	3	2	5
KEMAN	2	2	4
KANDİL	2	2	4
SÜMBÜL	3	1	4
HİLAL	3	1	4
BADEM	2	4	6
NURTANESİ	2	2	4
BÜLBÜL	2	1	3
NARTANESİ	0	3	3
MINİMİNİ	3		3
SİNİSİ	0	3	3
GONCA	0	3	3
NARİNCE	0	3	3
İNCİ DIŞLI	1	1	2
CAN KUŞU	2	0	2
PAMUĞU	2	0	2
ÜZÜM	2	0	2
NERGİS	2	0	2
ŞİRİN	2	0	2
ASLANIM	0	2	2
DAĞLARINETEĞİ	2	0	2

KİRAZ	2	0	2
BEYAZ	2	0	2
KOLU .BUMBAR DOL.	2	0	2
TATLIM	0	2	2
MİS KOKULU	2	0	2
KUÇUCÜĞÜM	0	2	2
BERBER AYNASI	0	2	2
YAPRAK SARMASI	1	1	2

Yukarıdaki sıfatlar hem erkek hem de kız çocukları için kullanılabilir. Fakat kullanım sıklığı değişmektedir. Örneğin bebekler için en fazla kullanılan “gül” benzetmesi kız çocukları için söylenen ninnilerde 15 kez kullanılmışken erkelerde altı kez kullanılmıştır. Her ne kadar bebeğin cinsiyeti üzerinde pek odaklanılmıyor görünse de çiçek adları kız bebekleri övmek için daha uygun görüldüğünden kullanım sayıları artış göstermektedir.

Yine tabloda görüldüğü gibi “nazlı” sıfatı erkek için hiç kullanılmazken gümüş, aslan benzetmeleri erkek için daha çok kullanılmıştır.

Yukarıdaki grafikte kız ve erkek çocukları için ortak kullanılan sıfatların birbirine oranı görülmektedir.

Nninnilerde kullanılan sıfatlar ve benzetmeler verilenlerden ibaret değildir. Ancak değerlendirilmeye alınanlar birden çok tekrar edilenlerdir. Bunların dışında, elde bulunan ninnilerde kullanılan diğer sıfat ve benzetmeler şöyledir:

Sözlü ve Yazılı Kaynaklardan Edinilen Ninnilerde Bir Kez Rastlanan Sıfat ve Benzetmeler

KIZLAR İÇİN

CİCİLİ	KARA GÖZLÜ
FINDIK	CİMCİK MAKARNASI
UZUN KAVAK	BAKLAVANIN BÖREĞİ
GÖNÜLLERDE DİLEK	SÜTLACIN KAYMAĞI
KUNDAĞI BAŞAKLARDAN	ÇENESİ ÇUKUR
GÖKYÜZÜ OYUNCAĞIN	ENSESİ ÇUKUR

TOMURCAK	AL ÇUHALİ DAYELİ
KÜÇÜCÜĞÜM	İKİ KOLU SIVALI
TAŞ BEBEK	MEYDAN AYNASI
MENEKŞE GÖZLÜ	KESTANE BAKIŞLI
OYA KİRPİKLİ	CENNET PORTAKALI
NIHAL	ŞEHLA BAKIŞLI
GÖZ BEBEĞİ	DİVAN AYNASI
ELİ ALTIN OYUNCAKLI	CAN YOLDAŞI
CEYLAN GİBİ SEKİŞLİ	SAKSAĞAN KUYRUĞU
KAŞLARI HAÇLAR YAYI	MEYDAN YAZISI
YAŞAMAN ELMASI	ALNI MEYDAN SİNİSİ
LAVANTA KUTUSU	CENNET SİNİSİ
SEDEF DÜĞMESİ	PİLAV NOHUDU
BULGUR NOHUDU	ZEMZEM PINARI
TÖM TÖM BADEMİ	

ERKEKLER İÇİN

CEYLANIM	AKDOĞAN
YATAN EMİR	KAR BEYAZI
LÜLE LÜLE SAÇLI	PAŞA ÇIRASI
ASLANLARIN YATAĞI	GÖKLERİN YILDIZI
İKİ GÖZÜM	BAŞIMIN BAYRAĞI
GOÇ	KARAKAŞLI
FISTIK	ŞAHİN

BIDİK	AVŞAR ELMASI
BEY	ÜSKÜF ELMASI
KAYMAK	HUDAYİ
OVANIN EKİNİ SAÇLI	YAYLANIN SÜLÜNÜ KAŞLI
YAPRAK SARMASI	GÖĞÜSÜ YILDIZLAR YATAĞI
PAŞALAR BAŞI	KABADAYI
YÖRÜK BEYİ	GONCA GÜL DESTESİ
DOMBUL DOT BURUN	YİĞİT
NAR	KAMİL
YANI HANÇER KILIÇLI	CEP AYNASI
ENSESİ KAVLAK	SIRMALI
KÜP KARINLI	YÜREK BEYİ
LAHANA BACAĞI	YAKIŞIKL
CARIT KULAK	ELVAN NAKIŞLI
BULGAR YAYLASI	MEDİNE HURMASI
REYHAN	ALNI BAYRAM AYI
ARI PETEĞİM	DÖKME GÜMÜŞ
MISIRIN PAŞASI	
DAĞLAR AŞASI	

Genellikle kız ya da erkek çocukları övmeye yönelik nitelikler taşıyan yukarıdaki ifadeler annenin kızlara ve erkeklere onların cinsiyet rolü paralelinde ninniler söylediğini göstermektedir. Bu nedenle annenin kız çocuğu için kullandığı sözler ile erkek için kullandıkları farklılaşmaktadır. Kıza dair benzetme ve sıfatların çoğu toplumda kızın algılanma biçimine uygun

olarak narinlik çağrıştırır. Kız çocukları hanım hanımcık ve çiçekler kadar güzeldir. Erkek için kullanılanlar ise yine erkeğin algılanışına göre daha çok sertlik, güç içermekte ve erkekler aslan, koç, yiğit gibi sıfatlarla tanımlanmaktadır.

Görüldüğü gibi anne, toplumsal cinsiyet rolünün bir sonucu olarak ninnilerde kız çocuk için farklı erkek çocuk için farklı sözcükler seçmektedir. Ayrıca hitap edilenin bebek olması, annenin konuşma üslubunu yumuşatmakta hem de kadının dili ataerkil toplum yapısının karakterine uygun olarak erkekten daha duygusal ve daha coşkulu hal almaktadır.

2.2.5.2. TÜRK HALK NİNİLERİNDE KADININ KENDİNE ÖZGÜ DİLİ

Bir önceki başlıkta ve tezin genelinde kadınların, erkek egemen Türk sosyo- kültürel yapısı içinde erkeğin yarttığı dile uygun olarak ninni icra ettiği üzerinde durulmuştur. Erkeğin iktidarı çerçevesinde ortaya çıkan toplumsal cinsiyet rolleri kadınlar tarafından içselleştirmiş ataerkil duyuş düşünüş biçimine uygun olarak çocuk büyötmek annenin modern çağda da en temel görevlerinden biri olmuştur.

Tezin bu başlığı altında ise ele alınacak konu, kadınların ninnilerde kullandığı ve esasen erkeğe ait olan dilin yanı sıra, kadının /annenin salt kendine ait bir dilinin aranıp aranamayacağı sorusuna yanıt vermeye çalışmaktır.

Daha önce de değinildiği gibi, Fransız feminist eleştirisi esas olarak kadının, erkek dilinin egemenliğinden kurtulup kendine özgü yeni bir dil yaratmasını ve kullanmasını amaçlamaktadır. Feminizmde “İkinci Kuşak” olarak adlandırılan bu anlayış, “Birinci Kuşak” feministlerin amaçladıkları erkeğin dünyasında var olma çabasının bir adım önüne geçmiştir. Fransız feministlerine göre, kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olması gerektiği fikri aşılmalı, kadın ve erkeğin farklı birer cinsiyet olduğu kabul edilmelidir. Kadın ve erkek arasındaki farklılık yalnızca biyolojik cinsiyete bağlı değildir; bu

farklılık dile aksetmeye başladığında anlam kazanmış olur. Cinsiyete bağlı farklılık ancak dil içinde yaratılabilir. (Durudoğan 2009: 58-59)

Fransız feminist eleştirmenlerinden Luce İrigaray ve Helene Cixous kadına yapılan baskıda dili temeli olarak görür. Helene Cixous, "Sorties" adlı eserinde erkeklerin kurduğu üstünlüğün dil yoluyla silinebileceğini söyler. Cixous'a göre kadın ancak kendi bedenini anlatmakla erkeğe karşı başarı sağlayabilir. Kendi cinsiyet özelliklerinin ritmi ve istekleri ile bedenini anlatmalıdır. Böylelikle erkeksi düşünce yapısı yıkılmış olacaktır (Sellers, 199:25) .

Luce İrigaray'a göre , eril dilin bir amacı kendini evrensel göstermektir ve bu erkek eğilimli dil, aterkilliğe hizmet etmenin yanı sıra tehlikelidir de çünkü kadınların izlenimlerinin değişmesine de neden olur.Dolayısıyla kadınlar bugünkü düzeni reddederek yalnızca kadın gibi konuşmaya başlamalıdır (Sellers, 1991: 96).

Kristeva'ya göre ise kadınların sorununun çözümü için hem dilsel hem sosyal temsil düzenlerini kapsayan psikosembolik yapının incelenmesi gerekir. Psikosembolik yapıyı anlamak kadın – erkek arasındaki farklılığı dil, anlam, güç bağlamlarında incelemeyi gerektirir. Kristeva'nın psikosembolik yapıyla anlatmak istediği ; bedensel dürtülerin yarattığı enerjinin dışavurulduğu "semiyotik unsur" ile dil kullanımıyla başlayan "sembolik" unsurdur. Kristava'ya göre dilin mantığı, dilsel temsil düzenine yani sembolik düzene geçişten önce bedensel işleyişlerde yani semiyotik düzende vardır. Ayrıca bedensel dürtülerin dildeki etkileri göz ardı edilemez. Ona göre dilde anlam semiyotik ve sembolik düzenin birlikte işlemesiyle ortaya çıkar.(Durudoğan,2009: 62)

Kristeva'ya göre oidipal öncesi dönem veya semiyotik evre , dürtüsel enerji olarak adlandırılan, çocukların "babbling" dönemi olarak bilinen, seslerin, jestlerin ve beden hareketlerini taklit edildiği dönemdir. Semiyotik içgüdüsel enerjinin ritmi ve telaffuzu çocukları konuşma için hazırlar.(Sellers,1991: 98)

Bebek için ilk anlamlandırmalar semiyotik dönemde başladığı için bir anlamda sosyal düzene ve dile geçiş de ilk olarak burada başlar.

Çocukların anneden kopuşu, ben ve diğeri ayrımı, semiyotik evrede ortaya çıkar. Sembolik düzenden çok önce çocuğun hoşuna gitmeyeni reddetmesi, istemediklerini dışlaması kelimelerin kullanımından çok önce anlamın oluştuğunu gösterir.

Annenin semiyotik evrede kullandığı bu dil henüz erkek dilinin kullanılmadığı , tamamen anneye/ kadına ait olan dildir.Sembolik evreye gelindiğinde kadın eril dilin sözcüklerini semiyotik dile katar. Bu dönemde semiyotik dil tamamen yok olmaz. Sembolik ve semiyotik dil bir arada varlığını devam ettirir.

Türk halk ninnilerinde annenin kullandığı sözcükler sembolik dilin özelliklerini taşır. Daha önce de vurgulandığı gibi anne, ataerkil toplumun belirlediği cinsiyet rolüne uygun anlamlar içeren ninniler söyler. Bir başka deyişle anne/kadın; kız çocuk ve erkek çocuk içselleştirdiği eril dili kullanır. Bununla beraber ses tekrarları, anlamsız sözcükler, ritim ve annenin beden hareketleri ninnilerin ve ninni icrasının vaz geçilmez unsurlarındandır. Bu da göstermektedir kininnilerde “semiyotik” ve “sembolik” dil bir arada bulunmaktadır. Fransız feministlerini edebi eserlerde özellikle şiirde kadın dili oluşturma çabaları göz önünde bulundurulduğunda ninnilerin kadının kendi dilini yansıtan ürünler olduğu kabul edilebilir. Çünkü, anne ile çocuğun henüz birbirinden ayrı düşünülmediği pre-oidipal dönemde erkek dilinin etkisi yoktur. Bu dönemde anne ile çocuk arasında özel bir dil vardır, bu da kadına özgü dildir.

Helen Cixous ve Luce Irigaray ise kadın bedenine dayanan bir dil oluşturmak için onun bilinçaltına yönelmek gerektiğini, bunun da dil sürçmeleri üzerinden gerçekleştirilebileceğini ileri sürerler. Onlara göre dil sürçmeleri bilinçaltını ortaya koyar.

Luce Irigaray kadınların konuşabileceği bir dilin kadın cinselliği üzerine kurulabileceğini ileri sürer. Kadının dilini yansıtmayan eril dilin söz diziminin

bozar örneğın özne ve nesne gibi ikli hiyearchileri reddeder. Ya da çift söz dizimi kullanarak bir cümleinin eril mantğıaltında gizli metaforlar bulur. Helen Cixous kadın dilini oluşturmak için mitlere odaklanmak gerektiğini ileri sürer. Mitik öyküler inceler ve bunlarda dişil metaforlar bulur. (Humm, 2002: 153-158)

Ninnilerde sık karşılaşılan ses ve söz tekrarları, anlamsız görünen birtakım sözler, annenin ezgili sesi ve buna uygun beden hareketleri ve bebeğın verdiği tepkiler , annenin bilinçaltı , kadın bedenine dair kullandığı metaforlar ninnilerde kadının dilini verecek unsurlar olarak görülebilir.

Aşağıdaki ninniler, kadın dilini yansıtırma düzeyi bakımından değerlendirilebilecek örneklerdir.

1. Hoppala yavrum hoppala

Verem seni topala

Topal seni kaçırır

Ormanlara yatırır

Ormanlardan kurt gelir

Seni yer de bitirir

Dünya bana dar gelir. (Ungan, 2009:45)

2. Dandini dandini danası var

Bir kel başlı anası var

Hu yavruma hu hu

Ninni de ninnisi var

Hu yavruma hu hu(Çelebioğlu, 1995: 270)

3. Uyusun da büyüsün ninni

Tıpış tıpış yürüsün ninni

Neni oğlum neni

Eeee eeee oğlum eee

Nen oğlum nen (K.K. 18)

Birinci ninni rneği kadının bilinçaltını yansıtan bir ninni olarak görünmektedir. Kurt imgesi ve çocuğun kaçırılması ve kurt tarafından yenmesi metaforu kadının bebeğini kaybetmekten duyduğu korkuyu yansıtmakla birlikte bebeği gerçek yaşamın zorluklarına alıştırmaya yönelik anlamlar da içerir. (Guidice, 1998:270-293)

Öte yandan orman ve kurt “Kırmızı Başlıklı Kız “ masalını çağrıştırmaktadır. Cixous’a göre bu masalda “ kırmızı şapkalı kız” küçük klitoristir. Bir eril metaforlar ormanında yakalanmış küçük bal kavanozlu bir dişildir. (Humm, 2002: 158)

Ninnide annenin bebeğin kaybından duyacağı üzüntü kendi cinselliğile birleşerek dile getirilmiştir.

İkinci ve üçüncü ninnide kullanılan e e ee , hu hu, ninni ninni gibi sesler “semiyotik” evrede annenin bebekle iletişimini sağlayan, kadın diline özgü seslerdir. Aynı zamanda bu sesler annenin sallama hareketine de eşlik eder ve ninnide ritim sağlar. ocuk annenin sallama hareketine ve buna uyan ritimli seslere olumlu tepki verir. Uyur ya da sakinleşir. Tüm bunlara ezgi de eklendiğinde anne ile ocuk arasında sözsüz iletişim sağlanmış olur. Bbek ana rahmindeyken de annenin beden hareketleriyle uyum içindedir, çünkü onun bir parçasıdır. Doğduktan sonra da anne bebek için rahimdekine benzer koşulları sağlar. Bu konuda en işlevsel olan ninnilerdir. Nninnilerle bebek annenin dilini öğrenir ve buna olumlu ya da olumsuz tepki verir.

Türk halk ninnileri semiyotik dil özelliklerinin yanı sıra sembolik dilin de özelliklerini taşır. Eril dilin belirlediği sözcüklerden oluşan sembolik dil annenin erkeliği ve kadınlığı yeniden üretimini sağlayan, ataerkil nitelikleri devam ettiren dildir ki esasen erkeğin dilidir.

Sonuç olarak Türk halk ninnileri kadının kendine özgü dilinin ve ataerkil yapının belirlediği eril dilin niteliklerini içinde barındıran; kadının cinselliğine ve

bedenine dair metaforlar, imgeler içeren öte yandan erkek egemen toplum yapısının belirlediği rolleri çocuğuna aktaran türdür.

SONUÇ:

Anonim Türk halk şiirinin en eski örneklerinden biri sayılabilecek ninniler günümüzün hızla değişen kültürel koşulları içinde üretilmeye ve tüketilmeye devam etmektedir.

Konuya kadının toplumsal cinsiyet rolü açısından bakıldığında ataerkil toplum yapısında, belki de kendi sınırları içinde anaerkini ortaya koyan tek tür olmuştur.

Türk annesinin kapalı mekan içinde üstlendiği cinsiyet rolünün yarattığı gerilim, üzüntü, hüzün, kızgınlık, korku gibi her türlü duygu ve düşünce, ninnilerin güvenli dünyasında yerini zihinsel dinginliğe bırakmaktadır. Bir bakıma ninniler, anne ve bebek için farklı ve özel bir alan oluşturmaktadır. Bu özel alanda annenin yaşadığı her türlü gerilim yok olmakta, duygusal ve düşünsel anlamda anne, kendini doğrudan ifade etme olanağı bulmaktadır. Kendi yaşamının öyküsünü anlatmaya başlamaktadır. Böylesine özgür bir alanda anne, kendisi için bir güç alanı oluşturmaktadır. Karşılaştığı zorlukların üstesinden gelebilme başarısını göstermektedir.

Annenin, toplumun ve aile hayatının temel taşı olduğu yaygın fikri tekrar hatırlandığında bunun içi boş bir yargı olmadığını fark etmek gerekir. Türk toplum hayatında kadınlar/ anneler; aileyi toparlayan, uyumu sağlayan, kimi zaman erkeği yönlendiren, akılcı tutumlarıyla zorlukları aşmayı bilen kişilerdir. Bu bakımdan ailenin ve toplumun devamlılığını sağlayan merkezi güç konumundadırlar.

Her ne kadar kamusal alanda aktif olmayışı kadını, ikinci plana itmiş gibi görünse de aile içi otoriteyi paylaşmak için gösterilen çaba, kamusal alanda erkek üzerinden dolaylı bir etki sağlamaktadır. Bu dolaylı etki anne için küçümsenemeyecek derecede dönüt sağlamakta, böylece kadının “sessiz sesi” hissedilmektedir.

Anonim Türk halk şiirinin diğer türlerinden farklı olarak kadının ve annelerin sanatsal üretiminin bir verimi olan ninniler yalnızca çocuğu

uyutmak maksadıyla söylenen ezgili tür olmaktan çıkmakta, kadına yönelik daha fazla anlam içermektedir.

Anonim halk şiirinin sınıflanmasında kullanılan ölçütlerin çoğu ninniler için kullanıldığında çoğunlukla kesin bir çerçevede kuralları belirlenmemektedir.

Şekil bakımından geleneksel sözlü şiirin koşma ve mani şekillerinin ve 7'li, 8'li veya 11'li hece ölçüsünün kullanılıyor olması birçok anonim türün ortak özelliğidir. Fakat ninni olarak söylenen ve geleneksel ninnilerden farklı uyak şemasına sahip olan şarkı ve türküler de bulunmaktadır. Dolayısıyla şekil bakımından katı kurallardan bahsedilememektedir. Türlerin tematik sınıflamaları söz konusu olduğunda ise ninnilerin yalnızca bebeğin uyutulması ya da avutulması için söylenmediği görülmektedir. Kimi zaman kına türküsü olmakta kimi zaman da ölen kişinin ardından söylenmektedir. Ayrıca aşk ya da gurbet temasını anlatan ninniler de bulunmaktadır.

Anonim halk şiiri türlerinin temel özelliklerinden biri olan ezgi eşliğinde icra , Türk halk ninnilerinin de en temel özelliğidir. Anne, bebeğini uyuturken sallama hareketine uyum sağlayacak şekilde ezgi eşliğinde ninni söyler. Fakat ninnilerin kendilerine özgü ezgilerinin bulunduğunu söylemek zordur. Ağıt olarak söylenen bir şiir, ezgisi değiştirilmeden ninniye dönüşebilmektedir. Ya da popüler müziğin bir ürünü, geleneksel olarak söylenen tüm ezgilerden farklı özelliklere sahip olmasına rağmen ninni olarak söylenebilmektedir. Ayrıca aynı ninni farklı kişiler tarafından söylenirken farklı ezgiler kullanılabilir. "Dandini Dandini Dastana" şeklinde başlayan ninni, farklı kadınlar tarafından bilinen ezgisinden başka şekilde icra edilebilmektedir.

Kısacası ninnilerin ayrı bir tür olarak ele alınmasını sağlayan yalnızca şekil ölçü, konu, ezgi gibi kıstaslar değil, kadının içinde bulunduğu koşullar doğrultusunda bunları nasıl biçimlendirdiğidir. Yani annelerin içinde bulunduğu bağlamsal koşullar, ninniye bir takım özellikler kattığından ninniler, kadınlarla birlikte ele alınması gereken bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ağıt, mani , türkü gibi diğer anonim türlerden farklı olarak ninniler, kadınlara özgü anlatımlardır ve onun yaşamına dair tüm özellikleri ninnilerde görmek mümkündür. Türküler, maniler, hatta ağıtlar hem erkekler hem de kadınlardan tarafından icra edilebilmekte; fakat ninniler içeriğiyle, işleviyle, kendine özgü diliyle kadınlarla özdeşleşmiş bir türdür. Erkeklerden ninni söylemeleri özellikle geleneksel aile yapısında beklenmez. Bunun en temel nedeni erkeklerin ataerkil toplum yapısı içinde kabul edilmiş cinsiyet rolleridir. Bebekle, ocuk bakımıyla, ev işleriyle meşgul olacak kişi erkek değildir. Bu nedenle bebekle iletişimi de sınırlı olduğundan ona ninni söyleme gereksinimi de ortadan kalkmaktadır.

Diğer anonim halk şiiri türlerinin icrasında da kadınların ve erkelerin söyleyişi biribirinden farklılaşmaktadır. Öncelikle erkekler her ortamda türkü söyleyebilmektedirler ancak bu durum kadın için geçerli değildir. Çünkü kadınların erkek egemen toplum yapısında belli kurallara uyması gerekmektedir. Dolayısıyla kadınlardan daha çok diğer kadınlardan birlikteyken türkü, mani vb söylemektedir. Ağıtlar en eski Türk geleneklerinde olduğu gibi trenselsel niteliklerinden dolayı kadınların icrasını gerektirmektedir. Ayrıca ağıt yakan kadınların feryat ederek ağlayışları yine erkeğin toplumsal cinsiyet rolüne uygun olmayan bir davranış olarak görülür, bu nedenle konuyla ilgili tespit ve görüşlere göre erkekler nadiren ağıt yakar. Görkem'inve Esen'in ağıtlarla ilgili tespitleri erkelerden çok kadınlar tarafından ağıt yakıldığı yönündedir.

Ninnilerin reticisi ve tüketicisi olan kadınlar , içinde yaşadıkları Türk sosyo-kültürel yapısının geçirdiği değişimlerden etkilendiklerinden bebekler için söyledikleri ninnilerde de farklılaşma görülmeye başlamıştır.

Sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamları anneler üzerinde farklı etkilere sahip olmuştur. Dolayısıyla sözlü gelenekte gerçekleşen ninni icrası ve yazılı gelenekte ortaya çıkan ninni icrası az çok değişiklik göstermektedir.

Yazılı gelenek ortamında anne sözlü kültür ortamındaki gibi, sözlü aktarım ve doğaçlama yoluyla icrada bulunmakta fakat yavaş yavaş gelenekten kopmaktadır.Çeşitli kaynaklardan beslenen kadının artan bilinç düzeyi geleneksel ninnilerden farklı ninniler üretmesini sağlamaktadır.

Elektronik kültür ortamında ise ninni icrası çok farklı bir karaktere bürünmüştür. Anneler kitle iletişim araçlarının aktif kullanıcısı olurken bu araçların sağladığı hız ve kolaylıkla ninni icrasında pasif hale gelmeye başlamışlardır. Kent yaşamının koşulları içinde aile yaşantısını da devam ettirmeye çalışan ve iş hayatının içinde yer alan anneler televizyon, internet gibi araçlar vasıtasıyla bebekleriyle iletişim kurmaya başlamışlardır. Bu araçlarda yer alan ezgili her tür şarkı türkü vb.ni, bebeği uyutmak, oyalamak için kullanmaya başlamışlardır.

Sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamında kadının ninni icrasına iletişimsel açıdan bakıldığında çeşitli yeni özellikler kendini gösterir. Anlatıcı olarak anne ve dinleyici olarak bebek/ çocuk arasında kurulan iletişim; anlatılan geleneksel anlatı, iletişimde kullanılan dil, mesaj ve iletişim araçları boyutuyla anlamlı hale gelmektedir.

Annenin içinde bulunduğu mekanlar, ruhsal ve fiziksel koşullar ; dinleyici olarak bebeğin yada çocuğun verdiği tepkiler; iletişimde kullanılan söze dayalı ezgi , televizyon, internet gibi iletişim araçları ninnilerin içeriğini ve icrasını ve fonksiyonlarını çeşitli derecelerde etkilemektedir. Tüm bu etkenler annenin toplumsal cinsiyet rolünün belirlediği dil ile ninnilerin biçimlenmesini sağlamaktadır.

Farklı bölgelerden ve farklı yaş ve meslek gruplarından kadınlar arasından derlenen ninnilerde, kadının kullandığı dilin özelliğini belirlemek üzere yapılan değerlendirmede kadının, erkek ve kız çocukları için fiziksel görünüşe dair övgüleri sıklıkla kullandığı, duygusal ve coşkulu bir dil ile erkeklerin icralarında göze çarpan sert ve kahramanca söyleyişten uzaklaştıkları görülmüştür.

Ninnilerde kullanılan kalıp ifadeler benzetme ve sıfatlar kadın ve erkek cinsiyetine göre değişiklikler de içerecek kalıcılığını sürdürmektedir. Çünkü her ne kadar Türk toplumunda kadın için bir dizi sosyal , siyasal, ekonomik, kültürel değişim gerçekleşmiş olsa da ataerkil yapı, esnemekle birlikte, varlığını devam ettirmektedir. Kent yaşamında erkek ve kadın rolleri eşitlenmeye ve erkekler de bebek bakımıyla ilgilenmeye başlasa da bu durum küçük bir sosyal grubu kapsamaktadır. Aynı zamanda erkekler söyledikleri ninnilerin yaratıcısı değil, kadınlardan öğrendiklerinin aktarıcılarıdır. Dolayısıyla ninni icrasında başat rol oynayan yine kadının kendisidir.

Türk halk ninnilerinin anlamsal değerlendirmesi yapılırken erkeğin dayattığı eril dilin anne tarafından kullanıldığı ve ataerkil topluma uyumlu değerlerin yeniden üretildiği sonucuna varılmaktadır. Öte yandan ninnilerin erkek dilinin etkilerini taşımayan , kadının kendi dilini içinde taşıyan bir yanı da bulunmaktadır. Ninnilerde kullanılan söz ve ses tekrarları, annenin bilinçaltısını yansıtan imgeler- metaforlar, beden hareketleri , ezgiyle sağlanan ritim bebekle anne arasında farklı bir dil olduğunun göstergesidir ki bebeğin bu dile olumlu ya da olumsuz tepkiler vermesi onun ilk öğrendiği dilin, bu dil olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- ABRAHAM, Roger D. ;"The Complex Relations of Simple Forms", **Folklor Genres**, ed. Dan Ben Amos, Londra, Austin ,1976,193
- AÇA, Mehmet; "Şamanlığa Geçişteki Ölüm Dirilme Ritüelinden Türk Destanlarındaki Ölüm Dirilmeye" **Milli Folklor**, Ankara, Geleneksel Yayıncılık, cilt.7, sayı 54, 2002
- ADLER, Alfred; **Cinsiyetler Arasında İşbirliği** , çev. Seçkin Selvi, İstanbul, Payel Yayıncılık, 1999
- AKALIN L. Sami; **Türk Manileri** , İstanbul, 2 Cilt, 1972
- AKAR, Özlem ; "Türk Masallarında Kadın Figürü Üzerine Bir İnceleme", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006
- AKSAN, Doğan; **Türkçeye Yansıyan Türk Kültürü**, Ankara, Bilgi Yayınevi 2008
- AKTULUM, Kubilay; **Metinler Arası İlişkiler**, İstanbul,Öteki Yayınevi, 2007
- ARAT, Necla; **Kadın Sorunu**, Say Yayınları: İstanbul, 1986
- AYTEMİZ, U. Beyhan ; "Halide Edip Adıvar ve Feminist Yazın", Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2001
- BADİNTER, Elizabeth; **Anelik Sevgisi**, İstanbul, Afa Yayınları, 1992
- BAŞGÖZ, İlhan; **Türkü**, İstanbul, Pan Yayıncılık, 2008
- BEAUVOİR, Simone de; **Kadın " İkinci Cins"- I** çev. Bertan Onaran , İstanbul, Payel Yayınları , 7. Basım, 1993 b
- BEAUVOİR, Simone de; **Kadın " İkinci Cins"- III** ,çev. Bertan Onaran , İstanbul, Payel Yayınları ,1993 a
- BEN, Amos Dan; **Folklor Genres**, Londra, Austin ,1976

- BERKTAY, Fatmagül; **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın**, İstanbul, Metis Yayınları, 2008
- BORATAV, P. Naili; "Halk Şiiri" , **Türk Dili, Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı**, 1968, 207
- BORATAV, P. Naili; **Halk Edebiyatı Dersleri**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 2000
- BORATAV, P.Naili; **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1988
- BOSTANCI ÇOLAK, Gülcan; "Türkçedeki Kelimelerin Cinsiyetlere Göre Çağrışım Setleri", Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008
- BUTLER, Judith; **İktidarın Psikik Yaşamı**, çev. Fatma Tütüncü, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2005
- BÜYÜKKANTARCIOĞLU, Nalan; **Toplumsal Gerçeklik ve Dil** ,İstanbul, Multilingual Yayınları,2006,
- BÜYÜKOKUTAN, Aslı; " Muğla Yöresi Alevi Türkmenlerin Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünleri Üzerine Bir Araştırma", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler EnstitüsüYayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir,
- CEVİZCİ, Ahmet; **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, İstanbul, Paradigma Yayınları 2000
- CONNELL, R. W.; **Toplumsal Cinsiyet ve İktidar**, çev. Cem Soydemir, İstanbul, Ayrıntı Yayınları ,1998
- COOTE, Mary P.; "On the Composition of Women's Songs", **Oral Tradition**, Columbia, Vol.7, Number 2 ,1992
- ÇELEBİOĞLU, Amil : **Türk Ninnilerinden Seçmeler**, Haz. Emine Sevim, İstanbul, Bilge Yayıncılık, 2005
- ÇELEBİOĞLU, Amil; **Türk Ninniler Hazinesi**, İstanbul, Kitapevi Yayınları 1995

- ÇELİK, Ali; **Manilerimiz ve Trabzon Manileri**.Ankara, Akçağ Yayınları, 2005
- ÇOBANOĞLU, Özkul; **Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü**, Ankara Akçağ Yayınları , 2000
- DAVIDOFF, Leonore; **Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet** ,çev. Zerrin Ateşer – Selda Somuncuoğlu, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002
- DEGH, Linda; “Halk Anlatısı”, çev. Zerrin Karagülle, **Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar-I** , Ankara, Milli Folklor Yayınları, 2003
- DEL GIUDICE, Luisa; “Ninna-nanna-nonsense? Fears, Dreams, and Falling in the Italian Lullaby”, **Oral Tradition**, Colombia, Vol. 3, Numer 3, 1988
- DELANEY, Carol; **Tohum ve Toprak**, çev. Selda Somuncuoğlu – Aksu Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001
- DİLÇİN, Cem; **Örnekleriyle Türk Şiir Bilgisi**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara Türk Dil Kurumu Yayınları 2005
- DİZDAROĞLU, Hikmet; “Halk Şiirinde Türler”, **Türk Dili**, Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı,Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, sayı 207, 1987
- DOĞAN İrfan; **İletişimi Anlamak**, Ankara, Pozitif Matbaacılık, 2005
- DONOVAN, Josephine; **Feminist Teori**, çev. Aksu Bora vd. İstanbul, İletişim Yayınları, 2001
- DORSON, Richard M.; **Günümüz Folklor Kuramları** çev. Selcen Gürçayır-Yeliz Özay, Ankara, Geleneksel Yayıncılık, 2006
- DUNDES, Alain; “ Doku, Metin ve Konteks”, **Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar-I**, çev. Metin Ekici, Ankara, Milli Folklor Yayınları, 2003
- DURAKBAŞA, Ayşe ; “Cumhuriyet Döneminde Kemalist Kadın Kimliğinin Oluşumu” **Tarih ve Toplum**, İstanbul, İletişim Yayınları, cilt. 51, 1998
- DURUDOĞAN, Hülya; Cinsiyetli Olmak- Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar derl. Zeynep Direk, YKY Yayınları, İstanbul, 2009

- EL KAŞGARİ Mahmud; **Divanü Lügati't Türk**, çev. Serap Tuba Yurteser – Seçkin Erdi, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2007
- ELİADE, Mircea; **Şamanizm**, çev. İsmet Birkan, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2006
- ERDEM Celal; “ İzmir’den Derlenen Ninniler” **Türk Folklorundan Derlemeler** ,Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989
- ERGİN, Muharrem; **Dede Korkut Kitabı I**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989
- ESEN, Ahmet Şükrü; **Anadolu Ağıtları**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1997
- EYÜPOĞLU, İsmet Zeki; **Osmanlıdan Cumhuriyet’e Türk Kadını**, İstanbul, Pencere Yayınları ,2007
- FARSAKLIOĞLU, Ayşe; “Türk Ninnilerinde İslami Motifler”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2006
- FİNNEGAN, Ruth; “Sözlü Şiir” **Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar-I**, çev. Sema Demir, Ankara, Milli Folklor Yayınları, 2003.
- FOLEY, J. Miles; **The Theory of Oral Composition**, İndiana University Press, 1988
- FOUCAULT, Michel; **Cinselliğin Tarihi** çev. Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul, Ayrıntı Yayınları , 2003
- GEDİKOĞLU Haydar ; **Akçaabat** , Trabzon,Akçaabat Belediyesi Kültür Yayınları-1,1996
- GOODWIN, M. Harness; **Women’s Usage Of Specific Linguistic**, 1980
- GÖKALP, Ziya; **Türk Uygarlığı Tarihi**, İstanbul, İnkılap Kitapevi, 1991
- GÖRKEM, İsmail; **Türk Edebiyatında Ağıtlar**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2001
- GUIDICE, Luisa Del; “Ninna-nanna-nonsense?Fears, Dreams, and Falling

- GÜÇBİLMEZ, Büke KOYUNCU; “İktidar ve Kadın”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005
- HAWS, Bes Lomax; “Folk Songs And Functions / Some Thoughts On The American Lullaby” **The Journal of American Folklore**, Vol. 87, No. 344 , 1974
- HONKO, Lauri; “Ağıtlar: Yeniden Yaratma ve Tür Problemleri”, **Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar-I**, çev. İsmail Görkem, Ankara, Milli Folklor Yayınları, 2003
- HONKO, Lauri; “Ritüellerin Oluşum Süreci”, çev. Ruhi Ersoy, **Milli Folklor**, Ankara, Geleneksel Yayıncılık ,cilt. 9, sayı 69, 2006
- HUMM, Maggie; **Feminist Edebiyat Eleştirisi** çev. Gönül Bakay vd, İstanbul, Say Yayınları, 2002
- HYMAN, Stanley Edgar; “Mit ve Mitsele Ritiüel Yaklaşım” çev. Yeliz Özay, **Milli Folklor**, Ankara, Geleneksel Yayıncılık ,cilt. 9, sayı. 69,2006
- İRİGARAY, Luce; **Ben Sen Biz** çev. Sabri Büyükdüvenci – Nilgün Tural, Ankara, İmge Kitabevi Yayıncılık, 2006
- İMANÇER, Dilek; “Feminizm ve Yeni Yönelimler”, **Doğu- Batı**, Ankara, Doğu-Batı Yayınları, cilt.19, 2002
- in the Italian Lullaby”, **Oral Tradition**, 3/3 (1988)
- İNAN, Abdülkadir; **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 6. Baskı, 2006
- İVGİN, Hayrettin; “ Sungurlu’dan Derlenen Ninniler”, **Türk Folklorundan Derlemeler**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1989
- İZ, Fahir- Kut GÜNAY; “XV. Yüzyıl Divan Nazmı ve Nesri”, **Büyük Türk Klasikleri**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, cilt. 2, 1985
- KAFTANCIOĞLU, Ümit, **Koroğlu Kol Destanları**, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları 1979

- KALAFAT, Yaşar ; **Doğu Anadolu'da Eski Türk inançlarının İzleri**, Ankara Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları,1996
- KANDİYOTİ, Deniz; **Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar** çev. Aksu Bora vd. İstanbul, Metis Yayınları, 2007
- KARABAŞ, Seyfi; **Bütüncül Türk Budun Bilimine Doğru**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları 1999
- KARAKAYA, Zeki ; “ Göstergibilimsel İşlevler Açısından Ninniler”, **Milli Folklor**,Ankara, Feryal Matbaacılık, cilt 8, sayı, 61,
- KAYA, Azat; “Rize’de Söylenen Ninniler” **Türk Folklorundan Derlemeler** ,Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989
- KAYA, Doğan; **Anonim Halk Şiiri**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1999
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin; “Kars İlinde Halk Saz ve Oyun Havalalarının Adları”, **Türk Kültürü**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ayyıldız Matbaası, cilt.8, sayı. 22, 1994
- KOZ, M. Sabri, **Her Güne Bir Ninni**, İstanbul; Yapı Kredi Yayınları, 2005
- KÖKSAL, Hasan; “İspir Yöresinden Derlenmiş Ninnilerimiz” **Türk Folklorundan Denemeler**, Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınları, 1989
- LAKOFF, George- Mark JOHNSON; **Metaforlar ,Hayat Anlam ve Dil**, çev. Gökhan Yavuz Demir, İstanbul, Paradigma Yayıncılık ,2005
- LAKOFF, Robin; **Language and The Women’s Place**, New York, Harper Colophon Boks, 1975
- LOYD, Genevieve; **Erkek Akıl**, çev. Muttalip Özcan, İstanbul, Ayrıntı Yayınları,1996
- MALINOWSKI, Bronislaw; **Bilimsel Bir Kültür Teorisi**, çev. Saadet Özkal, İstanbul, Kabalcı Yayınevi 1992
- MALTZ, Daniel ve Ruth BORKER; “A Cultural Approach to Male – Female Miscommunication”, (ed.) Jennifer Coastes, Oxford U.K, Blackwell Publishing 1998

- MCDOWALL, B. Margaret; Folk Lullabies: Songs of Anger, Love and Fear” , **Women’s Studies**, Great Britain, Gordon and Breach Science Publishers Ltd. cilt 5, 1977
- NİRÜN Nihat; **Sosyal Dinamik Bünye Analizi**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1991
- NİRÜN, Nihat; **Sistemik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını 1994
- OĞUZ, M. Öcal vd. ; **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara, Grafiker Yayıncılık, 2004
- OĞUZ, M. Öcal; **Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam**, Ankara, Akçağ Yayınları 2001
- ONAY, Ahmet Talat; **Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nevi**, Haz. Cemal Kurnaz, Ankara, Akçağ Yayınları ,1996
- ONG, Walter J. ; **Sözlü ve Yazılı Kültür**, Çev. Sema Postacıoğlu Banon , İstanbul, Metis Yayınları 2. bsk.1999
- ORTAYLI İlber; **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İstanbul, Hil Yayınları, 1995
- ÖGEL Bahaeddin; **Türk Kültür Tarihine Giriş**, Ankara, Kültür Bakanlığı, Başbakanlık Basımevi, cilt 9, 1991
- ÖRNEK Sedat Veyis; **Sivas Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla ilgili Batıl İnanışların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki**, Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınları, 1996
- ÖRNEK, Sedat Veyis; **Türk Halkbilimi**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000
- ÖZBAY, Ferhunde; “Evlerde El Kızları: Cariyeler, Evlatlıklar, Gelinler” **Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002

- ÖZBEK, Mehmet; **Folklor ve Türkülerimiz**, İstanbul, Ötüken Yayınevi, 1975
- ÖZDEMİR, Ahmet Z. ; **Öyküleriyle Ağıtlar I**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları,2002
- ÖZDEMİR, Nebi; **Medya Kültür ve Edebiyat**, Ankara, Geleneksel Yayıncılık,2008
- ÖZDEMİR, Nebi; **Türk Çocuk Oyunları 1**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2006,
- ÖZDEMİR, Nebi; **Türk Eğlence Kültürü**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2005
- ÖZEK, Ali; **Ku'an-ı Kerim'in Açıklamalı Meali**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998
- ÖZTELLİ, Cahit; **Evlerinin önü, Halk Türküleri**, İstanbul, Hürriyet Yayınları, 1972
- ÖZTÜRK, Ali Osman; "Türk Halk Türkülerinde Söz Kalıpları , Eğretileme ve Simgeler", **Pertev Naili Boratav'a Armağan**, Haz. Metin Turan, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998
- ÖZTÜRK, Tahsin; " Elazığ'dan Derlenen Ninniler" **Türk Folklorundan Derlemeler**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989
- ÖZÜNEL, Evrim Ölçer; **Masal Mekanında Kadın Olmak**, Ankara, Geleneksel Yayıncılık, 2006
- PROPP, Viladimir, "Folklor Türlerinin Tasnif Esasları" , çev. Metin Özarslan , **Milli Folklor**, Ankara, Geleneksel Yayıncılık, cilt.5 sayı. 38, 1998
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali; **Arkadaş Türkçe Sözlük**, Ankara, Arkadaş Yayınevi 2003
- RADLOFF, Wilhelm; **Türklerin Kökleri Dilleri ve Halk Edebiyatları**, Ankara, Ekav Yayınları, 2000
- REED, Evelyn; **Kadının Evrimi I**, çev. Şemsa Yeğin, İstanbul, Payel Yayınevi ,1994

- REED, Evelyn; **Kadının Evrimi II** Çev. Şemsa Yeğın, İstanbul, Payel Yayınları 1995
- REICHL, Karl; **Türk Boylarının Destanları**, çev. Metin Ekici, Ankara, Atatürk Kültür, Di ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 2002
- SAKAOĞU,Saim-Yurdanur,SAKAOĞLU;”Türkiye Ninni Haritası”,**Türk Folklorundan Derlemeler** ,Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989
- SELLERS, Susan; Language and Sexual Difference- Feminist Writing in France, London, Macmillian Education, 1991
- SEVİNDİK, Hüseyin, “ Nevşehir Yöresi Ninni Derlemesi”, **Türk Folklorundan Derlemeler** ,Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989
- SEYİRCİ, Musa, Antalya Köylerinden Ninniler , **Türk Folklorundan Derlemeler** ,Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989
- SPENDER, Dale; **Extracts From Man Language**,(ed.) D. Cameron, New York, Routledge, 1998
- SPENDER, Dale; **Man Made Language**, London, Pandora, 1987
- ŞAPOLYO, Enver Behnan ; **Halk Ninnileri**, İstanbul, Muallim Ahmet Halit Kitabevi,1938
- ŞENKAYA, Mehmet- M. Saadettin, AYGEN; **Afyon’da Söylenen Ninniler**, Afyon , Türkeli Matbaası ,1980
- ŞİMŞEK, Burcu, “Kadınlararası Konuşma Sürecinde Toplumsal Cinsiyetin Dil Üzerinden Sergilenmesi”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara , 2006
- TALBOT, Mary M. ; **Language and Gender An İncrodution**, Cambridge,Polity Press, 1998
- TANEN, Deborah ; Hiç Anlamıyorsun, çev. Belkıs Çorakçı, İstanbul, Varlık Yayınları, 2008

- TERZİOĞLU, Öykü; “Alkış ve Kargışların Sözlü Kültürdeki Yerleşik Kodların Aktarımını ve Yeniden Üretimini Kolaylaştıran Biçimsel Özellikleri”, **Milli Folklor**, Ankara,Geleneksel Yayıncılık, cilt 10, sayı. 75, 2007
- TEZCAN, Mahmud; **Türk Ailesi Antropolojisi**, Ankara, İmge Kitapevi Yayınları ,2000
- TEZCAN, Semih- BOESCHOTEN Hendrik; **Dede Korkut Oğuznameleri**, İstanbul,Yapı Kredi Yayınları, 2001
- TÜRKÖNE, Mualla; **Eski Türk Toplumunda Cinsiyet Kültürü**, Ankara, Ark Yayınevi ,1995
- TÜTÜNCÜ, Zekiye, “Bolu Merkez Köylerinde Derlenen Ninniler”, **Türk Folklorundan Derlemeler** ,Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989
- UĞUZMAN ER, Tülay; “Türkiye’de Radyo Televizyon Kurumunun Halk Kültürü ve Eğitimi Alanındaki Yayınları Üzerine Bir Değerlendirme” **Medya ve Geleneksel Kültür Seksiyon Bildirileri 6. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi**, Ankara Kültür Bakanlığı Yayınları , 2002
- URGAN, Suat : **İşlevsel Yönleriyle Ninniler**, Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık, 2009
- WHİRTER ,Jeff Mc- Nilüfer, VOLTAN ACAR: **Çocukla İletişim**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1988
- YAKICI, Ali; **Halk Şiirinde Türkü**, Ankara, Akçağ Yayınları 2007

KAYNAK KİŞİLER

Ad Soyad	Yaş	Meslek	Memleket (İl, İlçe, Köy)	Çocuk/ Torun Sayısı
1. Fatma Yılmaz	30	Ev hanımı	Gaziantep	1 erkek çocuk
2. Hatice Tavşan	69	Ev hanımı	Van	2 erkek 3 kız torun
3. Ayşagül Karataş	39	Ev hanımı	Ankara	1 erkek çocuk
4. Gülsün Gürgüç	30	Ev hanımı	Muğla- Datça	1 kız 1 erkek çocuk
5. Selma Sucu,	33	Ev hanımı	Bursa	1 erkek çocuk
6. Kerime Bayar	60	Ev hanımı	Marmaris- Bayır Köyü	3 erkek torun
7. Gülfer Dursun	48	Çiftçi	Marmaris	3 kız 1 erkek çocuk
8. Serap Akça	40	Ev hanımı	Eskişehir	1 kız çocuk
9. Ayşe Diker	35	Çiftçi	Marmaris	2 kız çocuk
10. Seval Keleş	40	Öğretmen	Eskişehir	1 kız çocuk
11. Zekiye Kısa	66	Ev hanımı	Marmaris- Turgut Köyü	4 kız çocuk, 7 torun
12. Gülistan Özdemir	40	Ev hanımı	Marmaris -Turgut Köyü	2 kız 2 erkek çocuk
13. İdris Ulusoy	52	Çiftçi,	Marmaris-Turgut Köyü	
14. Mehmet Yılmaz,	71	Çiftçi	Marmaris Turgut Köyü	
15. Nezahat Bedir	48	Adaçayı, defne, kekik toplama	Turgut Köyü	
16. Sergül Tural	34	Ev hanımı	Ankara	
17. Gülnaz Bulut	37	Ev hanımı	Ankara	2 kız çocuk
18. Binnaz Uygun	63	Ev hanımı	Aydın- Çine	2 kız 3 erkek torun
19. Tülay Yavaş	39	Muhasebeci	Ankara-Polatlı	2 kız
20. Selda Şahin	36	Öğretmen	İzmir	1 erkek çocuk
21. Zeynep Selçuk	71	Ev hanımı	Ankara	3 erkek 3 kız çocuk
22. Havva Ünsal	77	Ev hanımı	Marmaris- Bayır Köyü	5 erkek çocuk
23. Fatma Akçakaya	84	Ev hanımı	Sivas	7 çocuk
24. Sultan Tekçe	49	Ev hanımı	Kahramanmaraş- Elbistan	1 erkek çocuk
25. Meryem Tosun	39	Ev hanımı	Kayseri- Pınarbaşı	1 kız çocuk
26. Hatice Çoban	75	Ev hanımı	Ankara	

27. Faika Yıldırım	68	Ev hanımı	Çanakkale	
28. Türkan Sarı	74	Ev hanımı	Muğla	5 torun sahibidir
29. Müfide Aydos	66	Ev hanımı	İzmir-Tire	1 erkek çocuk
30. Nadire Anlatıcı	38	Ev hanımı	Isparta	2 kız çocuk
31. Beşgül Karaca	68	Ev hanımı	Marmaris- Taşlıca	3 erkek 1 kız çocuk
32. Serap Akça	65	Ev hanımı	Eskişehir	1 kız çocuk
33. Seher Üstün,	68	Ev hanımı	Ankara- Beypazarı	2 kız 1 erkek 2 torun
34. Humayun Urhan	52	Çiftçi	Marmaris-Taşlıca	
35. Şengül Ünsal	25	Ev hanımı	Marmaris- Taşlıca	1 erkek çocuk
36. Döne Demir	71	Ev hanımı	Kahramanmaraş-Elbistan	3 erkek 4 torun
37. İkbal Kuşkonmaz	70	Ev hanımı	Muğla-Gökova	3 kız 2 erkek çocuk
38. Birgül Çağrı	51	Emekli öğretmen	Ankara	1 kız 2 erkek 1 torun
39. Habibe Batmaz,	40	Laborant	Mersin	1 erkek çocuk
40. Huriye Künkçü	45	Öğretmen	Adana	2 erkek çocuk
41. Nurşen Yılmaz	54	Hemşire	Gaziantep	3 kız çocuk
42. Döne Özbek	49	Posta memuru	Kahramanmaraş- Elbistan	1 kız çocuk
43. Meryem Biçer,	50	Öğretmen	Kahramanmaraş, Elbistan	2 erkek çocuk
44. Nuray Tuğcu	56	Öğretmen	Muğla- Ortaca	1 erkek çocuk
45. Neşe Yüksel	49	Esnaf	İzmir	1 kız yeğen
46. Hülya Baydak	52	Ekmeli öğretmen	Sivas	2 erkek çocuk
47. Fadime Doğan	38	Satış görevlisi,	Kahramanmaraş- Elbistan	1 kız çocuk
48. Cennet Aydın	37	Ev hanımı	Tokat	1 kız çocuk
49. Özlem Kargı	35	Sekreter	İzmir	1 erkek çocuk
50. Selma Başak	40	Ev hanımı	Marmaris	2 kız çocuk
51. Seval Saraç	39	Turist rehberi	Marmaris	1 kız çocuk
52. Yasemin Karataş	29	Kuaför	Ankara	1 erkek yeğen
53. Aynur Aşır	35	Öğretmen	Balıkesir	1 kız 1 erkek çocuk
54. Vicdan Türkler	37	Öğretmen	Muğla- Köyceğiz	1 kız çocuk

55. Muazzez Eren

62 Ev hanımı

Aydın

1 kız iki erkek çocuk 2 torun

Sözlü kaynaklarla yapılan görüşmeler 2009 Ağustos ayından itibaren gerçekleştirilmeye başlanmış; 2010 nisan ayına kadar sürdürülmüştür. Bu süre içinde yapılan görüşmelerin dışında Muğla'nın Denizova Köyü'nde yapılan gözlem, 2008 Kasım ayında gerçekleştirilmiştir. Sözlü Kaynakların "Memleketleri" adı altında belirtilen yerler doğup büyüdüğü yerlerdir. Fakat kaynak kişilerin çoğu ile yapılan görüşmeler Muğla-Marmaris çevresi ve köylerinde ayrıca Ankara'da gerçekleştirilmiştir.

EK: Kaynak kişilerden elde edilen ninnilere ait ses kayıtlarından oluşan CD